

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์
เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก
อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

โดย
นายอิสรา แก้วดี และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์
เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก
อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

คณะผู้วิจัย

1. นายอิสรา แก้วดี	12. นางประภาสิริ ไชยพันธ์
2. นายพลศักดิ์ อุดมศรี	13. นางสาววันวิสาข์ นักรธรรม
3. นายสมพร พระสุพรรณ	14. นางสาวอมรรัตน์ พระโสภา
4. นายประเสริฐ สังเกตการณ์	15. นางสาวสุธิดา วงศ์เหลา
5. นายประภาส ปะเทสัง	16. นางสาวจิราพร แก้วดี
6. นายอนุชิต แก้วดี	17. นางประยูร โมริตา
7. นางบุบผา คำตัน	18. นางดวงตา สุวะไกร
8. นางสาวอรุรา สนใจ	19. นางกชกร ชันโท
9. นางอุษะ เจริญสุข	20. นางเพชร วงศ์เหลา
10. นางยุพิน สุขจิต	21. นางสาวฐาปณีย์ แก้วดี
11. นางอนงค์ พระสุพรรณ	

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับปรุงรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการ

นำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานเล่มนี้เป็นรายงานความก้าวหน้าการดำเนินการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก ศึกษารวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพิ่มรายได้ในครัวเรือน ซึ่งศึกษาในพื้นที่ของชุมชนน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

อันนำไปสู่การกำหนดแนวทางการทดลองปฏิบัติการโดยส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพิ่มรายได้ในครัวเรือน ในชุมชนบ้านน้ำปลีก เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน จากการส่งเสริมการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ ของชุมชนบ้านน้ำปลีก โดยความร่วมมือของ ภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ชุมชนน้ำปลีก อำเภอเมือง ประกอบด้วย หมอยา ราษฎ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพร และตัวแทนวิสาหกิจชุมชน ได้ร่วม กระบวนการในการวางแผน หาข้อมูล วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการดำเนินการตามกรอบ ปฏิบัติของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีคณะพี่เลี้ยงในระดับจังหวัดเป็นผู้ให้การสนับสนุน เป็นอย่างดี ข้อมูลในรายงานประกอบด้วยเนื้อหา 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 ความก้าวหน้าผลการศึกษา

บทที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์และแผนงานระยะที่ 2

หากรายงานฉบับนี้ได้รับข้อเสนอแนะ หรือมีข้อผิดพลาดที่ต้องแก้ไขปรับปรุง ทางคณะผู้วิจัยโครงการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ พร้อมทั้งจะน้อมรับนำข้อเสนอแนะมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้การวิจัยมีความสมบูรณ์ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ต่อไป

อิสรา แก้วดี และคณะ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	2
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ความหมายของการส่งเสริม	4
2.2 ความหมายของการพัฒนา	23
2.3 ความหมายของกระบวนการผลิต	27
2.4 ความหมายของสมุนไพร	34
2.5 ความหมายของรายได้	35
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
2.7 กรอบแนวคิด	37
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	
3.1 ขอบเขตการวิจัย	38
3.2 เครื่องมือวิจัย	40
3.3 การสังเคราะห์ข้อมูล	42
3.4 กิจกรรมวิจัย	42

บทที่ 4 ผลการวิจัย

4.1 บริบทการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	59
4.2 สถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก	73
4.3 ฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก	78
4.4 การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	85

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	95
5.2 การวิเคราะห์สรุปข้อมูลตามวัตถุประสงค์	101
5.4 บทเรียนการวิจัย	110

บรรณานุกรม	111
------------	-----

ภาคผนวก

- แบบสอบถาม	112
- ภาพกิจกรรมวิจัย	115
- ประวัตินักวิจัย	140

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา

บ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ แต่ก่อนมีชื่อว่า น้ำหลิก หรือ น้ำฝัก ตั้งอยู่ที่เนินสูงมีสายน้ำไหลหลิกไปทางทิศใต้และทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ลักษณะโดยทั่วไปของบ้านน้ำปลิก เป็นที่เนินสูง มีน้ำลำคลอง และห้วยหลายแห่ง ได้แก่ ลำเซบาย ห้วยปลาแดก ห้วยผีบ้า ลักษณะทางด้าน ภูมิศาสตร์ ทิศตะวันตกติดกับลำเซบาย เขตอำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร ประชากรในบ้านน้ำปลิกเป็นคน พื้นเมืองของภาคอีสาน จะมีคนไทยเชื้อสายจีน ญวน อาศัยปะปนอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ประชากรโดยทั่วไป นับถือศาสนาพุทธจึงมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ทางด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชากรบ้านน้ำปลิก โดยแบ่งเป็น 1. การกสิกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้าน น้ำปลิกจะเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่การทำนา นอกจากนั้นจะเป็นพื้นที่สำหรับปลูกพืช ไร่ สวนผัก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ถั่วลิสง และพืชผักต่าง ๆ 2. การปศุสัตว์ บ้าน น้ำปลิกบางพื้นที่มีลักษณะเป็นป่าโปร่ง และทุ่งกว้างจึงเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์อยู่บ้าง สัตว์ที่นิยมเลี้ยงกัน มาก ได้แก่ กระบือ โค สุกร และไก่ 3. อุตสาหกรรมในครัวเรือน บ้านน้ำปลิกมี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 8, 9 มี 6 ชุมชน ได้แก่ หมู่ที่ 1 ชุมชนศรีมงคล , หมู่ที่ 2 ชุมชนสมานสามัคคี และชุมชนสามัคคีสัมพันธ์, หมู่ที่ 8 ชุมชนผดุงศาสน์, หมู่ที่ 9 ชุมชนเมืองทองสามัคคี และชุมชนอนามัยสามัคคี มีประชากรรวมทั้งหมด 4,006 คน จาก 1,148 ครัวเรือน

ในอดีตชาวชุมชนบ้านน้ำปลิกมีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการประกอบอาชีพ การหา อาหาร รวมทั้งเมื่อมีการเจ็บป่วยก็พึ่งพาสมุนไพรเป็นยารักษามาโดยตลอด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดต่อๆ กันมา ที่เป็นที่รู้จักกันในสมัยนั้นคือ พ่อบุญมาก แก้วโท ซึ่งทราบว่าได้มีการบันทึกเป็นตำรายาสมุนไพรไว้ แต่ตำรานั้นได้สูญหายไปและลูกหลานของท่านก็ไม่ได้สืบทอดเรื่องภูมิปัญญานี้ไว้ แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมใช้สมุนไพร ทั้งปรุงเป็นอาหาร เช่น แกงหน่อไม้ใส่ใบย่านาง แกงใบขี้เหล็ก ใช้ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด เป็นวัตถุดิบปรุงอาหาร เป็นต้น และรวมทั้งใช้เป็นยารักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วย เช่น ในการคลอดลูกและอยู่ไฟจะใช้พืชสมุนไพรต้มเป็นน้ำดื่มสำหรับแม่ในขณะอยู่ไฟ เมื่อทารกหรือเด็กเล็กมีอาการท้องอืดจะนำขมิ้นมาฝนและผสมน้ำเล็กน้อยใช้ทาบริเวณท้อง หรือเมื่อมีบาดแผลจะใช้ใบสาบเสือโขลกละเอียดประคบแผล เป็นต้น จนกระทั่งเมื่อประมาณปี พ.ศ.2504 เกิดสถานพยาบาลแห่งแรกขึ้นในชุมชน ในสมัยนั้นเรียกว่า “สุขศาลา” ซึ่งเริ่มมีการใช้ยาปฏิชีวนะหรือยาแผนปัจจุบันมาใช้รักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งมีความสะดวกแก่ชาวบ้านจึงหันมาใช้ยาแผนปัจจุบันทดแทนการใช้สมุนไพรมากขึ้น แต่ก็ยังมีการใช้สมุนไพรในการประกอบอาหารและยังนิยมนำเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วยอยู่บางกรณี เช่น การใช้สมุนไพรดูแลผู้บาดเจ็บจากอุบัติเหตุโดยนำพืชสมุนไพรไปย่างถ่านไฟแล้วให้ผู้บาดเจ็บนอนบนแคร่คล้ายคนอยู่ไฟเพื่อรักษาอาการบาดเจ็บภายใน หรือการนำว่านหางจระเข้มารักษาอาการพุพองจากน้ำร้อนลวกหรือไฟไหม้ เป็นต้น

จากนั้นมีการพัฒนาจาก “สุขศาลา” เป็น “สถานอนามัย” มีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ให้บริการคนในชุมชนมากขึ้น มีการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างแพร่หลาย แต่ยาปฏิชีวนะบางชนิดจำเป็นต้องซื้อเองซึ่งเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้ครัวเรือน อีกทั้งยังส่งผลข้างเคียงต่อสุขภาพของผู้ป่วย เช่น มีอาการแพ้ยา หรือบางรายใช้บ่อย ๆ อาจเกิดอาการดื้อยา จนต้องหันกลับมาพึ่งสมุนไพร

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2551 ทางส่วนราชการมีนโยบายการพัฒนาและยกระดับ สถานือนามัย มาเป็น “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” ซึ่งการรักษาพยาบาลมีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ และนำมาเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วย ควบคู่กับการใช้ยาปฏิชีวนะหรือยาแผนปัจจุบัน เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านหันมาสนใจและเห็นความสำคัญของสมุนไพรมากขึ้น เนื่องจากมีการให้ความรู้จากหน่วยงานส่งเสริมสุขภาพตำบล และในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลก็ใช้ยาที่ทำมาจากพืชสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้าน นอกจากนี้ในปัจจุบันชุมชนเองก็มีความรู้เรื่องสมุนไพรอยู่พอสมควร เพียงแต่ยังไม่มีมีการรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ อย่างเป็นระบบหรือเขียนเป็นตำรา แต่จะเห็นจากที่มีการเรียนแพทย์แผนไทยเพิ่มเติม เช่น แม่อุทธะ เจริญสุข เกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรอินทรีย์ และนำสมุนไพรอินทรีย์ มาทำเป็นอาหาร แปรรูปสมุนไพร ทั้งใช้เองและขาย ผู้ที่ศึกษาด้วยตนเองและลงมือทำ เช่น คุณยุพิน สุขจิน เกษตรกรผู้ปลูกและนำสมุนไพรมาสกัดด้วยยา ด้วยการทำน้ำหมักสูตรต่างๆ ใช้ในครัวเรือน

โดยรูปแบบการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนน้ำปลิก มีทั้งแบบปลูกแยกแปลงเฉพาะพืชสมุนไพร ได้แก่ สวนสมุนไพรของ แม่อุทธะ เจริญสุข และแบบปลูกผสมผสานกับพืชผักชนิดอื่น ได้แก่ สวนสมุนไพรของ นายอิสรา แก้วดี สวนสมุนไพรของ นางยุพิน สุขจิต เป็นต้น และชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือนมีการปลูกพืชสมุนไพรในบริเวณบ้านหรือปลูกแซมในสวน ไร่ นา เพื่อใช้ประกอบอาหารเป็นหลัก หรือบางส่วนอาจมีการปลูกไว้ใช้เป็นยารักษาโรคแต่ไม่ได้มีการขาย จากข้อมูลข้างต้นพื้นที่ปลูกสมุนไพรในชุมชนน้ำปลิกปัจจุบัน รวมแล้วมีจำนวนประมาณ 15 ไร่

จากพื้นฐานชุมชนบ้านน้ำปลิก มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีรายได้มาจากการทำนาเป็นหลัก เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนและเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การส่งเสริมให้ชุมชนหันมาปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ในครัวเรือนเพิ่มขึ้น จึงเป็นทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกร เนื่องจากปัจจุบันมีความต้องการสมุนไพรเป็นวัตถุดิบในการผลิตยา เช่น โรงพยาบาลพนา จ.อำนาจเจริญ ,ชุมชนศิระชะโศก จ.ศรีสะเกษ แต่พื้นที่ผลิตสมุนไพรอินทรีย์อาจจะยังไม่สามารถผลิตให้มีปริมาณเพียงพอต่อการนำไปใช้ จึงเป็นโอกาสของชุมชนบ้านน้ำปลิกที่จะส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อการจำหน่ายซึ่งจะเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านอีกทางหรือในอนาคตอาจจะมีการพัฒนาไปสู่การแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์เป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ สำหรับใช้ในครัวเรือนหรืออาจนำไปสู่การพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนในอนาคต เป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนให้ก้าวไปสู่ “ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน”

1.2 คำถามการวิจัย

“การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ทำได้อย่างไร”

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลิกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
3. เพื่อศึกษารวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
4. เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย

1. ได้ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ได้ข้อมูลสถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
3. ได้ฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก

ผลเชิงพัฒนา

1. เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
2. เกิดการขยายผลการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ในชุมชนบ้านน้ำปลีกเพิ่มขึ้น
3. เกิดการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชนอย่างน้อย 17 คน

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ” นักศึกษาได้ศึกษาจากเอกสารและทำการสืบค้นข้อมูลผ่านแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต โดยได้รวบรวมเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 ความหมายของการส่งเสริม
- 2.2 ความหมายของการพัฒนา
- 2.3 ความหมายของกระบวนการผลิต
- 2.4 ความหมายของสมุนไพร
- 2.5 ความหมายของรายได้
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิด

2.1 ความหมายของการส่งเสริม

การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

หลักการทั่วไปในการปลูกพืชสมุนไพรเช่นเดียวกับการปลูกพืชอื่นๆ คือ ต้องรู้เสียก่อนว่าพืชที่จะปลูกลักษณะเป็นพืชน้ำ หรือพืชบก เป็นพืชยืนต้นขนาดใหญ่ หรือไม้ขนาดกลาง หรือไม้ล้มลุกพุ่มพุ่มพืช หรือพืชผักที่มีอายุสั้น ชอบดินฟ้าอากาศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติแบบแล้งหรือชื้น เพราะการที่จะปลูกพืชชนิดใดให้เจริญงอกงามได้ดี ก็ต้องปลูกในแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อพืชนั้นๆ จะสังเกตได้ว่าในสภาพแวดล้อมเดียวกัน พืชบางชนิดขึ้นง่าย-ปลูกง่ายไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากนักก็เจริญงอกงามได้ดี แต่พืชบางชนิดกลับขึ้นยาก-ปลูกยาก แคระแกร็น ไม่เจริญเติบโต ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของพืชแต่ละชนิดแตกต่างกันไป ดังนั้นเมื่อคัดเลือกชนิดของพืชสมุนไพรที่จะปลูก แล้ว ก็จำเป็นต้องปลูกในที่ที่มีสิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาติเหมาะสมกับพืชชนิดนั้นๆ ด้วย หรืออย่างน้อยก็ต้องดัดแปลงให้ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการเตรียมดิน การให้อาหาร ตลอดจนการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม พืชจึงจะเจริญงอกงามได้ดี และสามารถนำมาใช้ได้ตามต้องการ

การปลูกพืชสมุนไพรขนาดเล็กที่เป็นพืชล้มลุก

วิธีการปลูกประเภทนี้คล้ายพืชสวนครัว ไม่มีอะไรยุ่งยาก เพราะเป็นพืชขนาดเล็ก ต้องการพื้นที่เพาะปลูกน้อย มีที่ว่างเพียงเล็กน้อยก็ปลูกได้ หรืออาจปลูกใส่ภาชนะต่างๆ เช่น กระถาง กะบะไม้ หรือแม้แต่เศษวัสดุต่างๆ เช่น กะลา ถังน้ำที่รั่ว ใช้พื้นที่บริเวณระเบียงทางเดินเป็นที่ตั้ง หรือแขวนทำเป็นสวนลอยฟ้าก็ได้ การเตรียมดิน ส่วนประกอบของดินสำหรับปลูกโดยทั่วไป ได้แก่ ผสมแต่ละส่วนให้เข้ากัน

ส่วนประกอบนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม เช่น ถ้าใช้ดินร่วนปนทราย ก็ต้องลดส่วนผสมของทรายบ้าง หรือถ้าดินเป็นกรดก็ต้องเติมปูนขาวลงไปเล็กน้อยก่อนที่จะใส่ดินลงในภาชนะ จะต้องเจาะรูขนาดพอควรที่ก้นภาชนะ และรองก้นภาชนะเหล่านั้นด้วยกรวดหรือทรายหยาบ เพื่อให้ให้น้ำระบายได้ แล้วใส่ดินที่ผสมไว้จนเกือบเต็ม นำกล้าหรือต้นอ่อนวางลงเบาๆ กลบด้วยดินผสมให้เต็มกระถางพอดีกดให้แน่นพอควรที่ต้นอ่อนจะไม่ล้ม รดน้ำเล็กน้อย นำภาชนะที่ปลูกเรียบร้อยแล้ววางลงในที่ร่มหรือที่บังแดดชั่วคราว (สัก 2-3 วัน) จนต้นไม้ตั้งตัวได้จึงย้ายมาไว้ในที่จัดเตรียมไว้ ในกรณีปลูกลงในแปลงปลูก จะต้องให้พื้นที่ปลูกเป็นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึงหรือไม่เป็นแอ่งน้ำขัง โดยการยกทรงแปลงปลูก ใส่ดินผสมลงในแปลงแล้วรดน้ำจนชุ่ม

การปลูกสมุนไพรยืนต้น

ไม้ยืนต้นเป็นพืชที่มีระบบรากที่แผ่ขยายกว้างและลึก ดังนั้นการเตรียมหลุมที่จะปลูกจึงควรให้โตและลึก โดยกว้างยาวและลึกด้านละ 50-100 ซม. ขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ยืนต้น เวลาขุดหลุม ควรแยกดินผิวส่วนที่มีสีดำนหรือสีคล้ำไว้ต่างหาก (เพื่อใช้รองก้นหลุมและให้กลบเมื่อวางต้นไม้ลงหลุม) ส่วนดินชั้นล่างนำมาเกลี่ยตากไว้ 1-2 เดือน หรือ 1-2 สัปดาห์เป็นอย่างน้อย เมื่อดินแห้งพอสมควรแล้ว บดหรือทุบดินให้ละเอียดและผสมดินนั้นตามวิธีการดังนี้

ปุ๋ยวิทยาศาสตร์อาจใช้สูตร 20-20-0 หรือ 26-20-0 ในปริมาณครึ่งกิโลกรัม ต่อดิน 1 ลูกบาศก์เมตร และเติมปูนขาวถ้าดินเป็นกรด หรือเติมยิปซัม (เกลือ जिंद) ถ้าดินเป็นด่างในอัตราส่วน ปูน หรือยิปซัม 1 กิโลกรัมต่อดินผสม 1 ลูกบาศก์เมตร เมื่อผสมดินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ใส่ดินผิวลงไปรองพื้นก้นหลุมก่อนแล้วจึงค่อยใส่ดินผสมลงไป เมื่อดินเต็มหลุม รดน้ำให้ชุ่ม ถ้ามีการใส่ปุ๋ยต้องปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อให้ปฏิกิริยาลดความเป็นกรดจากปุ๋ยเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ถ้าหากปุ๋ยหมักที่ผสมลงไปนั้นเป็นปุ๋ยที่ยังสลายตัวไม่สมบูรณ์ ต้องปล่อยทิ้งไว้นาน 3-4 สัปดาห์ ให้การสลายตัวเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์เสียก่อน

หลังจากนั้นค่อยนำเอาพันธุ์ไม้ที่เตรียมไว้ลงปลูก ซึ่งอาจเป็นต้นพันธุ์จากเมล็ด กิ่งตอน หรือกิ่งทาบกิ่งตามแต่เหมาะสม หลังจากปลูกแล้ว อาจต้องตัดกิ่งและใบออกบ้าง หรือบังร่มให้ ต้องรดน้ำอย่างน้อยวันละ 1 ครั้งในตอนเช้า ให้ปุ๋ยอย่างน้อยเดือนละครั้งอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ก็คอยดูแลกำจัดหนอน แมลง หรือศัตรูป้องกันโรคและแมลงเป็นครั้งคราว

การขยายพันธุ์สมุนไพร

เป็นการเพิ่มจำนวนพืชพันธุ์ให้มากขึ้น อาจแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ แบบอาศัยเพศ ได้แก่ การเพาะเมล็ด และแบบไม่อาศัยเพศ เช่น การแบ่ง การแยก ตอนกิ่ง ปักชำ ตัดตา ต่อกิ่ง ฯลฯ แบบอาศัยเพศโดยการเพาะเมล็ด

ก. เตรียมถาดไม้หรือกะละมังที่ชำรุดแล้ว เอาเศษอิฐและกระเบื้องปูรองก้นประมาณครึ่งนิ้ว

ข. ผสมดินร่วน (หรือดินปนทราย) 1 ส่วน ปุ๋ยคอก 2 ส่วน ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สูตร 5-10-10 ประมาณ 4 ส่วนต่อดิน 10 ส่วน และปูนขาวหรือยิปซัม 4 ส่วนต่อดิน 10 ส่วน คลุกเคล้าให้ดีบรรจุในภาชนะที่เตรียมไว้

ค. เอาเมล็ดหว่านลงไปอย่าให้ชิดกันมาก แล้วกลบด้วยดินผสมอีกชั้นหนึ่งบางๆ เกลี่ยให้เรียบ ฉีดน้ำให้ชุ่ม วางไว้ในที่ร่ม

ง. เอากระจกและกระดาดปิดภาชนะนั้นไว้เพื่อรักษาความชื้น ฉีดละอองน้ำ เมื่อเห็นดินแห้งเท่านั้น

จ. เมื่อยอดอ่อนแทงทะลุขึ้นมา ให้กะเบาะเพาะเมล็ดนั้นถูกแสงบ้าง เมื่อต้นแข็งแรงแยกลงปลูกในภาชนะหรือแปลงที่เตรียมไว้ได้ทันที

แบบไม่อาศัยเพศ

เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับพืชยืนต้นขนาดใหญ่หรือพืชอายุหลายปี เพราะสามารถขยายพันธุ์ได้สะดวกใช้เวลาน้อย และได้พันธุ์เดิม(พันธุ์ไม่กลาย) วิธีการขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศที่รู้จักกันดีได้แก่

การแบ่ง แยกต้นอ่อน-หน่ออ่อน การตัดกิ่ง ตอนกิ่ง ต่อกิ่ง ติดตา ทาบกิ่ง ฯลฯ วิธีการของแต่ละอย่างแตกต่างกันไปในรายละเอียด

การแบ่ง ใช้ขยายพันธุ์พืชจำพวกหัว เช่น หอม กระเทียม และวุ้นที่มีหัวต่างๆ โดยผ่าหัวออกเป็นสองส่วนให้แต่ละชิ้นมีรากติดอยู่ นำไปปลูกได้ สำหรับการขยายพันธุ์และหอมอาจแยกเป็นกลีบนำไปปลูกก็ได้

การแยก เหมาะกับพันธุ์พืชที่แตกหน่อหรือมีต้นเล็กๆ เช่น กล้วย ชิง ตะไคร้ เตยหอม ฯลฯ สามารถแยกนำไปปลูกได้ ก่อนปลูกควรตัดรากเก่าและใบที่ติดมาทิ้งเสียบ้าง พันธุ์พืชชนิดที่มีลำต้นเลื้อยไปตามผิวดิน เช่น สะระแหน่ ตำลึง บางส่วนของลำต้นที่แตะผิวดิน จะมีรากงอกออกมาขยายพันธุ์ได้โดยการตัดลำต้นให้ขาด เอาเฉพาะส่วนที่มีรากติดมาไปปลูกได้

การชำกิ่ง พันธุ์ที่ใช้กิ่งชำ เช่น ลั่นทม เข็ม ยี่โถ ฯลฯ ให้ตัดกิ่งหรือลำต้นที่มีตาไม่น้อยกว่า 2 ข้อ ปลิดใบทิ้งนำไปปักชำให้เอียงทำมุม 45 องศา ลึก 1 ใน 3 ของกิ่ง หรือลำต้น รดน้ำให้ชุ่ม

การชำแผ่นใบ เหมาะกับขยายพันธุ์พืชที่มีใบหนาใหญ่ และแข็งแรง เช่น ต้นคว่ำตายหงายเป็นกุหลาบหิน ให้เอาแผ่นใบแนบกับพื้นทราย รดน้ำให้ชุ่ม

การชำราก เหมาะกับพันธุ์พืชที่รากใหญ่ เช่น ขนุน บุนนาค มะตูม เข็ม ฯลฯ ให้ตัดเอาท่อนรากที่ไม่ควรเล็กลงกว่านิ้วก้อย ยาวประมาณ 3 นิ้ว วางนอนในกระบะปักชำ รดน้ำให้ชุ่ม วางไว้ในที่ร่ม ทั่วไวนาน 1-2 เดือน

การตอนกิ่ง เหมาะที่จะขยายพันธุ์พืชที่มีกิ่งค่อนข้างแข็งแรง เช่น มะม่วง ละมุด ส้ม ฯลฯ โดยใช้มีดควั่นเปลือกให้เป็น 2 รอย ห่างกันประมาณครึ่งหนึ่งของเส้นรอบวงของกิ่งนั้น ลอกเปลือกชุดเปลือกออกพอกดินตรงรอยควั่นและนำกาบมะพร้าวที่ชุ่มน้ำผสมดินมาปิด เอาใบตองหรือถุงพลาสติกหุ้มมัดให้แน่นเพื่อเก็บความชุ่มชื้น ทั่วไวนาน 20-30 วัน รากจะเริ่มงอก ร่อนรากแถมมีสีน้ำตาลจึงตัดกิ่งที่ตอนนำไปปลูกลงแปลงต่อไป

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการส่งเสริมเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรโดยทั่วไปแล้วหมายถึง งานพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่เกษตรกรในลักษณะของการให้การศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน (Out of school education) โดยให้เกษตรกรได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง นอกจากนี้การส่งเสริมการเกษตรยังเป็นงานขององค์กรที่ทำหน้าที่ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร และบุคคลอื่นๆ ในชนบท โดยการสอนให้เขาเหล่านั้นรู้จักการทำการเกษตรที่ถูกวิธีมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยผสมผสานกับภูมิปัญญาของเกษตรกร การพัฒนาด้านเคหะกิจเกษตร และการดำรงชีวิตในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม การส่งเสริมการเกษตรควรจะเริ่มต้นจากความต้องการของเกษตรกรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ ในการส่งเสริมการเกษตรสิ่งที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมาย ก็คือ การช่วยให้เกษตรกรและครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างผลผลิตมวลรวมของประเทศชาติ ความหมายของการส่งเสริมการเกษตรนั้นค่อนข้างจะกว้างขวางและแตกต่างกันไปตามกลุ่มประชากรเป้าหมายที่องค์กรส่งเสริมการเกษตรเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่โดยทั่วไปแล้วหมายถึง การให้การศึกษาแก่เกษตรกร โดยขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความต้องการของเกษตรกรเป็นสำคัญ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน จะเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมการเกษตร งานส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน

เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ด้านการเกษตร เศรษฐกิจและสังคม แก่เกษตรกร และชี้แนะแนวทางในการใช้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไป เช่น

บุญธรรม (2536: 28) “การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ๆ ทางเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำเอาปัญหาต่างๆ ทางเกษตรมาวิเคราะห์หาหนทางแก้ไข

ชูเกียรติ (2532: 10) ได้สรุปว่า “การส่งเสริมการเกษตร คือ กระบวนการในการให้การศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งรวมทั้งการบริการแก่บุคคลเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรและครอบครัว โดยให้บุคคลเป้าหมายเหล่านี้ เรียนรู้ โดยการกระทำด้วยตนเองและช่วยตนเองเพื่อให้บรรลุถึงการกินดีอยู่ดี ของคนในชุมชนโดยส่วนรวม ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนการพัฒนาประชาชนในชุมชน”

นอกจากนี้ ท่านอง (2525: 148-149) กล่าวว่า “การส่งเสริมการเกษตรเป็นกิจกรรมเสริมหรือการแพร่ขยายความรู้ทางการเกษตรในระบบการศึกษาลักษณะหนึ่ง ที่นำมาจากสถาบันการศึกษาสู่บุคคลเป้าหมายหรือผู้ที่ได้รับการส่งเสริม ในที่นี้ได้แก่ ผู้ประกอบการเกษตร ซึ่งอยู่นอกสถาบันการศึกษา จึงจัดเป็นการศึกษานอกโรงเรียน (Out of school education) หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal education)”

นักส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบทชาวอังกฤษท่านหนึ่งชื่อ Peter Oakley ในขณะที่ทำการสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัย Reading ประเทศอังกฤษ ได้เขียนบทความในปี ค.ศ. 1981 สรุปได้ว่า ยังไม่มีคำจำกัดความของคำว่าส่งเสริม (Extension) ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่จะมีการให้ความหมายและคำจำกัดความแตกต่างกันไป ในแต่ละสถานที่และบุคคล การตีความหมายมีขอบเขตอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การส่งเสริมเป็นการสื่อสารข้อความ (Communication) เพื่อช่วยให้เกษตรกรแก้ปัญหาของตนเอง จนถึงความเห็นที่ว่า การส่งเสริมเป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยความกดดันทางวัฒนธรรมและการเอาตัวเปรียบกันทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจนำเอาข้อความที่เขียนโดยนักวิชาการด้านการส่งเสริม 2 ท่าน มาอธิบายเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น คือ A.H. Savile ได้กล่าวว่า “วัตถุประสงค์ของงานส่งเสริมก็คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการใช้วิธีการส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ สามารถจะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้ โดยที่นักส่งเสริมต้องไม่ยึดยึดหรือหยิบนึกความเห็นของตนเองหรือขององค์กรส่งเสริมการเกษตร ให้แก่ประชาชน การส่งเสริมสามารถอธิบายได้อีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นระบบของการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับประชาชนที่อยู่ในชนบท นักส่งเสริมเปรียบเสมือนครู ที่สอนประชาชนในชนบท ให้มีการปรับปรุงการผลิตทางการเกษตร การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เสริมสร้างความชำนาญ รวมทั้งการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น”

อีกท่านหนึ่ง คือ Paolo Freire ได้กล่าวว่า “การทำงานส่งเสริมเกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลก เพื่อให้มนุษย์เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงโลก โดยที่มนุษย์มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังนั้นแนวคิดของการส่งเสริมก็คือ การนำเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ ๆ ไปสู่มนุษย์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น แต่มนุษย์ยังไม่ได้รับการยอมรับว่าในสถานะที่เขาเป็นอยู่จะสามารถเปลี่ยนแปลงโลกได้ แต่ถูกมองว่ามนุษย์หรือเกษตรกรที่อยู่ในชนบทเป็นผู้ที่ยังไม่ได้รับการศึกษายังไม่ได้รับการพัฒนาด้านความรู้ จึงถูกมองว่าเป็นแหล่งที่จะทำการแพร่กระจายสิ่งใหม่ๆ ที่นักวิจัยหรือผู้มีความรู้ค้นคิดขึ้นมา

ซึ่งถือว่ามีความทันสมัยและดีกว่าที่เกษตรกรปฏิบัติอยู่เดิม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เพื่อรักษาสิ่งที่นักวิจัยและนักวิชาการค้นคิดขึ้นมาให้สามารถเกิดผลในทางปฏิบัติ ก็โดยการเผยแพร่สิ่งเหล่านั้นไปสู่เกษตรกร”

โดยสรุปแล้ว การส่งเสริมการเกษตรเป็นการนำความรู้และวิทยาการที่ทันสมัยที่ได้มาจากการค้นคิดและวิจัยของนักวิชาการไปสู่เกษตรกร โดยมีองค์กรส่งเสริมการเกษตรเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดและแพร่กระจายความรู้ดังกล่าว การส่งเสริมการเกษตรยังเป็นการให้การศึกษาแก่เกษตรกรในรูปแบบของการให้ศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นครูผู้ให้ความรู้ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการนำข้อมูลข่าวสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรไปสู่เกษตรกร เช่น เรื่องปัจจัยการผลิต การผลิตพืช-สัตว์ การตลาดสินค้าเกษตร การแปรรูปผลิตผลการเกษตร และแหล่งสินเชื่อการเกษตร เป็นต้น โดยที่เป้าหมายสูงสุดของการส่งเสริมการเกษตรก็คือ การพัฒนาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยเท่าเทียมกัน

หลักการส่งเสริมการเกษตร

กิจกรรมทางส่งเสริมการเกษตรเพื่อพัฒนาเกษตรกรและการเกษตรของประเทศมีอย่างมากมาย รัฐบาลต้องมีการวางรูปแบบและโครงสร้างของแผนงานและโครงการส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้บริการแก่เกษตรกร ในทางปฏิบัติรัฐบาลจะดำเนินการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เช่น งบประมาณ สำนักงาน บุคลากร และปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อใช้ในการส่งเสริม โดยต้องยึดหลักการของการส่งเสริมการเกษตรที่รวบรวมจากผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านส่งเสริมการเกษตรในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งหลักการต่างๆ เหล่านี้ นำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับองค์กรส่งเสริม ในการวางแผนแก้ไขปัญหาก็แก่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ หลักการของการส่งเสริมการเกษตรที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

1. งานส่งเสริมการเกษตรต้องทำร่วมกับเกษตรกร (Extension works with its clients)

การส่งเสริมการเกษตรเป็นการสอนเกษตรกรในชนบท ไม่ใช่เป็นการให้บริการแก่เกษตรกรเท่านั้น แต่เป็นการทำงานร่วมกับเกษตรกรเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้ด้วยตนเอง การตัดสินใจต่าง ๆ ในการทำการเกษตรควรเป็นการตัดสินใจของเกษตรกรเอง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรไม่ใช่ผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือยึดยึดความคิดเห็นของตนเองให้แก่เกษตรกร เกษตรกรต้องเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ก็คือการให้ข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรในการทำกิจกรรมต่างๆ ในทิศทางที่ถูกต้อง เกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น ถ้าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมประชุมร่วมกับเกษตรกร ในการวิเคราะห์ปัญหาของเกษตรกร ต้องให้เกษตรกรระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในตนเอง

2. การส่งเสริมการเกษตรต้องทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาอื่น ๆ ในชนบท (Extension cooperates and coordinates with other development organizations)

ถ้าการส่งเสริมการเกษตรเป็นการให้ความรู้ตามความจำเป็นและความต้องการตลอดจนเป้าหมายของเกษตรกรในชนบท จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมมือและประสานงานกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ทั้งองค์กรของรัฐและเอกชนที่ให้บริการ มีความชำนาญและมีทรัพยากรต่างๆ ที่สามารถช่วยเกษตรกรได้ ตัวอย่างเช่น เจ้าหน้าที่ปกครอง พัฒนาการ สาธารณะสุข ประมง ปศุสัตว์ องค์กรพัฒนาของเอกชน ตลอดจนหน่วยวิชาการที่ทำหน้าที่สร้างความรู้ เทคโนโลยีใหม่ๆ

3. การส่งเสริมการเกษตรเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบบุคคลวิถี (Extension is a two-way exchange of information)

เทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการผลิตพืชและสัตว์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาในการทำ การเกษตรของเกษตรกร แต่ในขณะเดียวกันภูมิปัญญาของเกษตรกรก็มีความสำคัญต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตรและนักวิจัย ดังนั้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันระหว่างนักวิจัย เจ้าหน้าที่ส่งเสริม และเกษตรกร จะทำให้งานส่งเสริมเป็นไปอย่างผสมกลมกลืนกัน วิธีการแบบนี้อาจเรียกว่าเป็นการ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบบุคคลวิถี ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1) การกำหนดปัญหา เริ่มต้นจากการพบปะกับเกษตรกรเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถช่วย นักวิจัยให้เข้าใจปัญหาทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ได้ ถ้าจะให้ดีไปกว่านั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรจะ นำนักวิจัยเข้าไปในพื้นที่ติดต่อกับเกษตรกรโดยตรง เพื่อให้แน่ใจว่า คำแนะนำจากผลงานวิจัยสามารถใช้ได้ อย่างแท้จริงในพื้นที่ของเกษตรกรที่ตนเองรับผิดชอบ

2) การทดสอบเทคโนโลยีในพื้นที่การปฏิบัติในฟาร์มหรือพันธุ์พืชใหม่ๆอาจจะให้ผลดีใน แปลงทดลองของนักวิจัย แต่เมื่อนำมาปฏิบัติในแปลงของเกษตรกร มีบ่อยครั้งที่ไม่ค่อยได้ผล การทดสอบใน แปลงของเกษตรกรจะทำให้เกิดความมั่นใจว่าความรู้ใหม่ๆ เหล่านั้น เกษตรกรสามารถที่จะนำไปปฏิบัติ ได้ผลอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลสะท้อนกลับไปยังนักวิจัยให้มีการพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

3) เกษตรกรยอมรับ บางครั้งหลังจากที่เกษตรกรยอมรับความรู้ใหม่ๆไปปฏิบัติแล้วและ พบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการปฏิบัติเกษตรกรจะเป็นผู้ที่ส่งข้อมูลนั้นๆ ไปให้นักวิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข

4. การส่งเสริมการเกษตรทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน (Extension works with different targets groups)

การทำงานส่งเสริมในพื้นที่ต่างๆ ต้องเผชิญกับปัญหาของเกษตรกรมากมายหลายอย่าง ตามกลุ่ม เกษตรกรเป้าหมาย เช่นเกษตรกรกลุ่มที่มีที่ดินมาก ปานกลาง น้อย ทำให้เกิดความแตกต่างกันในการที่จะ ทำงานส่งเสริม ดังนั้นการส่งเสริมในพื้นที่ใด ๆ จึงไม่ควรจะกำหนดรูปแบบของการส่งเสริมเพียงแบบเดียว (Single package) เพื่อนำไปใช้กับเกษตรกรทุกคนเหมือนกัน เกษตรกรกลุ่มต่างๆ มีปัญหาและความ จำเป็นแตกต่างกันไป เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจึงควรที่จะพัฒนาโครงการส่งเสริมให้เหมาะสมกับปัญหา ความ ต้องการ และทรัพยากรที่เกษตรกร แต่ละกลุ่มมีแตกต่างกันไป

5. เกษตรกรควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของงานส่งเสริม (People should be involved in all aspects of extension education activities)

เพื่อให้วัตถุประสงค์ระยะยาวของการช่วยเหลือและฝึกอบรมเกษตรกร ให้สามารถช่วยเหลือตนเอง ได้ หลังจากโครงการส่งเสริมสิ้นสุดลง เกษตรกรไม่ควรเป็นเพียงผู้รับการส่งเสริมเท่านั้น แต่ควรจะมีส่ว ร่วมในทุกกิจกรรมของการส่งเสริม เช่น การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแผนงานและโครงการ การทดสอบ และการปฏิบัติงานตามแผน ในขณะเดียวกันเกษตรกรควรจะมีส่วนร่วมในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ เหมาะสมกับศักยภาพของตนเองด้วย นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรยังเป็นการเสริมสร้าง เกษตรกรให้ ใช้สติปัญญาของตนเอง คิดเป็น ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและเกษตรกรต้องทำร่วมกันไปในทุกขั้นตอน ไม่ควรให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เป็นเพียงผู้ถ่ายทอด (Extending) และเกษตรกรเป็นเพียง ผู้รับการส่งเสริมเท่านั้น (Client)

ปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร

ปรัชญา (Philosophy) ในตัวปรัชญาเอง หมายถึง “แนวความรู้สึกนึกคิดอันดีงามของบุคคลที่ทา ให้บุคคลเกิดแนวปฏิบัติ” (วิจิตร, 2535: 80) ปรัชญาของการส่งเสริมอยู่ที่การ “ช่วยคนให้ช่วยตนเอง”

(help people to help themselves) คือช่วยเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริม ให้มีการศึกษา มีความรู้ พัฒนาตนเอง โดยให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองในทาง ความรู้ ความคิด ทักษะในการปฏิบัติ รู้จัก ตัดสินใจ มีความเชื่อมั่นตนเอง รวมทั้งมีทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องและมีฝีมือในการประกอบอาชีพ การเกษตรตามความต้องการ ความถนัด และความสนใจของแต่ละคน แต่ละกลุ่มในสังคม ซึ่งสามารถสรุปปรัชญาของการส่งเสริมการเกษตร ได้ดังนี้ (Flores, Bueno, and Lapastora, 1983: 1)

- 1) การส่งเสริมอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาที่ว่าเกษตรกรในชนบทเป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความสามารถ ที่จะรับความรู้และข้อมูลข่าวสาร และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
- 2) การส่งเสริมเริ่มต้นจากพื้นที่ของเกษตรกรและใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่เป็นเบื้องต้น การพัฒนาเกษตรกรควรจะเริ่มต้นจากจุดนี้
- 3) การสอนเกษตรกร สามารถทำได้ทั้งในห้องเรียน ในแปลงเกษตรของเกษตรกรที่บ้านของเกษตรกร และในชุมชน
- 4) โครงการส่งเสริม มาจากความจำเป็นและความต้องการของเกษตรกรและการตัดสินใจที่จะรับโครงการใดๆ ขึ้นอยู่กับเกษตรกร
- 5) การเรียนรู้ของเกษตรกร ทำได้โดยการปฏิบัติจริง
- 6) นักส่งเสริมการเกษตรทำงานโดยผ่านกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มยุวเกษตรกร ผู้นำกลุ่มต่างๆ ควรได้รับการฝึกอบรม ให้สามารถถ่ายทอดความรู้ไปยังเกษตรกรได้
- 7) การให้ความรู้สามารถทำได้ทั้งเกษตรกรรายบุคคล หรือกลุ่มเกษตรกร
- 8) ปรัชญาของการอยู่แบบพึ่งตนเอง อยู่ภายใต้เงื่อนไขความเป็นประชาธิปไตย
- 9) งานส่งเสริมการเกษตรเป็นการทำงานร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อพัฒนาสิ่งที่เกษตรกรมีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเพิ่มเติมในส่วนที่เกษตรกรยังไม่มี

วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการเกษตร

วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมเป็นทิศทางที่บอกให้เกษตรกรรู้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร วัตถุประสงค์เป็นจุดมุ่งหมายสุดท้ายที่ต้องใช้ความพยายามให้บังเกิดขึ้น หรือเป็นความปรารถนาที่ต้องการให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ขึ้น

1) ความจำเป็นของวัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์เป็นตัวกำหนดการกระทำหรือกิจกรรมของบุคคลหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ คือ การกำหนดเนื้อหาสาระ การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ วิธีการสอน เพื่อพัฒนาประสบการณ์ในการเรียนรู้ และมีการติดตามตรวจสอบความสำเร็จ

2) องค์ประกอบของวัตถุประสงค์ ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์มีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- เกษตรกรที่มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์
- พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- พื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของปัญหา

3) ระดับของวัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการเกษตร มีระดับต่างๆ แตกต่างกันไป เริ่มจากวัตถุประสงค์แบบกว้างๆ ยังไม่ชัดเจน จนถึงวัตถุประสงค์ที่มีความเฉพาะเจาะจงในโครงการต่างๆ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

- วัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐาน (Fundamental objectives) เป็นวัตถุประสงค์แบบกว้างๆ ยังไม่มีความชัดเจน ครอบคลุมกว้างขวาง และมีความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มหรือบุคคล หรือเป็นวัตถุประสงค์ที่แสดงไว้ในกฎหมายหรือปรัชญา ในการดำเนินงานขององค์กรและหน่วยงาน ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น วัตถุประสงค์ของกรมส่งเสริมการเกษตร ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) มีดังนี้

- เพิ่มขีดความสามารถในการผลิตพืชสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อการแข่งขันกับต่างประเทศ และการใช้ภายในประเทศ

- เพื่อให้เกษตรกรทำการเกษตรโดยใช้ที่ดิน น้ำ และสารเคมี อย่างระมัดระวัง และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการเกษตร

- เพื่อพัฒนาอาชีพ ยกระดับรายได้ของเกษตรกรและพัฒนาองค์กรเกษตรกรให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้

- เพื่อปรับกระบวนการและกลไกการบริหารจัดการให้มีความคล่องตัว เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

- วัตถุประสงค์ทั่วไป (General objectives) เป็นวัตถุประสงค์ที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เป็นการแสดงถึงจุดประสงค์โดยทั่วไปขององค์กรส่งเสริมการเกษตร หรือเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการใดโครงการหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้นำหรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรนั้นๆ ใช้อธิบายว่าหน่วยงานกำลังทำอะไรอยู่ หรือในแต่ละหน่วยงานจะทำอะไร ตัวอย่างเช่น วัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาการผลิตถั่วเหลืองฝักสดเพื่อการบริโภคและส่งออกของกรมส่งเสริมการเกษตร คือ “เพื่อส่งเสริมการผลิตถั่วเหลืองฝักสดเพื่อการบริโภคและอุตสาหกรรมส่งออก ทำให้รายได้ของเกษตรกรสูงขึ้น และมีการบริโภคอาหารโปรตีนในชนบทเพิ่มมากขึ้น”

- วัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติการ (Specific or working objectives) เป็นวัตถุประสงค์ที่มีความเฉพาะเจาะจง กะทัดรัดง่ายต่อการทำความเข้าใจ เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการต่างๆ ที่องค์กรส่งเสริมเขียนขึ้นสำหรับโครงการต่างๆ ที่จะนำไปปฏิบัติในพื้นที่เป้าหมาย ตัวอย่างเช่น “เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรได้”

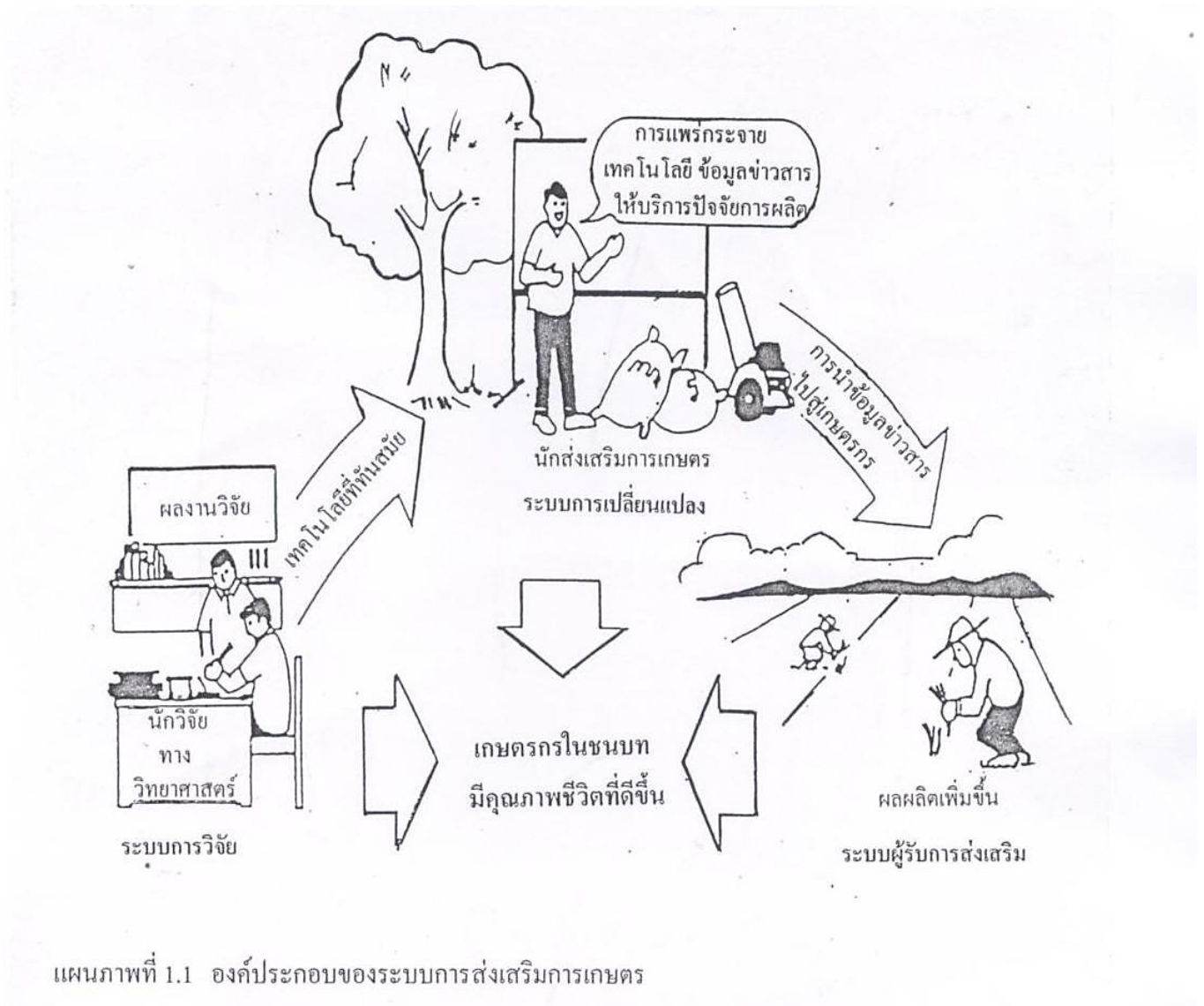
องค์ประกอบของระบบการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร มีความยากและซับซ้อน ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องใช้ความพยายามอย่างมาก จึงจะทำให้งานสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ ในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้มีองค์กรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและมีเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่นเข้าไปทำงานในพื้นที่ชนบท ที่มีการทำการเกษตรกันอย่างแพร่หลาย ดังนั้นนักส่งเสริมการเกษตรในระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญมาก ประสิทธิภาพของงานส่งเสริมการเกษตร ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และความเชื่อถือของเกษตรกรต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ดังนั้นนักส่งเสริมการเกษตรจึงควรเข้าใจระบบงานส่งเสริมการเกษตรเป็นอย่างดี

การพัฒนาการเกษตรในภาพกว้างๆ ก็คือ ระบบของความสัมพันธ์ระหว่างการผลิต การผลิตและการตลาด หน้าที่หลักของการส่งเสริมก็คือ การนำข้อมูลข่าวสารไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ้างไว้ซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ระบบของการส่งเสริมการเกษตรก็คือ การจัดองค์กรที่เป็นกลไกในการนำความรู้ ทักษะ และปัจจัยการผลิตที่จำเป็นไปสู่

เกษตรกร เพื่อประโยชน์ในการผลิตทางการเกษตร องค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตรประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ระบบวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์เกษตร (Agricultural research system) ระบบการเปลี่ยนแปลง (Client system) และ ระบบผู้รับการส่งเสริม (Client system) ทั้ง 3 ระบบเป็น องค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร โดยการถ่ายทอด เทคโนโลยีที่ทันสมัยไปสู่เกษตรกร (Tan, 1987: 12-15)

จากแผนภาพที่ 1.1 แสดงถึงระบบต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ระบบวิจัยทางวิทยาศาสตร์เกษตร ในส่วนนี้ประกอบด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยที่ ทำการศึกษา ค้นคว้าทดลอง ด้านวิทยาศาสตร์เกษตร ในสถาบันวิจัยทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อค้นหา เทคโนโลยีและความรู้ใหม่ๆ ทางเกษตร เช่น กรรรมวิชาการเกษตร กระบวนการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยที่มีการสอนด้านการเกษตร หน่วยวิจัยของบริษัทเอกชน เป็นต้น หน้าที่หลักของ ระบบวิจัย ก็คือ การพัฒนาความรู้ใหม่ขึ้นมา และนำเอาปัญหาของเกษตรกรด้านการผลิตมาศึกษาวิจัยเพื่อ

แก้ไขปัญหานั้นๆ ตลอดจนการนำเอาภูมิปัญญาของเกษตรกรที่มีอยู่ มาทำการทดลองโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์

2) ระบบการเปลี่ยนแปลง ระบบนี้คือ องค์กรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนากิจกรรม เป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างนักวิจัยกับเกษตรกรผู้ใช้งานวิจัย องค์กรนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้นำข้อมูลข่าวสารตลอดจนการบริการอื่น ๆ ไปสู่เกษตรกร โดยมีจุดมุ่งหมาย ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรให้เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้นปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อระบบนี้ ได้แก่

- หลักการ หมายถึงปรัชญาของการจัดตั้งองค์กรส่งเสริมการเกษตร เช่นองค์กรจัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำอะไรให้แก่เกษตรกร มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอะไรบ้าง วิธีการหรือแนวทางที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไร

- โครงสร้างขององค์กร โครงสร้างเป็นกรอบการทำงานขององค์กร เพื่อให้ระบบการทำงานเป็นไปอย่างมีระเบียบและชัดเจน รวมไปถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในองค์กร เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มีมากน้อยเพียงใด สามารถที่จะทำให้การทำงานขององค์กรมีประสิทธิภาพได้มากน้อยเพียงใด

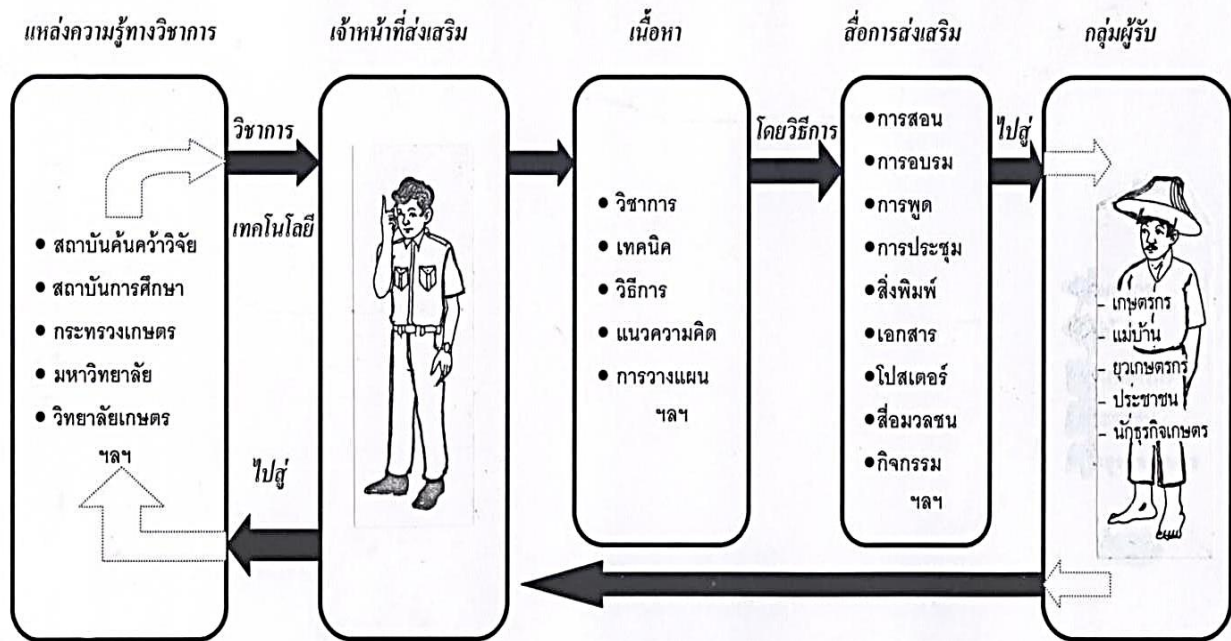
- แผนงาน แผนงานประกอบด้วย โครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมาภายในองค์กร นั่นคือ องค์กรส่งเสริมจะทำอะไรบ้างเพื่อให้ระบบการเปลี่ยนแปลงสามารถทำงานให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร

- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร องค์กรส่งเสริมการเกษตรจะทำงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย หรือเกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการทำงานขององค์กรนั้นๆ ขึ้นอยู่กับนักส่งเสริมการเกษตรเป็นสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเกษตรกรมากที่สุด จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึนึกคิด รับรู้ปัญหาของเกษตรกร และอื่น ๆ

3) ระบบผู้รับการส่งเสริมเกษตรกรในชนบท คือผู้ที่รับการส่งเสริมจากองค์กรส่งเสริมและเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการที่จะประเมิน ความต้องการ วิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งในด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรทางกายภาพ ตลอดจนระบบของสังคมเกษตรกร ผสมกับความรู้อะไรและหลักการส่งเสริม เช่น การวางแผนโครงการส่งเสริม การติดต่อสื่อสาร ระบบการให้การศึกษาผู้ใหญ่และอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ไปพัฒนาเกษตรกรและพัฒนาประเทศได้

ระบบส่งเสริมการเกษตรข้างต้น เป็นกลไกสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร ความสำเร็จของการถ่ายทอดเทคโนโลยีต้องการความร่วมมือประสานงานระหว่างองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนของระบบส่งเสริมการเกษตร

กระบวนการส่งเสริมการเกษตร

แผนภาพที่ 1.2 กระบวนการส่งเสริมการเกษตร

จากแผนภาพที่ 1.2 แสดงถึงกระบวนการส่งเสริมการเกษตร ขององค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนในระบบส่งเสริมการเกษตร กล่าวคือ แหล่งความรู้ทางวิชาการ ทำหน้าที่ค้นคว้าวิชาการและเทคโนโลยี เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่กำหนดเนื้อหา วางแผนคิดเทคนิค วิธีการ สร้างแนวคิดต่างๆ โดยอาศัยสื่อต่างๆ เพื่อการส่งเสริม เพื่อให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ไปสู่เกษตรกร นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมยังนำปัญหาความต้องการ ตลอดจนภูมิปัญญาของเกษตรกร กลับมาสู่นักวิจัยเพื่อทำการศึกษาทดลองต่อไป (วิจิตร, 2535: 71)

ขอบเขตงานส่งเสริมการเกษตร

ขอบเขตของงานส่งเสริมการเกษตร อาจแบ่งพิจารณาได้ดังนี้ (วิจิตร, 2535: 93-95)

1) กลุ่มประชาชนที่จะให้บริการ ได้แก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไป ผู้ที่ไม่ได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียน เน้นการให้บริการแก่เกษตรกรและชาวชนบท รวมทั้งผู้ประกอบการอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรอื่น ๆ เช่น พ่อค้าอาหารสัตว์ ปุ๋ย หรือผู้ค้าขายผลผลิตการเกษตร

2) วิชาที่สอน วิชาที่บรรจุเป็นหลักสูตรของโครงการต้องเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เศรษฐศาสตร์ และวิชาที่เกี่ยวข้องกัน วิชาดังกล่าวมีขอบเขตที่กว้างยากแก่การพิจารณา อาจจะอาศัยการพิจารณาจากงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยยึดหน่วยงานเป็นหลัก เองงานที่สังกัดหน่วยงาน นั้น ๆ ถือเป็นงานที่เกี่ยวข้องเอามาเป็นวิชาที่สอนได้

3) วิธีที่ใช้ในการส่งเสริม มีวิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรมากมายหลายวิธี ซึ่งต้องเลือกใช้ตามความเหมาะสมของ กลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย วิชาที่จะสอน สถานที่ที่จะสอน เป็นต้น

นอกจากนี้ข้อบ่งชี้ของงานส่งเสริมการเกษตร ที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องรับผิดชอบ มีดังนี้ คือ

1) เรื่องประสิทธิภาพการผลิตทางเกษตร เช่น การทำให้เกิดผลกำไรจากการประกอบกิจกรรมเกษตร การใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูง การรวมกลุ่มกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เป็นต้น

2) เรื่องประสิทธิภาพการตลาด เช่น การขาย การตลาดผลผลิต การดำเนินการเตรียมแหล่งระบายสินค้าหรือตลาด การตั้งราคาผลผลิต การลดต้นทุนการผลิต การรวมกลุ่มเพื่อการตลาด เป็นต้น

3) เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างฉลาดและประหยัด การแสวงหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ดิน เป็นต้น การดำเนินการสงวนทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ใช้ได้นาน และการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร เป็นต้น

4) เรื่องการบริหารและการจัดการ เช่น การปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพทั้งครัวเรือนเกษตรกรและไร่นา ให้การศึกษา การวิเคราะห์ การร่วมกันแก้ปัญหาการเกษตร การเลือกและตัดสินใจลงทุนทำการเกษตร เป็นต้น

5) เรื่องครอบครัวและความเป็นอยู่ เช่น การจัดการบ้านเรือน โภชนาการ การเลือกเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม การวางแผนครอบครัวและการเลี้ยงดูบุตร การใช้แรงงานในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ และการใช้ประโยชน์จากวัสดุในท้องถิ่น การแก้ไข และตัดสินใจปัญหาาร่วมกัน เป็นต้น

6) เรื่องการพัฒนาเยาวชน เช่น การส่งเสริมเยาวชนด้านกิจกรรมเกษตร การส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การจัดกลุ่มและกิจกรรมเยาวชนอื่นๆ เป็นต้น

7) เรื่องการพัฒนาความเป็นผู้นำ เช่น การเสริมสร้างลักษณะความเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย การประชุม การพูด การแสดงออกในสังคม สร้างเสริมบุคลิกภาพ การทำงานกลุ่ม เป็นต้น

8) เรื่องการพัฒนาชุมชน เช่น การพัฒนาชนบท การปรับปรุงชุมชน การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค และปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เป็นต้น

9) เรื่องการสังคมสงเคราะห์ เช่น การช่วยเหลือสงเคราะห์อื่นๆ นอกเหนือจากการเกษตร การช่วยเหลือแก้ปัญหาของหน่วยงาน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกรณีเกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น

รูปแบบการส่งเสริมการเกษตร

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ประมวลรูปแบบของการส่งเสริมการเกษตรที่ดำเนินการอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก แบ่งเป็น 8 รูปแบบดังนี้ (Axinn, 1988 อ้างโดย ปัญจพล, 2535: 38-42)

1) การส่งเสริมการเกษตรแบบทั่วไป การส่งเสริมแบบนี้ ถือว่าเทคโนโลยีและข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์มีอยู่พร้อมมูลแล้ว ดังนั้นหากนำข้อมูลและเทคโนโลยีที่จำเป็นนี้ ไปให้เกษตรกรได้เรียนรู้ จะมีผลทำให้เกษตรกรสามารถปรับปรุงการทำการเกษตรของตนได้ วัตถุประสงค์ของการทำการเกษตรแบบนี้ คือ ต้องการให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตการเกษตรได้มากขึ้น การวางแผนการส่งเสริมโดยทั่วไปกำหนดโดยรัฐ ลำดับความสำคัญของแผนการส่งเสริมการเกษตรอาจมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ในเบื้องต้นการวางแผนการส่งเสริมอาจจะทำครอบคลุมทั้งประเทศ แต่เมื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับลักษณะของพื้นที่นั้นๆ ได้ ลักษณะเด่นของการส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบนี้ก็คือ มีพนักงานระดับสนามจำนวนมาก ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองเพราะจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เป็นจำนวนมาก โดยปกติจะได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ จากรัฐ มีศูนย์กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ทำหน้าที่ควบคุมการดำเนินงาน

ความสำเร็จของการส่งเสริมแบบนี้ วัดโดยศึกษาระดับการยอมรับ คำแนะนำส่งเสริมและการเพิ่มของผลผลิตทางการเกษตร

2) การส่งเสริมการเกษตรเฉพาะอย่าง หลักการของการส่งเสริมแบบนี้ คือการที่จะเพิ่มสมรรถภาพการผลิตและผลผลิตของพืชหรือสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งนั้น จำเป็นต้องรวมเอาสิ่งที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้เข้าด้วยกัน เช่น ปัจจัยการผลิต การตลาด การวิจัย การควบคุมราคา ตลอดจนการส่งเสริม ให้อยู่ภายใต้การบริหารของหน่วยงานเพียงหน่วยเดียวเท่านั้น การวางแผนการส่งเสริมการเกษตรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพืชหรือสัตว์ชนิดนั้น ๆ หน่วยงานจะเป็นผู้จัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินงาน เช่นเดียวกับการส่งเสริมการเกษตรแบบทั่วไป ตัวชี้วัดความสำเร็จของการส่งเสริมแบบนี้ คือผลผลิตรวมของพืชหรือสัตว์ที่ได้รับการส่งเสริม

3) การส่งเสริมการเกษตรระบบการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน เกิดขึ้นมาจากปัญหาที่นักส่งเสริมการเกษตรหรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่ได้รับการฝึกอบรมที่ดี ขาดการให้คำแนะนำปรึกษาและสนับสนุนจากหน่วยเหนืออย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ ไม่ได้ออกไปพบปะกับเกษตรกร ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ งานส่งเสริมการเกษตรขาดการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพกับฝ่ายวิจัยและฝ่ายฝึกอบรม ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดข้อมูลที่จำเป็นในการส่งเสริมแนะนำเกษตรกร ดังนั้นการส่งเสริมลักษณะนี้จึงพยายามที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการวางแผนการส่งเสริมการเกษตรดำเนินงานร่วมกันโดยฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายวิจัย จะมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นจำนวนมาก ทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูง การดำเนินงานมีแผนการเยี่ยมเกษตรกรที่แน่นอน เจ้าหน้าที่ระดับสนามจะได้รับการฝึกอบรมทุกๆ สองสัปดาห์ เพื่อเรียนรู้สิ่งที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร การวัดความสำเร็จของการส่งเสริมวัดจาก การเพิ่มผลผลิตของพืชหรือสัตว์ที่ได้รับการส่งเสริม รูปแบบการส่งเสริมแบบนี้ประเทศไทยได้นำมาใช้เมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้ว และมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์เป็นระยะๆ

4) การส่งเสริมการเกษตรโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ รูปแบบนี้ยอมรับว่า เกษตรกรมีความรู้ด้านการเกษตรเป็นอย่างดี เนื่องจากทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน ดังนั้นระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ถ้าเกษตรกรได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มากขึ้น การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี ตลอดจนมีส่วนร่วมในการวางแผนการส่งเสริม มีความสำคัญอย่างยิ่ง สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การวางแผนการส่งเสริมต้องอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง การเข้าถึงเกษตรกรใช้กระบวนการเข้าถึงกลุ่มเกษตรกร ไม่นิยมใช้การเข้าถึงเกษตรกรรายบุคคล วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมรูปแบบนี้ก็คือ การเพิ่มผลผลิตและการบริโภค ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ของประชาชนในชนบท องค์กรส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ควบคุมการส่งเสริม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเกษตรกรในการวางแผนการดำเนินงาน ส่วนใหญ่ใช้เจ้าหน้าที่เป็นคนภายในท้องถิ่น ทำให้เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่ารูปแบบอื่น วิธีการส่งเสริมที่นิยมใช้ คือ การสาธิต การศึกษาดูงานแบบกลุ่ม การใช้เทคโนโลยีร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นต้น ความสำเร็จของการส่งเสริมแบบนี้ วัดจากจำนวนเกษตรกรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตลอดจนความยั่งยืนขององค์กรเกษตรกรที่จัดตั้งขึ้น

5) การส่งเสริมการเกษตรแบบโครงการ เนื่องจากการส่งเสริมการเกษตรรูปแบบเดิมๆ ให้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ในแง่ของการเพิ่มผลผลิตและการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกร จึงมีแนวคิดว่าการจัดทำโครงการเฉพาะขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยการหาทรัพยากรที่จำเป็นจากแหล่งภายนอกจะช่วยแก้ปัญหาได้ ส่วนใหญ่รัฐจะเป็นผู้ควบคุมการวางแผนการดำเนินงาน โดยได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากต่างประเทศ ดังนั้นลักษณะของการส่งเสริมการเกษตรแบบโครงการนี้ เจ้าหน้าที่

ผู้ปฏิบัติงานจะได้รับอัตราเบี้ยเลี้ยงที่สูงกว่าปกติที่เคยได้รับ มียานพาหนะ เครื่องมือ ตลอดจนอาคารสถานที่ค่อนข้างสมบูรณ์ การวัดความสำเร็จของโครงการ คือ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ในพื้นที่ภายใต้โครงการ

6) การส่งเสริมการเกษตรแบบเกษตรกรมีส่วนร่วมในค่าใช้จ่าย หลักการของการส่งเสริมแบบนี้ก็คือ ให้เกษตรกรในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการดำเนินงานบ้าง งานส่งเสริมทำให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่นั้นๆ จุดประสงค์ของการส่งเสริมแบบนี้ ต้องการให้เกษตรกรมีการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้รับไปปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงการทำการเกษตรให้มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น การวางแผนการส่งเสริมเกิดขึ้นจากความร่วมมือประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่าย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมส่วนใหญ่เป็นบุคคลในท้องถิ่น จึงไม่ค่อยจะมีการโยกย้ายไปทำงานที่อื่น ความสำเร็จของงานส่งเสริมวัดโดยการศึกษาระดับความร่วมมือในการออกค่าใช้จ่ายของเกษตรกรมีมากน้อยเพียงใด

7) การส่งเสริมการเกษตรโดยสถาบันการศึกษา การส่งเสริมลักษณะนี้ดำเนินการโดยสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยและวิทยาลัย ต่างๆ ที่มีการสอนด้านการเกษตร จุดประสงค์คือต้องการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ ให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติ วิธีการส่งเสริมก็ใช้วิธีการให้การศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน นับว่าเป็นการใช้ทรัพยากรด้านการศึกษาในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จของการส่งเสริม ก็คือ จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการต่างๆ

8) การส่งเสริมการเกษตรโดยการวิจัยระบบการทำฟาร์ม เนื่องจากนักวิชาการตระหนักว่าเทคโนโลยีที่มีอยู่บางอย่างไม่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับระบบฟาร์มของเกษตรกรรายย่อย การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร มีควบคู่ไปกับกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับสภาพทางการเกษตรนิเวศของพื้นที่ เจ้าหน้าที่ระดับสนามจะมีความชำนาญเฉพาะอย่างสูง มีการดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างงานวิจัยทางการเกษตรกับงานส่งเสริมการเกษตร การวัดความสำเร็จ ทำได้โดยศึกษาการยอมรับปฏิบัติของเกษตรกร โดยพิจารณาว่าเกษตรกรได้นำเอาเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นมา โดยกระบวนการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปปฏิบัติมากน้อยแค่ไหน

วิวัฒนาการการส่งเสริมการเกษตร

วิวัฒนาการการส่งเสริมการเกษตรของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีรูปแบบของการส่งเสริมที่มีวิวัฒนาการมายาวนานและเป็นต้นแบบของระบบการส่งเสริมการเกษตรของประเทศต่างๆ หลายประเทศในโลก และจะได้กล่าวถึงวิวัฒนาการการส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทยด้วย

1) การส่งเสริมการเกษตรในประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรกของโลกที่มีการทำการส่งเสริมการเกษตรอย่างเป็นระบบและประสบความสำเร็จพอสมควร ในระยะหลังประเทศต่างๆ ในโลกได้นำแนวความคิดของการส่งเสริมมาใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประเทศของตนเอง การส่งเสริมการเกษตรของประเทศอังกฤษ ดำเนินงานโดยกระทรวงเกษตรประมงและอาหาร (Ministry of Agriculture, Fisheries and Food) ได้มีการจัดหน่วยงานส่งเสริมการเกษตรขึ้น คือ The Agricultural Development and Advisory Service (ADAS) โดยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ (ปัญญา, 2529: 7-8)

1) รวบรวมข้อมูลความรู้ต่างๆ ถ่ายทอดไปสู่เกษตรกร ช่วยให้เกษตรกรมีการพัฒนาด้านธุรกิจเกษตรและยังให้ข้อมูลแก่สถาบันอื่นๆ ทั้งของรัฐและเอกชน

2) เป็นตัวประสานระหว่างเกษตรกรกับงานวิจัยและงานพัฒนา โดยศึกษาข้อมูล ปัญหาในท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกับนักวิชาการสาขาต่าง ๆ

3) สนับสนุนข้อมูลให้กับหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ในระดับสูง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายทางด้านวิทยาศาสตร์เทคนิคและธุรกิจ เพื่อการวางแผนดำเนินงาน

4) ช่วยดำเนินงานและวัดผล ในการบริหารโครงการที่สำคัญ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาล เช่น การควบคุมกฎระเบียบต่างๆ ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การควบคุมโรคติดต่อของสัตว์ การจัดการน้ำ และที่ดิน เป็นต้น

การดำเนินงานด้านส่งเสริมการเกษตรของอังกฤษ อาศัยบุคลากรด้านต่างๆ ของ ADAS ดำเนินการให้ความรู้ด้านการเกษตร ใน 4 สาขาด้วยกัน คือ สาขาส่งเสริมการเกษตร (Agriculture Service) สาขาสัตวรักษ์ (State Veterinary Service) สาขาบริการทางวิทยาศาสตร์เกษตร (Agricultural Science Service) สาขาการบริการเกี่ยวกับดินและน้ำ (Land and Water Service)

สำหรับสาขาส่งเสริมการเกษตรนั้น ในปี พ.ศ. 2489 ได้มีการจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า National Agriculture Advisory Service (NAAS) เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่พัฒนางานสาขาส่งเสริมการเกษตร มีการส่งเจ้าหน้าที่ออกไปปฏิบัติงานติดต่อกับเกษตรกรโดยตรงอย่างใกล้ชิด ได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากนักวิชาการสาขาต่างๆ และประสานงานกับศูนย์เกษตรระดับชาติ (National Agriculture Centre) งานด้านสาขาส่งเสริมการเกษตร จะมีฟาร์มสำหรับการทดลองกระจายอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เพื่อทำการค้นคว้าวิจัยหาความรู้ใหม่ๆ ตลอดจนนำผลการวิจัยบางส่วนจากนักวิชาการมาทำการทดลองต่อ ให้เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic) และนำผลงานดังกล่าวไปส่งเสริมเผยแพร่ต่อไป นอกจากนี้ยังมีการทำแปลงสาธิตและทดสอบเพื่อเป็นการส่งเสริมให้แก่เกษตรกรอย่างกว้างขวาง

วิธีการส่งเสริมการเกษตรในประเทศอังกฤษ ทำอยู่ 3 วิธีการด้วยกัน คือ

1) การเยี่ยมพบเกษตรกรรายบุคคล เป็นวิธีการที่ได้ผลเนื่องจากเกษตรกรในประเทศอังกฤษมีจำนวนไม่มาก โดยทั่วไปเกษตรกรมีความรู้สูงพอสมควร จึงง่ายต่อการทำความเข้าใจกับเกษตรกรและไม่ต้องใช้เจ้าหน้าที่มากนัก

2) การส่งเสริมแบบกลุ่ม การส่งเสริมแบบนี้จะเน้นหนักที่การจัดงานวันสาธิต (field day) เป็นกิจกรรมที่สำคัญเพื่อให้เกษตรกรได้มาเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีงานนิทรรศการเกษตรนานาชาติ (The Royal International Agriculture Show) เป็นนิทรรศการในลักษณะการแสดงสินค้าทางการเกษตร เป็นแหล่งรวมของอุตสาหกรรมเกษตรที่ใหญ่แห่งหนึ่งของโลก มีการแสดงผลภัณฑ์เกษตร เครื่องมือเครื่องจักรการเกษตร มีการสาธิตการใช้ด้วย

3) การส่งเสริมแบบมวลชน การส่งเสริมวิธีนี้ ทำโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้นซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไปไม่เฉพาะเพียงเกษตรกรเท่านั้น

2) การส่งเสริมการเกษตรในประเทศสหรัฐอเมริกา

การส่งเสริมการเกษตรในประเทศสหรัฐอเมริกา เริ่มต้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1785 โดยมีการจัดตั้งสมาคมเกษตร (Agriculture Societies) ขึ้นเป็นครั้งแรกที่มลรัฐ South Carolina และมลรัฐ Pennsylvania ระบบการส่งเสริมการเกษตรของสหรัฐอเมริกา แตกต่างจากการส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย เนื่องจากการส่งเสริมการเกษตรของสหรัฐอเมริกา เป็นการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายระหว่างมหาวิทยาลัยของมลรัฐต่างๆ ที่เป็น Land Grant College หรือ State University กับกระทรวง

เกษตรของรัฐบาลกลาง (U.S Department of Agriculture) ที่เรียกชื่อย่อว่า U.S.D.A. ตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย Smith-Lever Act ที่ได้ระบุไว้ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารวิชาการทางด้านการเกษตรและเคหกิจแก่ประชาชน จึงเรียกระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบนี้ว่าเป็นการส่งเสริมการเกษตรแบบร่วมมือกัน (Cooperative Extension Service) มีการจัดการส่งเสริมออกเป็น 3 ระดับ คือ การส่งเสริมการเกษตรระดับชาติ การส่งเสริมการเกษตรระดับมลรัฐ และการส่งเสริมการเกษตรในระดับท้องถิ่น

การส่งเสริมการเกษตรของสหรัฐอเมริกา มีนโยบายที่คล้ายๆ กับหลายๆ ประเทศ คือ

- 1) เพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตทางเกษตร
- 2) เพิ่มประสิทธิภาพด้านการตลาด
- 3) พัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 4) พัฒนาครอบครัวเกษตรกร
- 5) พัฒนาชนบท
- 6) พัฒนาด้านข่าวสารและเทคโนโลยีการเกษตร

วิธีการส่งเสริมการเกษตรในสหรัฐอเมริกา มีวิธีการ 3 วิธี คือ

1) การส่งเสริมรายบุคคล วิธีนี้มีความแตกต่างจากประเทศอื่นๆ อยู่บ้าง คือแทนที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะออกไปเยี่ยมเยียนเกษตรกรรายบุคคล แต่เจ้าหน้าที่ได้อาศัยวิธีการอื่นๆ แทน เช่น การใช้ระบบโทรศัพท์ติดต่อที่เรียกว่า Tellenet Program โดยมีการจัดตารางเวลาไว้ให้แก่เกษตรกรในการที่จะโทรศัพท์เข้ามาสอบถามปัญหาและข้อมูลต่าง ๆ จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและจากคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งอยู่ประจำ ณ ที่สำนักงานส่งเสริมของมหาวิทยาลัยของรัฐ นอกจากนั้นการให้คำแนะนำส่งเสริมด้านธุรกิจการทำฟาร์ม ด้านการเพิ่มผลผลิตและการตลาดกับกลุ่มผู้ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การออกเยี่ยมเยียนในลักษณะติดตามผลงานการส่งเสริมเป็นรายเกษตรกรก็มีบ้าง ตลอดจนมีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้กับเกษตรกรรายบุคคล

2) การส่งเสริมเป็นกลุ่มบุคคล การส่งเสริมการเกษตรแบบนี้มีงานหลักอยู่ 4 งาน คือ งานด้านการเกษตร งานด้านเคหกิจเกษตร งานด้านยุวเกษตร (4-H clubs) และงานด้านการพัฒนาชุมชน งานต่างๆ เหล่านี้อาศัยวิธีการแบบกลุ่ม มาดำเนินงานส่งเสริมเป็นส่วนใหญ่ โดยการแบ่งกลุ่มออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

2.1 กลุ่มการเกษตร โดยให้สมาชิกทุกคนดำเนินกิจกรรมการเกษตรด้านต่างๆ

2.2 กลุ่มเฉพาะโครงการ โดยจัดกลุ่มสมาชิกที่มีความสนใจและมีความถนัดแต่ละ

กลุ่มเข้าไว้ เช่น กลุ่มโภชนาการ กลุ่มอนามัย ครอบครัว กลุ่มโคเนื้อ กลุ่มโคนม กลุ่มผู้บริโภคน กลุ่มเคหกิจเกษตร เป็นต้น

2.3 กลุ่มย่อย โดยจัดกลุ่มสมาชิกที่มีความสนใจและความถนัดต่างๆ กันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยที่สมาชิกจำนวนหนึ่งดำเนินกิจกรรมในเรื่องเคหกิจเกษตร สมาชิกจำนวนอื่นๆ อาจทำกิจกรรมด้านพืชหรือด้านสัตว์ เป็นต้น

3) การส่งเสริมแบบมวลชน เป็นวิธีการที่ใช้ได้ผลอย่างกว้างขวาง ประหยัดเวลา งบประมาณ เจ้าหน้าที่และอื่นๆ วิธีการนี้อาศัยสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อมวลชนต่างๆ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ เป็นต้น วิธีการนี้เป็นการให้ความรู้แบบทางเดียว (one way communication) และการติดตามผลก็ทำได้ยากเพราะเป็นกลุ่มคนขนาดใหญ่

3) การส่งเสริมการเกษตรในประเทศไทย

ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติจัดตั้ง กระทรวง ทบวง กรม โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2510 ประกาศเพิ่มหน่วยงานระดับกรมขึ้นอีก 1 หน่วยงาน ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมนั้นคือ กรมส่งเสริมการเกษตร โดยนำเอา 3 หน่วยงาน คือ งานส่งเสริมการเกษตรในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร งานของกองส่งเสริมและเผยแพร่สังกัดกรมกสิกรรม และงานของกองส่งเสริมและเผยแพร่สังกัดกรมการข้าว มารวมกันจัดตั้งเป็น กรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตรมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยบริการและเผยแพร่วิชาการ หรือความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ให้ถึงตัวเกษตรกรโดยแพร่หลายและทั่วถึง เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตในด้านการเกษตร ให้มีปริมาณและคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด และเพื่อให้มีตลาดสำหรับจำหน่ายผลิตผลซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้และฐานะดีขึ้น กรมส่งเสริมการเกษตรมีภารกิจในการดำเนินงานดังนี้ (เอกชัย และธวัช, 2540: 5-6)

- 1) เสนอแนวคิดในการประกอบอาชีพแก่ประชากรเป้าหมาย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชีววิทยา เทคโนโลยีการผลิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง
- 2) ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร โดยเป็นตัวกลางในการนำวิทยาการจากสถาบันวิจัยหรือแหล่งความรู้ต่างๆ มาปรับปรุงพัฒนาเผยแพร่แก่ประชากรเป้าหมาย ในขณะเดียวกันก็รับปัญหาต่างๆ ในพื้นที่มาพิจารณาแก้ไขหรือถ่ายทอดกลับไปสู่สถาบันวิจัย
- 3) ส่งเสริมให้มีการผลิตทางการเกษตร ให้เพียงพอแก่การบริโภคภายในประเทศ
เพียงพอแก่การใช้ในอุตสาหกรรมและเพื่อส่งออก โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและลดต้นทุนการผลิต
- 4) ให้การบริการและสนับสนุนปัจจัยการผลิต บางประเภทและบางโอกาสแก่เกษตรกร
เช่น กรณีประสบภัยธรรมชาติ ศัตรูพืชระบาดรุนแรง และกรณีอื่นๆ ที่เกษตรกรไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เพื่อให้การผลิตของเกษตรกรและของประเทศเป็นไปอย่างต่อเนื่อง
- 5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมตัวเป็นสถาบันเกษตรกร หรือกลุ่มกิจกรรมเฉพาะเรื่อง เพื่อให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาการใช้เทคโนโลยีการผลิต ชนิด ปริมาณ และคุณภาพของผลผลิตรวม ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานในการจำหน่ายและกระจายรายได้อย่างยุติธรรม โดยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 140 และ 141 การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและกลุ่มยุวเกษตรกร
- 6) ประสานงานกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการเผยแพร่ความรู้ทางการผลิตพืช ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ ในระดับพื้นที่ปฏิบัติการ รวมทั้งประสานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาการเกษตรในทุกๆ ด้านเพื่อประโยชน์ของเกษตรกรและประเทศ

การนำระบบส่งเสริมการเกษตรมาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่แรกเริ่มเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นความพยายามที่จะพัฒนาระบบให้สอดคล้องกับนโยบาย สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตลอดจนทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สะดวก สามารถปฏิบัติได้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง และเน้นความต้องการของเกษตรกรเป็นหลักในการพิจารณาสร้างระบบงานใด ๆ ขึ้นมา การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตร ได้มีการพัฒนาวิธีการ รูปแบบ เป็นลำดับ นับตั้งแต่การจัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตร ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2510 จนถึงปี พ.ศ. 2539 สามารถแบ่งช่วงเวลาการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้ คือ

- ช่วงที่ 1 ปี 2510-2519 ช่วงนี้สามารถแบ่งเป็น 2 ระยะย่อย คือ

ระยะที่ 1 ปี 2510-2517 เริ่มแรกตั้งกรมส่งเสริมการเกษตร งานส่งเสริมการเกษตรเน้นการส่งเสริมรายบุคคล และช่วยแก้ไขปัญหากแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีน้อยเพราะมีข้อจำกัด ทั้งด้านอัตราค่าจ้าง ยานพาหนะและวัสดุอุปกรณ์ ในการส่งเสริมการเกษตร

ระยะที่ 2 ปี 2518-2519 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบเงินกู้ จากธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย รวมทั้งการช่วยเหลือเป็นเงินให้เปล่าจากองค์การอาหารแห่งประชาชาติ ในการทดลองปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุด ในเขตที่ได้รับน้ำจากชลประทาน หรือเรียกว่า โครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน

- ช่วงที่ 2 ปี 2520-2526

จากผลการดำเนินงานพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน ในช่วงที่ 1 ระยะที่ 2 นำไปสู่การปรับปรุงระบบการส่งเสริมการเกษตร ตามโครงการปรับปรุงระบบการส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย ซึ่งใช้ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and Visit System) ครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ มีงบประมาณค่าใช้จ่ายทั้งเงินกู้จากธนาคารโลกและเงินงบประมาณไทยสมทบ จำนวน 2,590 ล้านบาท

- ช่วงที่ 3 ปี 2527-2536

เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบการส่งเสริมการเกษตร ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 แล้ว พบว่ามีปัญหาอุปสรรคบางประการ เกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร จึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ เหล่านั้น ให้เกิดความสมบูรณ์ ในระบบและสามารถใช้ปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง เช่น องค์ประกอบด้านอัตราค่าจ้าง การฝึกอบรม การเยี่ยมเกษตรกร การคัดเลือกและใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงสาธิต ทดสอบ และนิเทศงาน ฯลฯ

นอกจากนี้กรมส่งเสริมฯ ได้ดำเนินโครงการที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร คือ

- 1) โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (คปพ.) จัดทำแผนให้ผสมผสานและสอดคล้องกับพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกร (ปี 2531-2534)

- 2) โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก.) สนับสนุนให้เกษตรกรมีแผนการผลิตตามความถนัดและความต้องการของเกษตรกร โดยให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ทรัพยากรของเกษตรกร และความต้องการของตลาด (ปี 2535-2539)

- ช่วงที่ 4 ปี 2537-2539

ปี 2537 ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่างๆ ที่ได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ช่วงที่ 3 ให้ครอบคลุมวิธีการและหลักการที่ได้กล่าวมาแล้ว ในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยมีหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ

- 1) เน้นการเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตแก่เกษตรกร
- 2) ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน คือความสำเร็จของเกษตรกร
- 3) เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร
- 4) มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่และเกษตรกร
- 5) สนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองโดยกระบวนการกลุ่ม

นอกจากนี้ ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาด ควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรใหม่ โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินงานจนถึงปี 2539

- ระบบการส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน

วันที่ 1 มกราคม 2540 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรใหม่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับยุคสมัย และความเป็นไปได้อย่างต่อเนื่องบนรากฐานของ “ระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน” โดยมีหลักการดังนี้ คือ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2539: 1)

1) หลักการทั่วไปของระบบส่งเสริมการเกษตร

1.1) เป็นระบบการปฏิบัติงานที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเกษตรกร ทั้งในด้านความสามารถในการพึ่งพาตนเอง การตัดสินใจวางแผนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยกระบวนการกลุ่มของเกษตรกร เพื่อเพิ่มความมั่นคงด้านรายได้และคุณภาพชีวิต

1.2) เป็นระบบที่เน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมและมีศักยภาพที่จะปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตร ให้เป็นไปตามสถานการณ์และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกร

1.3) เป็นระบบที่เน้นและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่จะนำไปสู่ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต สามารถแข่งขันในสถานการณ์การค้าเสรี โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่

1.4) เป็นระบบที่มีการมอบอำนาจ และกระจายความรับผิดชอบในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตร สู่ระดับภาคและระดับจังหวัด

1.5) เป็นระบบที่เน้นให้มีการประสานอย่างใกล้ชิดระหว่างภาครัฐภาคเอกชน รวมทั้งองค์กรท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันและเกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร

2) องค์ประกอบของระบบการส่งเสริมการเกษตร ประกอบด้วย 4 ระบบ หลัก คือ

2.1) ระบบการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ

2.2) ระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยี

2.3) ระบบการประสานงาน

2.4) ระบบติดตาม นิเทศและประเมินผล

นอกจากนี้ระบบปฏิบัติงานด้านอื่นๆ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอำนวยความสะดวกสนับสนุนให้ระบบการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตร ดังกล่าวข้างต้นเกิดประสิทธิผลดียิ่งขึ้นด้วย ได้แก่

1) การจัดการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ

2) การวางแผนพัฒนาการเกษตร โครงการต่างๆ และงบประมาณ

3) การดำเนินงานเกี่ยวกับผู้นำและองค์กรเกษตรกร

ที่มา : <https://www.google.co.th/url?sa>

จากความหมายดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า การส่งเสริมเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน โดยใช้วิธีการส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ สามารถจะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้ โดยที่นักส่งเสริมต้องไม่ยึดยึดหรือหยิบบรรยากาศของตนเองหรือขององค์กรส่งเสริมการเกษตร ให้แก่ประชาชน และยังเป็น การให้การศึกษาในลักษณะของการให้การศึกษาแบบนอกระบบ โรงเรียนนักส่งเสริมเปรียบเสมือนครู ที่สอนประชาชนในชนบท ให้มีการปรับปรุงการผลิตทางการเกษตร การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เสริมสร้างความชำนาญ รวมทั้งการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานให้สูงขึ้น โดยให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองในทาง ความรู้ ความคิด ทักษะในการปฏิบัติ รู้จักตัดสินใจ มี

ความเชื่อมั่นตนเอง รวมทั้งมีทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องและมีฝีมือในการประกอบอาชีพตามความต้องการ ความถนัด และความสนใจของแต่ละคน

2.2 ความหมายของการพัฒนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้ให้ความหมายของ “พัฒนา” ว่าเป็น “ทำให้เจริญ” ดังนั้นการพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่วไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้นเจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ

การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไปโดยมุ่งหมายว่า ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่าแต่โดยธรรมชาติแล้วการเปลี่ยนแปลง ย่อมเกิดปัญหาในตัวมันเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามาก หรือปัญหาน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนามาจะสามารถตีความหมายได้ 2 นัย คือ

1. การพัฒนา ในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัดแปลงชีวิตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. การพัฒนา ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจโดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดีซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

ที่มา : [https:// www. gotoknow.org/posts/485293](https://www.gotoknow.org/posts/485293)

การพัฒนา ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Development นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปและมีความหมายแตกต่างกันออกไป ดังกล่าวแล้ว เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้นได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน ซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็น 10 ลักษณะ คือ

1. ความหมายจากรูปศัพท์

โดยรูปศัพท์ การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่ละเอียดละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ (ปกรณัม ปริยากร. 2538, หน้า 5)

ความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยา ใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญคือ ทำให้เติบโต ใต้งอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น

(พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538, หน้า 238)

การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่นๆ (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 2)

2. ความหมายโดยทั่วไป

การพัฒนา ที่เข้าใจโดยทั่วไป มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายจากรูปศัพท์ คือ หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือ การทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526, หน้า 1) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าในปัจจุบันสภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่า สมบูรณ์กว่าก็แสดงว่าเป็นการพัฒนา (ปกรณ ปรียากร. 2538, หน้า 5)

การพัฒนา ในความหมายโดยทั่วไปจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้ นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่นๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 2)

3. ความหมายทางเศรษฐศาสตร์

นักเศรษฐศาสตร์ได้ให้ความหมายของ การพัฒนา ว่า หมายถึง ความเจริญเติบโต โดยเน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เช่น ผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อคนของประชากรเพิ่มขึ้น (ณัฐพล ชันธไชย.2527, หน้า 2) มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น ประชากรมีรายได้เพียงพอที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนได้ (เสถียร เขยประทับ.2528, หน้า 9) ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการทางสังคม ที่ผลผลิตออกมาในรูปซึ่งสามารถวัดได้ด้วยเกณฑ์ทางเศรษฐศาสตร์ (สุนทร โคมิน.2522, หน้า 37)

จะเห็นได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์ได้กำหนดความหมายของการพัฒนา โดยใช้ความหมายจากรูปศัพท์และความหมายโดยทั่วไป คือ หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้น หรือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่นๆ (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 2-3)

4. ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์

นักพัฒนาบริหารศาสตร์ได้ให้ความหมายของ การพัฒนา เป็น 2 ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบ และความหมายอย่างกว้าง ความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทำให้ดีขึ้นอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมายอย่างกว้างนั้น การพัฒนา เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อมๆ กัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

การพัฒนา ในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์จะมีขอบข่ายกว้างขวางกว่าความหมายจากรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไป และความหมายทางเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว เพราะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 3)

5. ความหมายทางเทคโนโลยี

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบอุตสาหกรรม และการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้วยนักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีนิยม เป็นสังคม

สมัยใหม่ที่ทันสมัย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2534, หน้า 95) หรือ การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีนั่นเอง (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ. 2534, หน้า 13)

จะเห็นได้ว่า ความหมายของ การพัฒนา ในทางเทคโนโลยีแตกต่างออกไปจากความหมายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความหมายอีกแนวทางหนึ่ง (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 3)

6. ความหมายทางการวางแผน

การพัฒนา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการชักชวน การกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจัง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันเป็นวงจร โดยไม่มีการสิ้นสุด (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2534, หน้า 91-92) ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (The United National Educational, Scientific and cultural Organization: UNESCO. 1982, p. 305, อ้างถึงในอัจฉรา โพธิยานนท์. (2539, หน้า 11) สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นหน้าที่ (Function) ของการวางแผนและการจัดการ ดังนี้

D	=	f (P+M)
เมื่อ D	=	Development คือ การพัฒนา
P	=	Planning คือ การวางแผน
M	=	Management คือ การบริหารงานหรือการจัดการ

ดังนั้น การพัฒนา จะเกิดขึ้นได้ด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

การพัฒนา ในความหมายของนักวางแผน จะเป็นไปอีกแนวทางหนึ่ง โดยอาจสรุปได้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ ไม่ใช่การพัฒนาในความหมายนี้ (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 4)

7. ความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติ

การพัฒนา หมายถึง การชักชวนหรือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิบัติตามแผนและโครงการอย่างจริงจังและเป็นลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันในลักษณะที่เป็นวงจร ไม่มีการสิ้นสุด (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ และพูนศิริ วัจนะภูมิ. 2534, หน้า 13)

การพัฒนา ในความหมายของการปฏิบัติการนี้เป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผนโดยมุ่งเน้นถึงการนำแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้วแต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนาก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 4)

8. ความหมายทางพระพุทธศาสนา

พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2530, หน้า 16-18) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การ

พัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดลอมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น เพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รัก เช่น นุสยา โลกวทฺโณ แปลว่า อย่างเป็นคนรักโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

กล่าวได้ว่า การพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 4)

9. ความหมายทางสังคมวิทยา

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของ การพัฒนา ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ (จิตยา สุวรรณชฎ. 2527, หน้า 354) การพัฒนา เป็นทั้งเป้าหมายและกระบวนการที่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนต่อชีวิตและการทำงาน การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่างๆ ทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองอีกด้วย (Streeten. 1972, p. 3)

นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของ การพัฒนา โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข และมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักวางแผนเรียกว่า การบริหารและการจัดการนั่นเอง (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 5)

10. ความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน

นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ การพัฒนา ไว้ว่า หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเองชุมชนสังคมให้ดีขึ้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2525, หน้า 179) การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Mean) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือ คุณภาพชีวิต ชุมชน และสังคมดีขึ้น (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2534, หน้า 2)

นักพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายของ การพัฒนา ไว้ใกล้เคียงกับนักสังคมวิทยา คือ เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมมนุษย์ให้ดีขึ้น แต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

จากความหมายในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนา มีความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างการออกไปบ้าง ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง (สนธยา พลศรี. 2547, หน้า 5) ที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/300377>

แนวคิดพื้นฐานการพัฒนา เกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจึงต้องมีผู้นำ รวมทั้งมีการควบคุมดูแลหรือจัดระเบียบกันภายในกลุ่ม ซึ่งอาจเรียกว่าการบริหารหรือการพัฒนา เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยเหตุผลนี้มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการพัฒนาได้ และอาจกล่าวได้ว่า ที่ใดมีกลุ่ม ที่นั่นย่อมมีการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้น หรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา

ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Development” แปลว่า การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นต่างๆ ไปสู่ลำดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมไปกว่าเดิม

โดยสรุป การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ลักษณะการพัฒนา การพัฒนาอาจแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

1. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาทางการผลิต การจำหน่าย การแลกเปลี่ยน การลงทุน
2. การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาทางด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆในสังคม
3. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนภายในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น

ที่มา: <https://www.im2market.com/2015/11/24/2097>

จากความหมายดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เองอย่างเป็นระบบมีกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว ลักษณะการพัฒนา การพัฒนาอาจแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาด้านการเมือง

2.3 ความหมายของกระบวนการผลิต

กระบวนการผลิต (Production process) หมายถึง มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ อันได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input), กระบวนการแปลงสภาพ (Conversion Process) และผลผลิต (Output) โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) คือทรัพยากรขององค์การที่ใช้ผลิตทั้งที่เป็นสินทรัพย์ที่มีตัวตน (Tangible Assets) เช่น วัตถุดิบ เครื่องจักร อุปกรณ์ และสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน (Intangible Assets) เช่น แรงงาน ระบบการจัดการ ข่าวดสาร ทรัพยากรที่ใช้จะต้องมีคุณสมบัติและประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม และมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำ เพื่อให้สินค้าสำเร็จรูปสามารถแข่งขันทางด้านราคาได้ในท้องตลาด

2. กระบวนการแปลงสภาพ (Conversion Process) เป็นขั้นตอนที่ทำให้ปัจจัยนำเข้าที่ผ่านเข้ามา มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ได้แก่

- รูปลักษณ์ (Physical) โดย การผ่านกระบวนการผลิตในโรงงาน
- สถานที่ (Location) โดย การขนส่ง การเก็บเข้าคลังสินค้า
- การแลกเปลี่ยน (Exchange) โดย การค้าปลีก การค้าส่ง

- การให้ข้อมูล (Informational) โดย การติดต่อสื่อสาร
- จิตวิทยา (Psychological) โดย การนันทนาการ ฯลฯ

3. ผลผลิต (Output) เป็นผลได้จากกระบวนการผลิตที่มีมูลค่าสูงกว่าปัจจัยนำเข้าที่รวมกัน อันเนื่องมาจากที่ได้ผ่านกระบวนการแปลงสภาพ ผลผลิตแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สินค้า (Goods) และบริการ (Service)

ระบบการผลิต

เพื่อให้ได้สินค้าหรือบริการตรงตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ องค์ประกอบที่ต้องวางแผนดำเนินการอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกันดังนี้

1. วัตถุดิบที่ใช้ผลิต หรือใช้บริการ ควรมีคุณภาพสูง แต่ราคาต่ำ

2. กระบวนการผลิตมีความพร้อมทั้งด้านบุคลากร เครื่องมือเครื่องใช้หรือเครื่องจักร และโครงสร้างพื้นฐาน

3. ผลผลิต/ผลิตภัณฑ์/ผลงานการบริการ จะต้องผ่านการตรวจสอบและประเมินอย่างเที่ยงตรง การบริหารคุณภาพในองค์กร จึงถูกนำมาใช้เพื่อให้ระบบการผลิต และการควบคุมระบบมีประสิทธิภาพสูงตามความต้องการของตลาด ผู้ซื้อหรือผู้ใช้

การควบคุมคุณภาพในกระบวนการผลิต แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ

1. คุณภาพการทำงาน หรือประสิทธิภาพของพนักงาน
2. คุณภาพของเครื่องจักร อุปกรณ์ หรือเทคโนโลยี
3. คุณภาพของระบบบริหารงาน

การควบคุมคุณภาพมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการได้แก่

1. ลดการสูญเสียวัตถุดิบ / ผลผลิต
2. ลดการสูญเสียเวลาการทำงาน

เมื่อเราสามารถลดการสูญเสียวัตถุดิบและผลผลิต ลดเวลาการทำงาน เราก็สามารถลดต้นทุนได้ ขณะเดียวกันเราก็ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

การเพิ่มผลผลิตในองค์กร

ความเป็นมาของการเพิ่มผลผลิตในองค์กร การเพิ่มผลผลิต เริ่มที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2454 Frederick W. Taylor ได้ทำการศึกษาหาแนวทางขจัดความสิ้นเปลืองวัตถุดิบและพลังงาน เนื่องจากช่วงระยะเวลาดังกล่าวพลังงานที่สำคัญคือ ถ่านหิน กระบวนการผลิตที่ใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าจะมีการคิดประดิษฐ์เครื่องจักรที่ทันสมัยแล้วก็ตาม จากการศึกษาเขาพบว่า ความสิ้นเปลืองวัตถุดิบและพลังงานเกิดจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ 1. วิธีการปฏิบัติงาน 2. ความรับผิดชอบของพนักงานและสาเหตุสองประการข้างต้น Taylor ยังพบว่า เกิดจากการบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพเพราะไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการบริหารงาน

Taylor มุ่งศึกษาวิธีการปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต เน้นศึกษา "ระยะเวลาและความเคลื่อนไหวในการทำงาน" เขาได้สรุปผลการศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. ต้องศึกษาวิธีการปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตแต่ละส่วนอย่างละเอียด
2. พัฒนาวิธีการปฏิบัติงานให้ได้ผลดีที่สุด
3. คัดเลือกและฝึกฝนพนักงานให้ปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่กำหนดให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ฝ่ายบริหารต้องมีความรับผิดชอบต่อการวางแผนการทำงาน กำหนดวิธีการทำงานให้ชัดเจน และเลือกสรรคนงานอย่างเหมาะสม

5. คนงานก็ต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ฝ่ายบริหารกำหนดให้

Taylor ยังให้แนวคิดด้านปริมาณงาน เขาเห็นว่า ถ้ากำหนดปริมาณงานที่เหมาะสมกับระยะเวลาที่มอบหมาย ก็จะส่งผลให้คนงานปฏิบัติงานได้เต็มความสามารถ ฝ่ายบริหารก็ไม่ต้องมีปัญหาเรื่องการทำงานของคนงานอีก ผลการศึกษาของTaylor นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเพิ่มผลผลิต การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่น ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระยะแรก ผลผลิตทางอุตสาหกรรมมีคุณภาพต่ำกว่าผลผลิตทางอุตสาหกรรมที่มาจากประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกา ซึ่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมมาก่อน ช่วงปี พ.ศ. 2489-2493 ดร.เดมมิ่ง ได้นำการควบคุมคุณภาพเชิงสถิติไปใช้ในประเทศญี่ปุ่น ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ นำวิธีการควบคุมคุณภาพเชิงสถิติไปใช้อย่างแพร่หลาย กลายเป็นระบบบริหารคุณภาพการทำงานด้วยวิธีการทางสถิติ ช่วงปี พ.ศ. 2504 ก็พัฒนามาสู่ระบบ QCC การควบคุมคุณภาพด้วยกลุ่มผู้ร่วมงาน เป็นการพัฒนาขึ้นอีก 1 ระดับโดยมองภาพรวมของการทำงานอย่างเป็นระบบ การควบคุมคุณภาพด้วยกลุ่มผู้ร่วมงาน เป็นการพัฒนาขึ้นอีกรูปแบบหนึ่งระดับโดยมองภาพรวมของการทำงานอย่างเป็นระบบ เมื่อเกิดปัญหาก็ต้องแก้ปัญหาย่างเป็นระบบด้วยจนปัจจุบันพัฒนามาเป็น การควบคุมคุณภาพทั่วทั้งองค์กร จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่การพัฒนาระบบการทำงาน การพัฒนาโดยกลุ่มควบคุมคุณภาพ จนถึงการควบคุมคุณภาพทั่วทั้งองค์กร โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การเพิ่มผลผลิตขององค์กร ความพยายามในการเพิ่มผลผลิตให้กับองค์กร ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่การพัฒนาระบบการทำงาน การพัฒนาโดยกลุ่มควบคุมคุณภาพจนถึงการควบคุมคุณภาพทั่วทั้งองค์กร โดยมีเป้าหมายสำคัญดังนี้คือ การเพิ่มผลผลิตขององค์กร ความพยายามในการเพิ่มผลผลิตให้กับองค์กร ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้าในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาเทคโนโลยี การพัฒนาระบบการผลิต การพัฒนาบุคลากร และการพัฒนาระบบการบริหารงานศูนย์เพิ่มผลผลิตแห่งประเทศไทย มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศญี่ปุ่นโดยการส่งเสริมให้โรงงานอุตสาหกรรมพัฒนาตนเองด้วยกิจกรรมการเพิ่มผลผลิตได้แก่ 5 ส. SQC , QCC , Just in time, Suggestion System และ TQC ทำให้สินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของตลาดการค้าทั่วโลก ทำให้ญี่ปุ่นสามารถขยายฐานเศรษฐกิจไปตั้งโรงงานอยู่ในประเทศต่างๆ จำนวนมากและโรงงานอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในต่างประเทศก็นำเอาหลักการเพิ่มผลผลิตไปใช้ด้วย จึงเกิดการจัดตั้งองค์การเพิ่มผลผลิตแห่งเอเชีย เพื่อถ่ายทอดความรู้และเทคนิควิธีการเพิ่มผลผลิตในองค์กรให้แก่บุคลากรของประเทศต่างๆในเอเชียที่ญี่ปุ่นเข้าไปตั้งฐานการผลิตทางอุตสาหกรรม เช่น ประเทศไทย อินโดนีเซีย เกาหลี ไต้หวันประเทศไทยมีสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม ก็ได้รับความช่วยเหลือถ่ายทอดความรู้และเทคนิคการเพิ่มผลผลิตจากองค์กรเพิ่มผลผลิตแห่งเอเชีย และเป็นสถาบันที่ให้คำปรึกษาฝึกอบรมและพัฒนาให้โรงงานอุตสาหกรรม องค์กรและสถาบันต่างๆทำให้ภาคอุตสาหกรรมของไทยได้พัฒนาก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

ความหมายและแนวคิดของการเพิ่มผลผลิตในองค์กร

การเพิ่มผลผลิตในองค์กร หมายถึง การเพิ่มปริมาณ เพิ่มคุณภาพ หรือคุณค่าที่ลูกค้าหรือผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจแต่ใช้ต้นทุน (ปัจจัยนำเข้า) ต่ำที่สุด เพื่อให้ผู้ผลิต ผู้ขาย หรือผู้ให้บริการมีกำไร

สูงสุดจากความหมายของการเพิ่มผลผลิตข้างต้นจะเห็นว่า มีส่วนที่เกี่ยวข้องกันอยู่ 3 ส่วน คือ คุณภาพ ต้นทุน ความพึงพอใจของลูกค้า

คุณภาพ คือ ระดับคุณภาพหรือมาตรฐานของสินค้าหรือบริการที่ถูกกำหนดขึ้น

ต้นทุน คือ เงินทุนที่ได้จัดหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ คนงาน เทคโนโลยี อาคาร สถานที่ วัตถุดิบ และระบบการบริหารจัดการ

ความพึงพอใจของลูกค้า หรือการส่งมอบ คือ จุดหมายปลายทางของสินค้าหรือบริการ ถูกส่งมอบให้ลูกค้าตรงเวลา ทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจทั้งผลิตภัณฑ์และการบริการ

การเพิ่มผลผลิตในองค์กร หมายถึง กระบวนการลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์/งานบริการ โดยการเพิ่มประสิทธิภาพและอัตราผลผลิตของทุกหน่วยงานในองค์กร การเพิ่มประสิทธิภาพเป็นการดำเนินงานที่บังเกิดผลสูงสุด โดยมีการสูญเสียทรัพยากรที่ใช้ในกระบวนการดำเนินงานน้อยที่สุด ในอดีตเคยคิดว่าเทคโนโลยีสูงที่สุดจึงให้ประสิทธิภาพสูงที่สุด แต่ในปัจจุบันหลักการเพิ่มผลผลิตเทคโนโลยีเป็นองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น มีองค์ประกอบที่สร้างประสิทธิภาพการทำงานอีก 2 องค์ประกอบคือ การบริหารและบุคลากร ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการและกิจกรรมต่างๆ ที่จะกล่าวในบทต่อไป

ประสิทธิภาพของเทคโนโลยีที่ต้องเลือกมาใช้กับกระบวนการดำเนินงานภายในองค์กร เช่น เครื่องจักร อุปกรณ์สำนักงาน และสิ่งอำนวยความสะดวกกับการทำงานต่างๆ ต้องเลือกใช้อย่างมีหลักการเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและไม่ใช้ต้นทุนที่สูงเกินไปเพราะเทคโนโลยีที่ให้ประสิทธิภาพสูงต้องใช้ต้นทุนที่สูงด้วย ดังนั้น การพิจารณาเลือกใช้เทคโนโลยีต้องพิจารณาจาก

1. ประสิทธิภาพของเทคโนโลยีมีความเหมาะสมกับการใช้งานในการผลิตผลงานตามความต้องการ
2. ราคาของเทคโนโลยีมีความเหมาะสม คุ่มค่า และให้ประสิทธิภาพตามความต้องการ
3. การซ่อมบำรุงรักษาเทคโนโลยีไม่ยุ่งยาก มีคู่มือการใช้ชัดเจน และมีอุปกรณ์ซ่อมเสริม (อะไหล่) ที่ราคาไม่แพง
4. การใช้เทคโนโลยีไม่ยุ่งยาก มีระบบการฝึกอบรมให้กับผู้ซื้อ
5. ขนาด และลักษณะของเทคโนโลยีมีความเหมาะสมกับหลักการยุทธศาสตร์ของคนไทย

ประสิทธิภาพของการบริหารงาน คือ การบริหารงานด้วยกระบวนการบริหารงานคุณภาพ PDCA และใช้หลักการบริหารคุณภาพ 8 หลักการ เพื่อบังเกิดผลการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพของทุกหน่วยงานในองค์กร ประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานมีความสัมพันธ์กับการบริหารงานโดยตรง เพราะการบริหารงาน คือ การกำหนดนโยบาย แผนงาน วิธีการ เทคโนโลยี บุคลากร วัตถุดิบ และอื่นๆ ให้กับหน่วยงาน หน่วยงานต้องดำเนินการตามที่ฝ่ายบริหารกำหนดให้ประสิทธิภาพของบุคลากร คือ บุคลากรสามารถดำเนินงานที่รับมอบหมายด้วยความรู้ ความสามารถ ความชำนาญงาน และเหมาะสมกับงาน ทำให้ได้ผลงานคุณภาพ โดยไม่เกิดความสิ้นเปลืองทรัพยากรการผลิต เช่น วัตถุดิบ พลังงาน เวลา ได้ผลงาน เป็นที่พึงพอใจของลูกค้าหรือผู้ที่เกี่ยวข้องปัจจุบันระบบการบริหารงานคุณภาพให้ความสำคัญกับบุคลากรอย่างยิ่ง เพราะบุคลากร คือ "กุญแจ แห่งคุณภาพ" จะเป็นผู้เปิดหรือปิดประตูคุณภาพได้ตลอดเวลา

อัตราผลผลิต (Productivity) มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ (วันชัย ริจิวนิช, 2539)

Early นิยามว่า "เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตและทรัพยากรที่ใช้ผลิต

"Fabricant นิยามว่า "เป็นอัตราส่วนของ OUTPUT/INPUT"

Kendrick and Creamer นิยามไว้ 3 ส่วนคือ อัตราผลิตภาพเฉพาะส่วน อัตราผลิตภาพองค์ประกอบรวม และอัตราผลิตภาพรวม

Sumanth นิยามว่า "เป็นอัตราส่วนของผลผลิตจริงต่อทรัพยากรที่ใช้จริง"

อัตราผลิตภาพ คือ ผลลัพธ์ของปริมาณของผลผลิต (OUTPUT) หารด้วยปริมาณของทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต (INPUT)

แนวคิดของการเพิ่มผลผลิตในองค์กร

แนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ คือ การลดปัจจัยการผลิตที่สำคัญ คือ แรงงาน วัตถุดิบ และพลังงาน เพื่อให้ต้นทุนการผลิตต่ำที่สุด ขณะเดียวกันก็ต้องการควบคุมคุณภาพของสินค้า/งานบริการ ให้ตอบสนองความต้องการของลูกค้ามากที่สุดด้วย เนื่องจากสภาพการแข่งขันในตลาดการค้าเสรีมีสินค้าและบริการมากมายให้ลูกค้าได้เลือกสรร ปัจจุบันระบบการแข่งขันทางการค้ามีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเนื่องจากประเทศไทยได้รับสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2537 ทำให้ประเทศต้องรับเงื่อนไขการเปิดเสรีทางการค้าและทางการเงิน แม้ว่าประเทศไทย จะได้ประโยชน์จากการส่งออกสินค้าไปขายให้กับประเทศสมาชิกมากขึ้น เพื่อไม่ถูกกีดกันด้วยระบบภาษีทางการค้าเงื่อนไขของ WTO แต่ประเทศไทยก็ต้องเปิดเสรีทางการค้า และทางการเงินให้กับประเทศสมาชิกเช่นกัน ทำให้ประเทศกลายเป็นตลาดการค้าและการลงทุนที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการลงทุนเกิดขึ้นสูงมากระหว่างปี พ.ศ. 2534-2538 เป็นการลงทุนทั้งภาคอุตสาหกรรม การค้า การบริการ และการเงิน ทำให้ผู้ประกอบการทั้งภาคอุตสาหกรรมการค้าและการบริการของไทย ต้องแข่งขันกับผู้ประกอบการประเภทต่าง ๆ ที่เข้ามาลงทุนดำเนินการขณะเดียวกันก็ต้องแข่งขันกับนานาประเทศ ในตลาดการค้าต่างประเทศด้วย

ดังนั้น แนวคิดทางด้านเศรษฐกิจจึงให้ความสำคัญกับการบริหารต้นทุนโดยมีแนวทางการบริหารต้นทุนดังนี้ แนวทางการบริหารต้นทุนเพื่อการเพิ่มผลผลิต สามารถทำได้ 4 แนวทางได้แก่

1. ใช้ต้นทุนเท่าเดิม แต่ได้ผลผลิต เพิ่มขึ้น
2. ใช้ต้นทุนลง แต่ได้ผลผลิต เท่าเดิม
3. เพิ่มต้นทุน 25% แต่ได้ผลผลิต เพิ่มขึ้น 50%
4. ลดต้นทุน 50% แต่ได้ผลผลิต ลดลง 25%

การบริหารต้นทุนและเพิ่มผลผลิต สามารถบริหารต้นทุนด้านใดหรือหลายด้านก็ได้แต่ต้องคำนึงถึงคุณภาพและความพึงพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ

แนวคิดด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักวิทยาศาสตร์ วิศวกรและช่างเทคนิคที่ชำนาญงานมุ่งหาแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยการศึกษาและค้นหาสาเหตุ

ที่มา : <http://development-production-factor-process.blogspot.com/>

ขั้นตอนการผลิต

ปัจจุบันเราสามารถแบ่งลำดับขั้นในการผลิตออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การผลิตขั้นแรกหรือขั้นปฐมภูมิ (primary production) เป็นการผลิตที่ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยตรง วิธีการผลิตง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน ใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการผลิตเพียงเล็กน้อย ผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่ไม่สามารถสนองความต้องการได้ทันที ต้องนำไปแปรรูปก่อนจึงจะสนองความต้องการได้ ตัวอย่างของกิจกรรมที่จัดเป็นการผลิตขั้นปฐมภูมิหรือขั้นแรกคือการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ประมง ป่าไม้ ฯลฯ หรืออุตสาหกรรมการขุดแร่ การทำเหมืองโดยใช้เครื่องมือต่างๆ

2. การผลิตขั้นที่สองหรือขั้นทุติยภูมิ (secondary production) เป็นการผลิตที่ต้องอาศัยผลผลิตอื่นมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต กรรมวิธีการผลิตมีความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น ต้องใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์เพื่อประกอบการผลิตมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการผลิตในด้านอุตสาหกรรม เช่น การผลิต อาหาร กระป๋องต่างๆ การผลิตเหล็กเส้น เหล็กแผ่น การต่อเรือ การสร้างอาคารที่อยู่อาศัย ฯลฯ กิจกรรมบางอย่างจะให้ผลผลิตที่สามารถสนองความต้องการของผู้ใช้ได้ทันที เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เติ่ง อาหารกระป๋อง และกิจกรรมบางอย่างจะให้ผลผลิตซึ่งต้องนำไปผ่านการผลิตขั้นอื่นก่อนจึงจะใช้ประโยชน์ได้ เช่น เหล็กเส้น และเหล็กแผ่น เป็นต้น

3. การผลิตขั้นที่สามหรือขั้นตติยภูมิ (tertiary production) เป็นการผลิตในลักษณะการให้บริการด้านการขนส่ง การค้าส่ง การค้าปลีก การประกันภัย การธนาคาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผลผลิตเคลื่อนย้ายจากการผลิตขั้นที่หนึ่งไปขั้นที่สอง และไปสู่ผู้บริโภคได้สะดวก รวดเร็ว มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพดีขึ้น

ที่มา : http://member-production.tripod.com/Recycled/Dd74/page1_7.html

การพัฒนาระบบการผลิต

ปัจจัยการผลิต หรือ ทรัพยากรในการผลิต หรือ ทรัพยากรทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง สิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานที่นำมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ปัจจัยการผลิตมี 4 ประเภท ดังนี้

1. ที่ดิน ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง พื้นดินและหมายรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ติดอยู่กับพื้นดินบริเวณนั้น เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ แร่ธาตุ
2. แรงงาน หมายถึง กำลังกายและกำลังความคิดสติปัญญาของคนที่นำมาใช้ในการผลิต
3. เงินทุน เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญประการหนึ่ง หมายถึง เงินทุนที่นำไปใช้ซื้อวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรต่าง ๆ รวมถึงสิ่งที่สร้างขึ้นมามาเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ เช่น โรงงาน โกดัง เก็บสินค้า
4. การประกอบการ หมายถึง การบริหารจัดการเพื่อนำที่ดิน แรงงาน และทุน มาผ่านกระบวนการผลิต ทำให้เกิดเป็นสินค้าและบริการต่าง ๆ ขึ้นมา

ในการที่ผู้ผลิตจะผลิตสินค้าหรือบริการประเภทใด ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตและการบริการ ได้แก่ ความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งผู้ผลิตจะต้องตอบปัญหาเกี่ยวกับความต้องการของผู้บริโภคให้ได้ว่า

1. จะนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด มาผลิตเป็นสินค้าและบริการอะไร
2. จะผลิตสินค้าและบริการนั้นอย่างไร
3. จะจัดสรรหรือขายสินค้าและบริการให้แก่ใคร

ในการทำงานทั้งการผลิตและการให้บริการ ผู้ผลิตจะประสบผลสำเร็จในการทำงานได้ ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณภาพของสินค้าและบริการ -สินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นต้องมีคุณภาพดี ไม่มีตำหนิ
2. ราคาที่เหมาะสม -ควรจำหน่ายสินค้าและบริการที่เหมาะสมกับคุณภาพของสินค้า ไม่ขายแพงจนเกินไป
3. คุณธรรม-ผู้ผลิตและผู้ให้บริการควรมีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพของตนและต่อผู้บริโภค ไม่นำสินค้ามีตำหนิหรือเน่าเสียมาขาย
4. ความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค -ผู้ผลิตหรือผู้ให้บริการต้องคำนึงถึงความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ รู้จักผลิตสินค้าที่ตรงกับความต้องการเพื่อสนองตอบความพึงพอใจ

5. เทคโนโลยีการผลิต - รู้จักนำวิทยาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงสามารถผลิตสินค้าและบริการได้ปริมาณสูงและมีคุณภาพดี

6. ต้นทุนการผลิต - ใช้ทรัพยากรการผลิตสิ้นเปลืองน้อยที่สุดหรือค่าใช้จ่ายต่ำสุด

ในปัจจุบันเราจะเห็นสินค้าและบริการมีรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่ นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อให้ได้สินค้าที่มีปริมาณสูง มีคุณภาพดี มีรูปแบบต่าง ๆ ลดแรงงานคน เพิ่มผลผลิตได้เร็วขึ้นส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลง มีกำไรมากขึ้นการใช้เทคโนโลยีในการผลิต เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ในการควบคุมการผลิตการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน การนำวิทยาการใหม่ ๆ มาช่วยในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

การใช้เทคโนโลยีในการบริหาร เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดเก็บข้อมูลลูกค้า การใช้โทรศัพท์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

การแข่งขันในการผลิต หมายถึง การทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าต่ำลง สามารถขายสินค้าได้ในราคาถูก เพื่อแข่งขันซึ่งกันและกัน

การใช้เทคโนโลยีเพื่อการแข่งขันของผู้ผลิต มีดังนี้

1. การใช้เทคโนโลยีช่วยผลิตสินค้าและบริการที่มีรูปแบบใหม่ และให้ประโยชน์ กับผู้บริโภคมากขึ้น
2. การใช้เครื่องมือและเครื่องจักรที่ทันสมัย ช่วยในการผลิตสินค้าและการบริการเพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ
3. การใช้เทคโนโลยีช่วยในการโฆษณาสินค้าและบริการ การส่งเสริมการขายและการตลาด
4. การใช้เทคโนโลยีช่วยในการขนส่ง เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับสินค้าและบริการอย่างสะดวกและรวดเร็ว

ขั้นตอนการผลิต

การผลิตเป็นการสร้างสรรค์สินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการมนุษย์ผู้ซึ่งมีความต้องการอย่างไม่สิ้นสุด แต่เนื่องจากการมีทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนั้น จึงได้เข้ามาเป็นตัวกำหนดบทบาทในกระบวนการผลิตเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงทำให้เกิดการบริหารการผลิต เพื่อช่วยให้ผลผลิตที่ออกมามีคุณภาพ และตรงตามความต้องการของมนุษย์อีกประการหนึ่งยังเป็นการช่วยให้เรานำเอาทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดนั้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอีกด้วย โดยการผลิตมีการแปรรูปปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ ผ่านกระบวนการที่ทำให้ผลผลิตที่ได้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นมากกว่าปัจจัยนำเข้า ดังนั้นการผลิตจึงเป็นหนึ่งในหน้าที่หลักของการบริหารธุรกิจที่มีผลโดยตรงต่อความอยู่รอดขององค์กร และต้องสัมพันธ์เกี่ยวกับหน้าที่อื่น อาทิเช่น ความสัมพันธ์ในหน้าที่ของฝ่ายการตลาด ฝ่ายการเงิน และฝ่ายผลิต ภายในองค์กรธุรกิจใด ๆ ซึ่งเริ่มจากฝ่ายการตลาดมีหน้าที่ค้นหา และเสนอสิ่งที่ลูกค้าต้องการให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา ซึ่งการดำเนินงานของทั้งสามหน้าที่หลักนี้ ต้องมีประสิทธิภาพพร้อมทั้งต้องประสานงานกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้องค์กรธุรกิจบรรลุเป้าหมายสูงสุด นั่นก็คือ กำไรจากการดำเนินธุรกิจ

จากความหมายดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการผลิต (Production process) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ อันได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input), กระบวนการแปลงสภาพ (Conversion Process) และผลผลิต (Output) เพื่อให้ได้สินค้าหรือบริการตรงตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ และเป็นการเพิ่มปริมาณ เพิ่มคุณภาพ หรือคุณค่าที่ลูกค้าหรือผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจแต่ใช้ต้นทุน (ปัจจัยนำเข้า) ต่ำที่สุดเพื่อให้ผู้ผลิต ผู้ขาย หรือผู้ให้บริการมีกำไรสูงสุด

2.4 ความหมายของสมุนไพร

คำว่า สมุนไพร ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง พืชที่ใช้ ทำเป็น เครื่องยา สมุนไพรกำเนิดมาจากธรรมชาติและมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์โดยเฉพาะ ในทางสุขภาพ อันหมายถึงทั้งการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค ความหมายของยาสมุนไพรในพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ได้ระบุว่า ยาสมุนไพร หมายความว่า ยาที่ได้จากพืช สัตว์หรือแร่ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือ แปรสภาพ เช่น พืชก็ยังเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ซึ่งมีได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใด ๆ แต่ ในทางการค้า สมุนไพร มักจะถูกดัดแปลงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ถูกหั่นให้เป็นชิ้นเล็กลง บดเป็นผงละเอียด หรืออัดเป็นแท่งแต่ในความรู้สึกของคนทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสมุนไพร มักนึกถึงเฉพาะต้นไม้ที่นำมาใช้เป็นยา เท่านั้น ที่มา: <https://sites.google.com/site/>

สมุนไพร(Medicinal plant หรือ herb) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง พืชที่ใช้ เป็นเครื่องยา ซึ่งหาได้ตามพื้นเมืองมิใช่เครื่องเทศ แต่ความหมายตามตำรายาไทย หมายถึง ยาที่ได้จาก พืช สัตว์หรือแร่ ซึ่งมีได้ปรุงแต่งหรือแปรสภาพ (พร้อมจิต ศรลัมน์, 2537: 2)

ความหมายตาม พ.ร.บ สมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากสัตว์หรือแร่ ซึ่งยังมีได้ผสม ปรุงหรือแปร สภาพ (วันดี ฤกษ์พันธ์, 2538:2)

ส่วนในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากธรรมชาติ ที่มีคุณสมบัติทางยาไม่ว่า มาจากสิ่งใดในธรรมชาติ ตั้งแต่พืชต่ำสุดจนถึงพืชชั้นสูงสุด

การศึกษาพืชสมุนไพรเพื่อนำมาใช้เป็นยาแผนปัจจุบันนั้น มีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวาง โดยพยายามสกัดสารสำคัญจากสมุนไพร เพื่อให้ได้สารบริสุทธิ์ ศึกษาคุณสมบัติทางเคมีของสาร ตรวจสอบฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาในสัตว์ทดลองเพื่อทดสอบผลการรักษาโรคว่าได้ผลดีหรือไม่เพียงใด โดยไม่ก่อให้เกิด มลพิษ หรือก่อให้เกิดพิษค่อนข้างน้อย จึงนำสารนั้นมาเตรียมยาในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อทำการทดสอบ กับคนต่อไป

สมุนไพรนอกจากจะใช้เป็นยาแล้วนั้น ยังใช้ประโยชน์เป็นอาหาร ใช้เตรียมเครื่องดื่มใช้เป็น อาหารเสริม เป็นส่วนประกอบในเครื่องสำอาง ใช้แต่งกลิ่น แต่งสีอาหารและยา ตลอดจนใช้เป็นยาฆ่าแมลง อีกด้วย ในทางตรงกันข้าม สมุนไพรจำนวนมากน้อยที่มีความเป็นพิษถ้าใช้ไม่ถูกวิธีหรือใช้เกินขนาดอาจทำให้ เสียชีวิตได้ ดังนั้นจึงควรใช้ด้วยความระมัดระวังและใช้อย่างถูกต้อง

ที่มา: http://is1sci.blogspot.com/2012/12/blog-post_6901.html

พืชสมุนไพร (Herbs) พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา ซึ่งหาได้ตามพื้นเมือง เครื่องเทศ ยาสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากพืช สัตว์หรือแร่ซึ่งยังมีได้ผสม ปรุงหรือแปรสภาพ มนุษย์รู้จักนำพืชมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ ด้วยการใช้เป็นอาหาร เป็นเชื้อเพลิง เป็น ที่อยู่อาศัย และเป็นยารักษาโรค ยาสมุนไพรนั้นมีการใช้กันอย่างกว้างขวางในทุกครัวเรือนมาเป็น เวลาช้านานแล้ว ปัจจุบันสมุนไพรก็ยังเป็นพืชที่มีคุณค่าทั้งทางยาและทางเศรษฐกิจที่ประชาชนชาวไทยยังให้ความนิยมอยู่ และใช้ในการปรุงยาแผนโบราณอย่างกว้างขวาง ยาสมุนไพรมีการเตรียม ยากที่ย่างยาก ต้องมีความรู้ทาง พืชศาสตร์เป็นอย่างดี สมุนไพรกำเนิดจากธรรมชาติและมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ในทางสุขภาพอัน หมายถึง ทางด้าน ส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค นอกจากมีคุณค่าทางด้านสุขภาพแล้ว สมุนไพรยังมี คุณค่าด้าน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทาง ชีวภาพ

ที่มา: <http://bls.buu.ac.th>

สมุนไพร (Medicinal plant) ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 หมายถึง พืช ที่นำไปทำเป็นเครื่องยา มีสรรพคุณในการรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วย

ต่างๆ (หาได้ตามพื้นบ้าน หรือป่า) ส่วนคำว่า “ยาสมุนไพร” ตามพระราชบัญญัติยา พุทธศักราช 2510 หมายถึง ยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ แร่ธาตุ ซึ่งยังมีได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ แต่การนำไปใช้สามารถดัดแปลงรูปลักษณะเพื่อความสะดวกยิ่งขึ้น อาทิ การนำไปหั่นให้เล็กลง การนำไปบดเป็นผง เป็นต้น การใช้บำบัดอาจใช้แบบสมุนไพรเดี่ยวๆ หรืออาจใช้ในรูปแบบของตำรับยาสมุนไพร

คนไทยเราใช้สมุนไพรต่างๆ มาเยียวยาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่สมัยอดีตที่มีวิทยาการแพทย์ยังไม่ก้าวหน้า นำสมัยเฉกเช่นในปัจจุบันนี้สมุนไพร ชนิดต่างๆ ล้วนมีสรรพคุณเป็นโดยไม่ค่อยจะมีฤทธิ์ทำให้ผู้ป่วยมีอาการแพ้ใดๆ อย่างที่ยาฝรั่งสมัยนี้มีแม้ว่าในปัจจุบันจะสะดวกสบายกับยาแผนปัจจุบันที่มีขายอยู่ทั่วไป แต่การเรียนรู้จักสมุนไพรไทยไว้บ้างก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ว่าสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาอย่างไร และจะนำมาตำหรือต้มอย่างใดจึงจะถูกทางกับโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นอยู่ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านเป็นยาตำรับพื้นๆ เช่น รักษาอาการผดผื่น พุพอง เป็นลมพิษ หรืออักเสบเพราะแมลงกัดต่อย รักษาหิด เหา กลาก เกื้อน แก้กษามะเร็ง บรรเทาอาการหอบหืด รักษาแผล ผื่นคันและอาการไม่สบายต่างๆ อีกมากมาย ซึ่งทำได้ง่ายๆ เพราะมีใช้ตำรับยาที่มีขั้นตอนการปรุงซับซ้อน ขอเพียงให้รู้จักชนิดของสมุนไพรและนำมาบำบัดรักษาให้ถูกโรคเท่านั้น ทุกบ้านทุกครอบครัวสามารถปลอดจากโรคภัยไข้เจ็บได้ ด้วยสมุนไพรพื้นบ้านที่รู้จักกันดี และสามารถปลูกหรือหาได้ไม่ยากเลยในปัจจุบัน

ที่มา: <https://paewkungtaynui.wordpress.com>

จากความหมายดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่าสมุนไพรกำเนิดมาจากธรรมชาติและมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์โดยเฉพาะ ในทางสุขภาพ ซึ่งหาได้จากพฤกษชาติสัตว์หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ แล้วนำมาทำเป็นเครื่องยามีสรรพคุณในการรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่างๆ นอกจากมีคุณค่าทางด้านสุขภาพแล้ว สมุนไพรยังมีคุณค่าด้าน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

2.5 ความหมายของรายได้

รายได้ (Revenue) หมายถึง ผลตอบแทนที่กิจการได้รับจากการขายสินค้าหรือบริการตามปกติของกิจการรวมทั้ง ผลตอบแทนอื่นๆ ที่ไม่ได้เกิดจากการดำเนินงานตามปกติ รายได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. รายได้จากการขาย (Sale revenue) หมายถึง รายได้ที่เกิดจากการขายสินค้าหรือบริการอันเป็นรายได้จากการดำเนินงานตาม ปกติ เช่น กิจการซื้อขายสินค้ารายได้ของกิจการ คือ รายได้จากการขายสินค้า ส่วนกิจการให้บริการ เช่น ซ่อมเครื่องไฟฟ้า รายได้ของกิจการ คือ รายได้ค่าซ่อม

2. รายได้อื่น (Other incomes) หมายถึง รายได้ที่มีได้เกิดจากการดำเนินงานตามปกติของกิจการซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่ใช่ รายได้จากการขายสินค้าหรือบริการนั่นเอง

ที่มา: http://www.cad.go.th/cadweb_client/ewt_news.php?nid=2469&filename=index

มีผู้เชี่ยวชาญด้านการเงินพยายามอธิบายเพิ่มเติมอย่างน่าสนใจถึงการวัดปริมาณความร่ำรวย จากจำนวนวันที่เรามีชีวิตอยู่ได้ตามปกติ โดยไม่ต้องทำงาน ผู้ที่จะไปถึงจุดนั้นได้ หมายความว่า ผู้ที่สามารถบริหารกระแสเงินสดให้เป็นบวก คือ มีรายได้อัตโนมัติมากกว่ารายจ่าย นั่นเอง เมื่อเราพิจารณาวิเคราะห์รายได้ของคนเราในแบบต่างๆ จะพบว่า รายได้มี 2 แบบ คือ

1. Active Income คือ รายได้ที่ได้มาจากการทำงาน ถ้าไม่ทำไม่ได้ เช่น รับเงินเดือน, เจ้าของร้านค้าขนาดเล็ก, นักแสดง, ผู้ใช้แรงงาน, ผู้ขายบริการ, พ่อค้าแม่ค้าในตลาดสด ฯลฯ

2. Passive Income หรือ Recurring income, Residual income คือ รายได้ที่มาจากรหัสสิน ไม่ได้เกิดจากการทำงานโดยตรง เช่น หุ้น, ตักให้เช่า, สิทธิบัตร, ลิขสิทธิ์, ค่าการตลาด ฯลฯ รายได้นี้ถ้ามีมาอย่างต่อเนื่องและถ้ามีมากกว่ารายจ่าย จะทำให้เรามีอิสรภาพทางการเงินและชีวิตมีอิสระขึ้น

ที่มา: <https://iaee.wordpress.com/2009/10/08>

รายได้ (Revenue) หมายถึง กระแสเข้าของประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ (Inflow of Economic Benefit) ก่อนหักค่าใช้จ่ายที่กิจการได้รับหรือค้ำรับ ในรอบระยะเวลาบัญชีซึ่งเกิดขึ้นจากกิจกรรมตามปกติของกิจการเมื่อกระแสเข้านั้นส่งผลให้ส่วนของเจ้าของเพิ่มขึ้นทั้งนี้ไม่รวมถึงเงินทุนที่ได้รับจากผู้มีส่วนร่วมในส่วนของเจ้าของกิจการ เงินที่กิจการเรียกเก็บแทนบุคคลที่สามารถรับรู้รายได้

ที่มา: <http://www.accountancy.in.th/blo>

จากความหมายดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า รายได้ (Revenue) หมายถึง ผลตอบแทนที่กิจการได้รับจากการขายสินค้าหรือบริการตามปกติของกิจการรวมทั้ง ผลตอบแทนอื่นๆ ที่ไม่ได้เกิดจากการดำเนินงานตามปกติ รายได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ .รายได้จากการขาย (Sale revenue) และรายได้อื่น (Other incomes)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการฟื้นฟูศรัทธาต่อการรักษาโรคหวัดและโรคกระเพาะด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ตำบลท่ามะไฟหวานอำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ทน สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นปี 2551-2552

สิ่งที่นำมาต่อยอดงานวิจัย ได้แก่ ต้นทุนพันธุ์สมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่สาธารณะและบ้านสมาชิก อีกทั้งจากการทำงานวิจัยในปี 2551-2552 ทำให้เราทราบสมุนไพรที่มีอยู่ในป่าของชุมชน ได้แก่ ป่าสุคะโตป่าภูกลาง ป่าภูหลง ป่าห้วยหมากแดง ป่าแหล (ป่าโคก) มีจำนวน 94 ชนิดและที่สำคัญคือกลุ่มคนที่มีใจรักชอบปลูกและรักษาด้วยสมุนไพร

โครงการแนวทางการลดรายจ่ายในครัวเรือนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วมชุมชนท่ามะไฟหวานตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ (ทุนวิจัย สกว.) ปี 2552

สิ่งที่นำมาต่อยอดงานวิจัย ได้แก่ องค์ความรู้ต่างๆ เช่น การรวมกลุ่มกันทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงาน องค์ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพชนิดผง ชนิดน้ำ และที่สำคัญคือกลุ่มคนในชุมชนที่มีทัศนคติที่ดีต่อการพึ่งพาตนเอง มีทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง ละลดเลิกการใช้สารเคมี ที่มา : ห้องสมุด สกว.

โครงการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในครัวเรือน ตำบลยะหา อำเภอยะหา จังหวัดยะลา สิ่งที่นำมาใช้ในงานวิจัยคือ การใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคเบื้องต้นภายในชุมชน และให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสมุนไพร มีการรณรงค์ให้ประชาชนในชุมชนปลูกสมุนไพรใช้ในท้องถิ่นอย่างน้อยครัวเรือนละ 3 ชนิด 4 มุ่งเน้นไปสู่การปลูกกระเจี๊ยบเพราะมีความต้องการทางตลาดสูง

ที่มา : <http://localfund.happynetwork.org/paper/5694>

2.7 กรอบแนวคิด

ปัจจัยที่นำเข้า	กระบวนการ	ผลลัพธ์
1.เพื่อศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	1.1 สํารวจพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้แบบสำรวจข้อมูล 1.2 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ 1.3 จัดเวทีระดมข้อมูล	1. ได้ทราบข้อมูลบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2.เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิตการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก	2.1 สํารวจพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้แบบสำรวจข้อมูล 2.2 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์	2. ได้ทราบข้อมูลสถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
3.เพื่อศึกษารวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก	2.1 สํารวจพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้แบบสำรวจข้อมูล 2.2 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ 2.2 จัดเก็บฐานข้อมูลด้วยระบบ GPS แผนที่ทำมือ และเทคโนโลยีด้านอื่น ๆ	3.เกิดการรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
4. เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	4.1 นำเสนอผลการศึกษา โดยการจัดประชุมกลุ่มเป้าหมาย 4.2 จัดศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มองค์ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย 4.3 นำองค์ความรู้ลงมือปฏิบัติในพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย	4.1 กลุ่มเป้าหมายรู้และเข้าใจ - การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน - สถานการณ์การผลิตและการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก - รายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก -ฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก 4.2 กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้จากการศึกษาดูงาน 4.3 กลุ่มเป้าหมายนำองค์ความรู้ลงมือปฏิบัติในพื้นที่ตนเอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ได้เน้นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่บ้านน้ำปลิก ทั้งนี้ เพื่อให้การศึกษาข้อมูลและการปฏิบัติการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสถานการณ์จริง และสร้างการเรียนรู้กระบวนการวิจัยไปพร้อม ๆ กันจึงมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ หมอยา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพร และตัวแทนวิสาหกิจชุมชน รวมจำนวน 20 คน

กลุ่มเป้าหมายรอง ได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน และกลุ่มชาวบ้านผู้สนใจทั่วไป จำนวน 80 คน

3.1.2 พื้นที่เป้าหมาย

-พื้นที่หลักบ้านน้ำปลิก หมู่ที่ 1, 2, 8, 9 ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
-พื้นที่ภาคีความร่วมมือ ได้แก่ โรงพยาบาลกัญญาเบสร์ ชุมชนศิระชะอโคก และโรงพยาบาลพนา

3.1.3 ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี 6 เดือน เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2560 – 31 ธันวาคม 2561

3.1.3 ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาเพื่อเป็นข้อมูลในการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ วัตถุประสงค์ดังนี้

3.1.3.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1.1 ประวัติศาสตร์ มีการศึกษา 4 ด้าน คือ

- 1.ด้านสังคม
- 2.ด้านการศึกษา
- 3.ด้านเศรษฐกิจ
- 4.ด้านสาธารณสุข

1.2 ทรัพยากร มีการศึกษา 3 เรื่อง คือ

1. ดิน
 - 1.1 นาเซ
 - 1.2 นาโคก
 - 1.3 นาทาม
2. น้ำ
 - 2.1 ห้วยผีบ้า
 - 2.2 ลำน้ำเซบาย

3 ป่า

3.1 ป่าดอนหอย

3.2 ป่าดอนบักโงก

1.3 เกษตรกรรม มีการศึกษา 3 เรื่อง คือ

1. นา

1.1 ข้าวนาไร่

1.2 นาปี

2. พืชไร่

2.1 ปอ

2.2 ถั่วลิสง

3. พืชสวน

1.4 สาธารณสุข มีการศึกษา 4 เรื่อง คือ

1. หมอเส้น

2. หมอยา

3. หมอตำแย

3.1.3.2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก

1.1. สถานการณ์ มีการศึกษา 2 เรื่อง คือ

1. ภายในชุมชน

1.1. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำปลีก

1.2.ร้านขายยา

2.ภายนอกชุมชน

2.1) ภาครัฐ

2.1.1) โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา

2.1.2) โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

2.1.3) ชุมชนศรีชะอโศก

2.2) ร้านขายยาสินค้าวัดสวนธรรมร่วมใจ

2.3) นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับสมุนไพร

2.4) นโยบายของจังหวัดอำนาจเจริญเกี่ยวกับสมุนไพร

1.2.จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับชาวบ้านในชุมชนน้ำปลีก ได้ทราบผลสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ชุมชนบ้านน้ำปลีก

1.3. ฐานข้อมูลสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก

3.1.3.3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก

3.1.3.4 เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

3.2 เครื่องมือวิจัย

3.2.1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการสัมภาษณ์กับหมอยา ปรารักษ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพร และตัวแทนวิสาหกิจชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการและคัดเลือกมาเป็นจำนวน 10 ราย โดยมีรูปแบบการเก็บข้อมูล 2 แบบ ดังนี้

1) การจัดเวทีถอดข้อมูล เป็นการเชิญผู้นำและชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ มาให้ข้อมูล โดยมีทีมวิจัยร่วมกันสัมภาษณ์ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันในเวทีนี้ทำให้เห็นข้อมูลชัดเจน ซึ่งมีการเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย โดยมีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบเก็บข้อมูลแต่ละราย โดยทางทีมงานวิจัยจะพาชาวบ้านนั่งล้อมวงสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม ซึ่งวิธีการเก็บข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์ตามกรอบคำถามที่ได้ร่วมการสร้างขึ้น เช่น ประวัติศาสตร์ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข ด้านทรัพยากร และด้านเกษตรกรรม ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมกับเนื้อหาที่จะศึกษา ในวิธีนี้ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกันกันเพื่อให้ได้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่สัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีเนื้อหาครบถ้วนมากที่สุด

2) โดยการสัมภาษณ์และสอบถามกับหมอยา ปรารักษ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพร และตัวแทนวิสาหกิจชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการดังนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้น

1.1 ชื่อ-นามสกุล

1.2 อายุ

1.3 ที่อยู่

2. โดยใช้กรอบแนวคิดของการเปลี่ยนแปลง โดยใช้เครื่องมือคำถามในการเก็บข้อมูล 5

เรื่องดังนี้

2.1 ถามถึงเหตุการณ์ตั้งแต่อดีต โดยให้เล่าถึงประวัติศาสตร์ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข ด้านทรัพยากร และด้านเกษตรกรรมกับการใช้สมุนไพร

2.2 จากนั้นจะเป็นคำถามถึงช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง

2.3 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

2.4 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง เกิดผลดีและผลเสียตามมาอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตกับปัจจุบัน

2.5 ปัจจุบันเป็นอย่างไร

3. การสืบค้นจากเอกสาร หนังสือประวัติบ้านน้ำปลีก และอินเทอร์เน็ตเป็นการสืบค้นเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม เริ่มจากบทที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2.2) ศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก โดยทีมวิจัยมีรูปแบบการเก็บข้อมูล 2 แบบ ดังนี้

1) การสัมภาษณ์รายบุคคลจำนวน 110 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนักปราชญ์ จำนวน 20 คน 2) กลุ่มกลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน โดยใช้แบบฟอร์ม และ 3) กลุ่มชาวบ้านผู้สนใจทั่วไป จำนวน 80 คน โดยใช้แบบสอบถามสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ชุมชนบ้านน้ำปลีก โครงการ “ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยทีมวิจัยได้ใช้แบบฟอร์มในการสัมภาษณ์ดังนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้น

- 1.1 ชื่อ-นามสกุล
- 1.2 ที่อยู่
- 1.3 เพศ
- 1.4 อายุ
- 1.5 อาชีพ

2. ข้อมูลสมุนไพร

- 2.1 แหล่งที่มาของสมุนไพรที่ท่านใช้
- 2.2 ท่านปลูกสมุนไพรภายในครัวเรือน ที่ใช้ประกอบอาหาร ชนิดใดบ้าง
- 2.3 ท่านปลูกสมุนไพรเพื่อเป็นยา ชนิดใดบ้าง
- 2.4 จำนวนพื้นที่ที่ปลูก/ไร่
- 2.5 พืชผักสมุนไพรที่ได้จากป่าธรรมชาติ
- 2.6 ท่านใช้สมุนไพรปริมาณเท่าไร ต่อปี
- 2.7 ท่านใช้สมุนไพรในรูปแบบใดบ้าง
- 2.8 ท่านนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ด้านใดบ้าง
- 2.9 ท่านนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ด้านใดบ้าง
- 2.10 รายได้จากการขายสมุนไพรของท่าน ต่อปี จำนวนเท่าไร
- 2.11 ท่านมีความต้องการที่จะแปรรูปสมุนไพรหรือไม่
- 2.12 ท่านอยากให้มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอะไรบ้าง และจะนำไปใช้ใน

ชีวิตประจำวันได้อย่างไร

2) การลงพื้นที่สำรวจโดยการจัดกิจกรรมเยาวชนค้นหาสมุนไพร เมื่อวันที่ 21 เดือนมกราคม พ.ศ. 2561 การแจ้งกำหนดการ ทำความเข้าใจเรื่องความสำคัญสมุนไพรกับระบบนิเวศที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประโยชน์ และแหล่งที่มา จากนั้นแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 3 กลุ่ม ค้นหาสมุนไพรตามระบบนิเวศพร้อมพี่เลี้ยงและนักปราชญ์ซึ่งมีทีมเยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านที่สนใจ และทีมวิจัยจำนวน 59 คน เข้าร่วมกิจกรรม

3.2.3) ศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก โดยทีมวิจัยมีรูปแบบการเก็บข้อมูล 2 แบบ ดังนี้

1) ตารางสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกจากการที่เยาวชนได้ลงพื้นที่สำรวจ จำนวน 50 ชนิด โดยมีแบบฟอร์มดังนี้

- 1.1 ชื่อสมุนไพร
- 1.2 สรรพคุณของสมุนไพร
- 1.3การนำไปใช้ประโยชน์

2) ปฏิทินฤดูกาลสมุนไพรชุมชนบ้านน้ำปลีก

3.2.4) ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งแนวทางการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ ดังนี้

- ส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์

- อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์
- ศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศรีชะอโคก
- สร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์
- จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์
- หาแหล่งตลาดรับซื้อจัดจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์

3.3 การสังเคราะห์ข้อมูล

1) แม่น้ำ มีประเด็นหลัก 4 ประเด็น ป्राภูมิการณ์ พฤติกรรมการปฏิบัติ โครงสร้าง และแนวคิดปัญหาหลัก

2) แนวคิดต้นไม้ปัญหา มีประเด็นหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ ปัญหาหลัก สาเหตุของปัญหา ผลกระทบ และแนวทางการแก้ไขปัญหา

- ส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์
- อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์
- ศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศรีชะอโคก
- สร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์
- จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์
- หาแหล่งตลาดรับซื้อจัดจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์

3.4 กิจกรรมวิจัย

ทีมวิจัยโครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลัก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ได้ดำเนินการวิจัยตามกรอบและแนวทางการวิจัย โดยมีกิจกรรมสำคัญดังนี้

3.4.1 เวทีเตรียมความพร้อมโครงการวิจัย

จัดขึ้นวันที่ 21 กรกฎาคม 2560 เวลา 10.00 น. ณ สำนักงานสภาเกษตรจังหวัดยโสธรมีผู้เข้าร่วม 40 คน เมื่อทีมวิจัยมาครบแล้ว คุณช่อกลยา ศรีขานี กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมประชุมและได้เริ่มบรรยายถึงกระบวนการทำงานวิจัยและเส้นทางงานวิจัยให้ทีมวิจัยแต่ละโครงการทำความเข้าใจด้วยการนำเสนอข้อมูลผ่านโปรเจกเตอร์ เวทีประชุมทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงต้องร่วมพูดคุยกันเพื่อวางแผนการทำงาน ภาระหน้าที่ของแต่ละคน แบ่งบทบาทหน้าที่ช่วยกันทำงาน เวทีที่สองคือเวทีชี้แจงโครงการ ซึ่งหัวหน้าทีมวิจัยจะต้องเป็นผู้ที่จะนำเสนอข้อมูลให้ลูกทีมได้รับทราบถึงความเป็นมา ปัญหาและสิ่งที่จะเกิดขึ้นในการทำวิจัยว่าทำเพื่ออะไร ทำอย่างไร ต่อมาจะเป็นเวทีแตกประเด็นและสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เมื่อผ่านเวทีการแตกประเด็นแล้ว ก็จะมีการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เมื่อได้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลก็จะมีเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อ ข้อมูลที่ได้มาแล้วก็จะเป็นเวทีของการรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกันต่อไป จากนั้นก็จะเป็นเวทีอบรมการเขียนรายงานความก้าวหน้า ซึ่งจะเป็นการอบรมทีมวิจัยเพื่อการเขียนรายงานส่งในระยะที่ 1 หลังจากผ่านเวทีการอบรมการเขียนรายงานแล้วจะเป็นการเขียนรายงานความก้าวหน้า 1 เล่ม ส่งทางหน่วยงาน สกว. ที่สนับสนุนทุน เมื่อระยะที่ 1 ผ่านไปงบประมาณในการดำเนินงานในงวดที่ 2 จะเข้ามา ในเวทีแรกหลังจากระยะที่ 2 คือเวทีการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าเมื่อ

เราได้ข้อมูลมาแล้วเราจะวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมา หลังจากที่ได้มีการวางแผนก็จะนำไปสู่การปฏิบัติ เข้าสู่เวทีการสรุปบทเรียนว่าได้อะไร ผลกระทบเป็นอย่างไร เป็นต้น หลังจากชี้แจงเตรียมความพร้อมการทำงานของทีมวิจัยแล้ว ทางทีมพี่เลี้ยงได้เปิดโอกาสให้ทีมวิจัยแต่ละโครงการได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ เสร็จแล้วก็ได้รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน และได้แยกย้ายกันกลับบ้าน

3.4.2 กิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการ

การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยจัดขึ้นในวันที่ 6 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2560 ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 28 คน ณ ศาลาบ้านแม่ยूर หมู่ 8 ตำบลน้ำปติก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีนายอิสรา แก้วดี หัวหน้าโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงรายละเอียดตั้งแต่ ชื่อโครงการ ความเป็นมาและสภาพปัญหา คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ ขอบเขตการศึกษาขอบเขตเนื้อหา และผลที่จะได้รับ และยังกล่าวถึงว่าทำไมถึงมีการทำงานวิจัยในโครงการนี้ เพื่อให้ต้องการให้ชาวบ้านได้รู้จักสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ในท้องถิ่นในพื้นที่ของชุมชนเราเองนี้ มีสมุนไพรต่างๆ หลากหลายชนิด และมีคุณค่ามากมายหลายอย่าง ให้เราได้รู้จักในประโยชน์และสรรพคุณต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนบ้านเรา ให้ชาวบ้านได้เกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรเพื่อเป็นข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป รวมทั้งกระบวนการการผลิตหรือปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเสริมรายได้ในครอบครัวได้ต่อไป

จากนั้นนางสาวช่อกลยา ศรีขำนิ พี่เลี้ยงและที่ปรึกษาโครงการได้เพิ่มเติมในการประชุมครั้งนี้ว่าทำไมเราต้องทำงานวิจัย เพื่อเรียนรู้สมุนไพรในท้องถิ่น เช่น ชื่อสมุนไพร ประเภท ประโยชน์ สรรพคุณ การนำไปใช้ รวมทั้งการผลิต และการตลาดต่อไป ข้อมูลที่ได้ไว้ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ เพราะภัยคุกคามที่เข้ามาในชุมชน เป็นการสร้างเกาะป้องกัน บนฐานความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นการป้องกันสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือเพื่อต่อรองในสิ่งที่จะเป็นภัยคุกคามต่อสิ่งดีๆ ในท้องถิ่น โดยให้มีการเปิดรับชาวบ้านให้เข้ามาทำงานร่วมกัน และได้อธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนการทำงาน การทำข้อมูล กรอบการทำงาน และงบประมาณในการดำเนินงาน

ปัญหาอุปสรรคและบทเรียน ชาวบ้านยังไม่เข้าใจในขั้นตอนและรายละเอียดของการทำโครงการ
การแก้ไข้ปัญหา ทีมพี่เลี้ยงอธิบายและขยายความในขั้นตอนและรายละเอียดของการทำโครงการที่ชาวบ้านยังไม่เข้าใจให้ฟังอีกครั้ง

3.4.3 เวทีแลกเปลี่ยนและการสร้างเครื่องมือ

เวทีแลกเปลี่ยนนี้จัดขึ้นในวันที่ 7 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2560 ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 21 คน ณ ศาลาบ้านแม่ยूर หมู่ 8 ตำบลน้ำปติก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยนายอิสรา แก้วดี หัวหน้าโครงการ ได้นำเข้าสู่แนวทางการวางแผนการทำงานโครงการวิจัย เพื่อให้ทีมวิจัยมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูลร่วมกัน โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการและความเป็นไปได้ของข้อมูล จึงมีการศึกษาเฉพาะประเด็นที่สำคัญเท่านั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด และทีมวิจัยได้ร่วมกันออกแบบสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล เช่น แบบสอบถาม แบบฟอร์มตาราง เพื่อให้ครอบคลุมกับประเด็นที่จะศึกษา มีการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารของชุมชน และสืบค้นเพิ่มเติมจากอินเทอร์เน็ต ซึ่งทีมวิจัยได้มีการแบ่งภาระหน้าที่ในการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เรื่องการใช้สมุนไพรจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนเกี่ยวกับสมุนไพรตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน แบ่งเป็น สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และสาธารณสุข ด้านทรัพยากร แบ่งเป็น ดิน น้ำ ป่า นา ด้านสาธารณสุขศึกษาเกี่ยวกับหมอยา เสน่ห์ หมอยา และหมอตำแย และด้านเกษตรกรรม แบ่งเป็น นา พืชไร่ และพืชสวน โดยใช้เครื่องมือ

แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพร ได้แก่ สถานการณ์การผลิตปัจจุบันทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ด้านการผลิต ว่ามีการใช้ มีรายได้อย่างไร เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก โดยจะมีการจัดทำปฏิทินสมุนไพรในชุมชน และการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ การสัมภาษณ์นักปราชญ์ ผู้รู้ และการลงพื้นที่สำรวจจากทีมเยาวชน และเพื่อส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก เช่น การปลูก การขาย เป็นต้น

ปัญหาการแตกประเด็นและการสร้างเครื่องมือในครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านที่เป็นทีมวิจัยยังไม่สามารถสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในส่วนของจุดประสงค์ที่ 1-3 ได้ แต่พอพี่เลี้ยงคอยช่วยอธิบายในแต่ละส่วนในแต่ละจุดประสงค์ ก็เริ่มมีการแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น ทำให้ทีมวิจัยเริ่มมองเห็นเค้าโครงของการทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในแต่ละจุดประสงค์ บทเรียนที่ได้จากกระบวนการนี้ทำให้ทีมวิจัย ได้เข้าใจและยังเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ให้กับทีมวิจัยเป็นอย่างดี

3.4.4 เวทีแตกประเด็นร่วมกับพี่เลี้ยง

เวทีแตกประเด็นร่วมเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2560 ณ โรงแรม เจ พี จังหวัดยโสธร ตั้งแต่เวลา 09.00-17.00 น. มีทีมวิจัย คณะที่ปรึกษา ทีมพี่เลี้ยง สกว. ส่วนกลาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ทรงคุณวุฒิ เข้าร่วมทั้งหมด 62 คน ประชุมวันนี้เป็นเวทีการแตกประเด็นร่วม ที่ทางพี่เลี้ยงจัดขึ้นเพื่อให้โครงการวิจัยนำข้อมูลการแตกประเด็นย่อยภายในกลุ่ม เข้านำเสนอในเวทีและให้ผู้ทรงคุณวุฒิสอนแนะข้อคิดเห็น เพื่อให้โครงการวิจัยนำข้อเสนอแนะไปปรับใช้ในงานวิจัยของตนเอง ซึ่งแต่ละโครงการต้องส่งทีมวิจัยเข้าร่วมเวทีเพื่อนำเสนอข้อมูลและร่วมแลกเปลี่ยนกับงานวิจัยโครงการอื่น

เมื่อทีมวิจัยเดินทางมาครบแล้ว น.ส.ช่อกลยา ศรีขำนิ ผู้ช่วยผู้ประสานงาน ได้ขึ้นกล่าวต้อนรับทีมวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิและเจ้าหน้าที่จาก สกว. ส่วนกลาง ที่เดินทางมาเข้าร่วมจากสำนักงานใหญ่ ด้วยความยินดี และได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ที่มีการจัดเวทีนี้ขึ้นให้ทีมวิจัยทุกคนได้รับทราบ จากนั้นได้แจ้งกำหนดการและทิศทางการดำเนินงานของงานวิจัยที่ผ่านมา อธิบายเนื้อหา ขั้นตอนและความสำคัญในการแตกประเด็น

ในช่วงเข้าทีมพี่เลี้ยงได้บรรยายความสำคัญของการแตกประเด็นและวิธีการแตกประเด็นว่าวัตถุประสงค์เป็นแบบนี้แล้วเราจะแตกประเด็นไปในรูปแบบไหน อย่างไร เพื่อให้ข้อมูลที่ได้สามารถตอบวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อ จากนั้นพี่เลี้ยงได้มอบหมายให้แต่ละโครงการร่วมกันศึกษาข้อมูลที่แตกมาเพื่อทำความเข้าใจและปรึกษาหารือกันภายในกลุ่มในส่วนของข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ ช่วงบ่ายจะมีการนำเสนอข้อมูลที่แตกประเด็นย่อยให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมแลกเปลี่ยน

ช่วงบ่ายเป็นการเสนอประเด็นของแต่ละโครงการที่ได้แตกประเด็นย่อยไว้แล้ว นำมาเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ เพื่อที่จะร่วมกันสร้างเครื่องมือและนำไปเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการนำเสนอจะขึ้นทีละโครงการและมีการแลกเปลี่ยนกันเมื่อนำเสนอเสร็จ ทำแบบนี้จนถึงโครงการสุดท้าย ก็ได้ข้อสรุปในแต่ละโครงการเพื่อนำข้อเสนอแนะไปปรับและลงเก็บข้อมูลตามกลุ่มเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะในเวทีโครงการโครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

ดร.สุวรรณา บัวพันธ์ ให้คำแนะนำในการเพิ่มข้อมูลจากประเด็นที่มีอยู่ ให้มีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของพื้นที่การศึกษา นอกจากการศึกษาบริเวณป่า น้ำ แล้วควรให้มีการศึกษาบริเวณพื้นที่อื่นด้วย เช่นบริเวณพื้นที่นาว่า นานี้แต่ก่อนมีสมุนไพรแบบไหนบ้าง ซึ่งแต่ก่อนอาจจะมีการใช้กันมากแต่

ทุกวันเกิดอะไรขึ้น ทำไมมีจำนวนลดน้อยลง เป็นเพราะการใช้สารเคมีในนาข้าวหรือเปล่า และอยากให้ทีมวิจัยศึกษาประเด็นในเรื่องของดิน ว่าดินในแต่ละพื้นที่ว่ามีผลต่อการเจริญเติบโตของสมุนไพรมากน้อยอย่างไร

เมื่อทุกโครงการนำเสนอการแตกประเด็นเสร็จแล้ว ทางทีมพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่จาก สกว. ส่วนกลาง ก็ได้มอบหนังสือเล่มเล็กที่เป็นผลงานวิจัยของหน่วยงาน สกว. และกระเป๋าผ้าที่ระลึกครบรอบ 25 ปี สกว. ให้ผู้ทรงคุณวุฒิและทีมวิจัยที่เข้าร่วมทุกคน หลังจากนั้นก็ได้ร่วมกันถ่ายภาพและแยกย้ายกันกลับบ้าน

3.4.5 เวทีอบรมการทำสื่อวิดีโอ

จัดขึ้นในวันที่ 14-16 สิงหาคม 2560 ณ สำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 40 คน ตั้งแต่เวลา 10.00 น. เป็นต้นไป โดยการเข้าอบรมในครั้งนี้ มีทีมสื่อที่อยู่ภายใต้โครงการวิจัยปี 60 จัดขึ้นเพื่อให้ทีมวิจัยทุกโครงการสามารถมาเรียนรู้วิธีการทำสื่อแบบง่ายๆ และสามารถนำไปใช้ในงานวิจัยของตนเอง เพื่อนำเสนอการทำงานวิจัยในรูปแบบสื่อ

นายสันติ ศรีมันตะ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่องการผลิตสื่อ กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมทุกคนและได้แนะนำทีมงานที่มาช่วยเป็นพี่เลี้ยงและวิทยากรอบรมในการอบรมครั้งนี้ คือ ทางทีมงาน Thai PBS เพราะหัวหน้าโครงการนี้ทำงานเป็นนักข่าวพลเมืองที่ร่วมทำงานกับชุมชน เพื่อสะท้อนความเป็นอยู่ของชุมชนผ่านสื่อโทรทัศน์ช่อง Thai PBS จึงมีทีมงานที่เข้าร่วมอบรมจำนวน 6 คน

จากนั้นนายสันติ ศรีมันตะ ก็เริ่มบรรยายความสำคัญของสื่อ สื่อคืออะไร ขั้นตอนของการทำสื่อมีวิธีการอย่างไรบ้าง โดยนำเสนอข้อมูลผ่านโปรเจกเตอร์ ให้ผู้เข้าร่วมได้ซักถามข้อสงสัยโดยมีทีมงานพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำอยู่ตลอดการบรรยาย

หลังจากที่ให้ข้อมูลเรื่องเทคนิคการถ่ายวิดีโอเสร็จแล้ว ทางทีมโครงการได้มอบหมายให้ตัวแทนโครงการวิจัยที่เข้าร่วมกิจกรรม ออกไปถ่ายภาพอะไรก็ได้มา 1 ภาพ ที่คิดว่าสวยที่สุด เพื่อจะนำมาให้ผู้เข้าร่วมได้ดูกัน จากนั้นนายสันติ บรรยายขั้นตอนการถ่ายวิดีโอ วิธีการถ่ายวิดีโอที่ดีเสร็จแล้วให้ปล่อยให้ทีมวิจัยออกไปถ่ายวิดีโอ ตามเรื่องที่กำหนดให้มาคนละเรื่อง เพื่อมาเรียนรู้ขั้นตอนการตัดต่อวิดีโอพร้อมกัน

ในวันที่ 2 ของการเข้าอบรม เมื่อทุกคนถ่ายวิดีโอมาเสร็จแล้ว ทีมพี่เลี้ยงจะสอนการตัดต่อด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์และมือถือ โดยจะสอนไปพร้อมกันซึ่งจะมีทีมพี่เลี้ยงคอยนั่งดูและให้คำแนะนำอยู่ตลอด ทำให้บรรยากาศในที่ประชุมไม่เครียดและมีความสุขสนุกสนาน เนื่องจากผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น จึงมีความเป็นกันเอง โดยใช้เวลาในการตัดต่อวิดีโอทั้งวัน

เช้าวันที่ 3 ทีมพี่เลี้ยงได้ให้ผู้เข้าร่วมส่งวิดีโอที่ตนเองตัดต่อเสร็จแล้วเข้ามารวมกันไว้กับพี่เลี้ยง หลังจากนั้นทางทีมอบรมก็จะเปิดวิดีโอที่ผู้เข้าร่วมตัดต่อให้โครงการอื่นๆ ดู เพื่อช่วยเสนอแนะข้อคิดเห็นต่างๆ และเทคนิคเพิ่มเติมในการตัดต่อวิดีโอ จนครบทุกคน จากนั้นพี่เลี้ยงก็ได้สรุปเนื้อหาที่อบรมไปทั้ง 3 วันนี้ และได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมถอดบทเรียนสิ่งที่ได้จากการเข้าอบรมครั้งนี้ ก่อนที่จะจ่ายค่าเดินทางและแยกย้ายกันเดินทางกลับบ้าน

3.4.6 ประชุมทีมวิจัย

จัดขึ้นในวันที่ 27 สิงหาคม 2560 ณ ศาลาบ้านแม่ยूर หมู่ 8 ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 23 คน ตั้งแต่เวลา 09.00 น. เป็นต้นไป โดยเวทีการประชุมทีมวิจัยในครั้งนี้เป็นการเตรียมความพร้อมในการจัดเวทีการเก็บข้อมูลในวัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เรื่องการใช้สมุนไพรรักษาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ตั้งแต่อดีตไปสู่ช่วงการเปลี่ยนแปลง ใครเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงเข้ามา แล้วปัจจุบันเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้น ผลกระทบจาก

การเปลี่ยนแปลงอย่างไร รวมถึงศึกษาการสร้างเครื่องมือและออกแบบ แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล ด้านทรัพยากร ศึกษาป่า ดิน น้ำ ว่าพื้นที่ใช้ทำข้อมูลได้แก่ ป่าดอนละโรง ป่าดอนห่อ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร ด้านสาธารณสุข และด้านเกษตรกรรม ส่วนสถานที่ในการจัดเวทีเก็บข้อมูลคือวัดศรีมงคล เวลาตั้งแต่ 09.30 น. ในวันที่ 12 กันยายน 2560 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือมีการเก็บข้อมูลแบบกลุ่มใหญ่ และกลุ่มย่อย เมื่อทีมวิจัยมีความเข้าใจในการจัดเวทีการเก็บข้อมูลแล้ว ก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

3.4.7 เวทีการเก็บข้อมูล

จัดขึ้นในวันที่ 12 กันยายน 2560 ณ วัดศรีมงคล บ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เวลา 09.30 เป็นต้นไป มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 41 คน เป็นเวทีเก็บข้อมูลวัตถุประสงค์ที่ 1 เป็นการศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อให้ นักวิจัยที่รับผิดชอบแต่ละประเด็น นำเครื่องมือเก็บข้อมูลที่ได้สร้างร่วมกันลง พื้นที่เก็บข้อมูลจริงกับกรณีศึกษา ผู้รู้ ประชาชน ให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมีความเป็นจริงมากที่สุด และสามารถ นำไปใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหารูปแบบการปฏิบัติการได้

นายพลศักดิ์ ถอดบทเรียนจากหนังสือประวัติของบ้านน้ำปลีก เพื่อให้เข้าใจตรงกัน จากนั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมและทีมวิจัยได้เพิ่มเติมสอดแทรกเนื้อหาบางอย่างที่ขาดหายไป นอกเหนือจากในหนังสือ

พอใหญ่บุญธรรม พิลายไช เล่าความเป็นมา ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 และทางทีมวิจัยก็บันทึกเสียง เพื่อใช้ในการถอดข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป หลังจากนั้นก็ได้มีการรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน

ช่วงบ่ายมีการเก็บข้อมูลโดยแบ่งเป็นกลุ่มย่อยศึกษาด้านทรัพยากร ป่า ดิน และน้ำ ถึงความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลังจากถอดบทเรียนแล้วเสร็จก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ปัญหาอุปสรรคในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ พบว่าในการสัมภาษณ์นักวิจัยบางคน ไม่สามารถจดบันทึกประเด็นและจับใจความสำคัญจากการบอกเล่าได้ จึงทำให้พลาดข้อมูลสำคัญไป ต้องได้ กลับมาทบทวนเครื่องมือและลงไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด

3.4.8 เวทีอบรมการเขียนรายงานความก้าวหน้า

เป็นเวทีที่พี่เลี้ยงจัดขึ้นเพื่อเชิญวิทยากรเข้ามาอบรมการเขียนรายงานความก้าวหน้าให้กับทุกโครงการ เพื่อจะสามารถนำไปเป็นแนวทางและรูปแบบในการเขียนรายงานในทิศทางเดียวกัน โดยจัดขึ้นในวันที่ 16 กันยายน 2560 ณ ห้องประชุมกอข้าว ต.ตาตทอง อ.เมือง จ.ยโสธร เวลา 09.00-17.00 น. ซึ่งมีทีมวิจัยเข้าร่วมจำนวน 43 คน โดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้คือ ดร.สุวรรณา บัวพันธ์

คุณช่อกลยา ศรีธานี ผู้ช่วยผู้ประสานงาน กล่าวต้อนรับทีมวิจัยที่เข้าร่วมประชุม ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเข้าอบรมการเขียนรายงานในครั้งนี้ และกล่าวขอบคุณทีมวิจัยที่ได้เสียสละเวลาเข้ามาอบรมในวันนี้

ดร.สุวรรณา ซึ่งเป็นวิทยากรในวันนี้ขึ้นกล่าวต้อนรับทีมวิจัยและได้ให้ทีมวิจัยแต่ละคนแนะนำตนเองว่าเป็นใคร มาจากโครงการอะไร และมีประสบการณ์ ทักษะในการเขียนมาก่อนหรือไม่ อะไรบ้าง

-วิทยากรเริ่มจากอธิบายรายละเอียดและขั้นตอนของการเขียนรายงานวิจัย โดยเริ่มจากการพิมพ์หน้าปกรายงาน ปกที่ใช้ควรเป็นโทนสีเหลือง ซึ่งจะมีตัวอย่างการเขียนมาให้ซึ่งแนบกับสัญญาที่ส่งกลับมาให้แต่ละชุดโครงการ ตัวหนังสือที่ใช้ขนาดพอเหมาะ ฟอนต์ Th saraban PSK และต้องเขียนด้านล่างกำกับว่า “รายงานวิจัยเล่มนี้ยังไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถนำไปอ้างอิงได้” หากเป็นรายงานความก้าวหน้า

-สารบัญ สิ่งที่ต้องระมัดระวังคือ เมื่อมีการปรับแก้เนื้อหา หน้าสารบัญกับหน้าที่เนื้อหาอยู่จะไม่ตรงกัน และหัวข้อ

- สารบัญเนื้อหา
- สารบัญรูปภาพ
- สารบัญตาราง

องค์ประกอบของการเขียนรายงานการวิจัย แบ่งออกเป็น 5 บท

บทที่ 1 บทนำมีเนื้อหาอยู่ในสัญญาที่ส่งให้กับทางฝ่าย สกว. ปรับแก้ครั้งสุดท้าย ให้เลือกเอาหัวข้อที่มีกรอบในบทนำมาวาง

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ
- 1.2 คำถามการวิจัย
- 1.3 วัตถุประสงค์
- 1.4 ขอบเขตการวิจัย
- 1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
- 1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

บทที่ 2 ต้องศึกษางานวิจัยที่คนอื่นทำมาเพื่อรีวิว ว่าสิ่งที่เขาทำและสิ่งที่เราทำ เหมือนหรือต่างกันหรือไม่ อย่างไร ถึงแม้ว่าเรื่องที่ศึกษาเหมือนกันแต่บริบทต่างกัน ศึกษาเพื่อให้รู้และนำมาปรับใช้ จะมีอยู่ 2 แบบ คือ บริบทชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทุกครั้งที่จะเขียนรายงานต้องเกริ่นนำก่อน เพื่อให้เห็นข้อมูล ความเป็นมาและวิธีการได้ข้อมูลมา มีหัวข้อหลักๆอะไรบ้าง แบบแรกคือ

1. บริบทและชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

1.2 บริบทชุมชนทุกมิติ ที่เกี่ยวข้องกับโจทย์วิจัย ซึ่งบริบทชุมชนในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ บทที่ 2 จะเป็นบริบทพื้นที่ทั่วไป และบทที่ 4 จะเป็นสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่เกิดขึ้นของเรื่องนั้นๆ

1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น/งานวิจัยอื่นๆ) อยากให้รีวิวงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ใกล้เคียงกับสิ่งที่เราทำมากที่สุด 3-5 โครงการ เอาในส่วนบทคัดย่อมาประมวลแล้วนำมาวางในบทที่ 2

1.4 กรอบแนวคิดคือการประมวลงานวิจัยให้อยู่ในรูปแบบโครงสร้าง เป็นการสรุปภาพรวม

- ▶ กรอบแรก Input คือการศึกษาหรือการนำเข้า เช่น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมา นำเฉพาะหัวข้อ, ประเด็นหลักที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์
- ▶ Process มีอะไรบ้าง เช่น รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล
- ▶ Output ที่อยากเห็นในโครงการวิจัยมีอะไรบ้าง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดศึกษาในส่วนที่เราจะใช้ประโยชน์ เช่น ความหมาย องค์ประกอบ การนำไปใช้ประโยชน์ แนวคิดที่สอดคล้องกับโจทย์วิจัยและแนวคิดที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เอาเฉพาะส่วนที่ต้องการใช้จริงๆ

2.2 ทฤษฎี

2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรืองานวิจัยท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง 3-5 ท่าน

2.4 กรอบแนวคิด

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัยเกริ่นนำ ว่าด้วยการใช้เครื่องมือ และการเก็บข้อมูลมีวิธีการอย่างไร

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 กลุ่มเป้าหมาย สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามกระบวนการจริง

3.1.2 พื้นที่เป้าหมาย

3.1.3 เนื้อหา

3.1.4 ขอบเขตเวลา

3.2 เครื่องมือวิจัย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์แบบเชิงพรรณนา เขียนให้เห็นหลักการและวิธีการ นำข้อมูลมาคุยกันเรื่องของอดีตและเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เพื่อนำมาประมวลผล สรุป แต่ยังไม่เป็นผลที่ได้จากงานวิจัย

3.4 กิจกรรมวิจัย/ขั้นตอนการดำเนินงาน เขียนที่ละกิจกรรมตั้งแต่กิจกรรมที่ 1 จนถึงกิจกรรมสุดท้าย ต้องมีองค์ประกอบที่ครบถ้วน ชื่อกิจกรรม วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย สถานที่/ระยะเวลาวิธีการผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคและบทเรียนในการทำกิจกรรม เป็นต้น หรือจะเขียนเป็นเชิงพรรณนาก็ได้ แต่ต้องย่อหน้าให้เห็นแต่ละหัวข้อ หรือนำสรุปการประชุมแต่ละครั้งมาใส่ในบทที่ 3 เลย สามารถใส่รูปภาพได้ ต้องเป็นรูปที่สำคัญๆ

จากนั้นทางทีมพี่เลี้ยงได้แจ้งให้ผู้เข้าร่วมอบรมพักรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันก่อนที่จะขึ้นเนื้อหาในบทที่ 4 ผู้เข้าร่วมทุกคนร่วมกันทานอาหารกลางวันและมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเรื่องของการทำโครงการวิจัยของแต่ละกลุ่มว่าเป็นอย่างไรบ้าง เป็นภาพบรรยากาศที่มีความเป็นกันเองระหว่างทีมวิจัยแต่ละโครงการ หลังจากที่ใช้เวลาทานอาหารไป 30 นาที ทีมวิจัยก็เริ่มทยอยเข้าที่ประชุมและมี ดร.สุวรรณา บัวพันธ์ ทำหน้าที่บรรยายเนื้อหาในบทที่ 4 ต่อ

บทที่ 4 ผลการวิจัย เกริ่นนำชื่อโครงการ วัตถุประสงค์มีกี่ข้อ เครื่องมือที่ใช้

4.1 ตอบวัตถุประสงค์ที่ 1 นำข้อมูลที่สรุปผลในบทที่ 3 ในแต่ละกิจกรรมมาประมวลผลแต่ละหัวข้อย่อย

4.2 ตอบวัตถุประสงค์ที่ 2

4.3 ตอบวัตถุประสงค์ที่ 3

4.4 บทสรุปวิเคราะห์พื่อนำเนื้อหาใส่ครบทุกข้อแล้ว ต้องขมวด ประมวล วิเคราะห์ ว่ามีข้อค้นพบที่สำคัญอะไร อย่างไรบ้าง

4.5 ผลกระทบที่เกิดขึ้น การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากๆ เช่น การได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ การได้รับรางวัล ที่เกิดจากผลของงานวิจัย สามารถนำข้อมูลมาเขียนเพื่อให้เกิดคุณค่ากับงานวิจัย

บทที่ 5 สรุป ข้อเสนอแนะ

เกริ่นนำ

5.1 สรุปผล(สรุปวัตถุประสงค์ทั้งหมด)

5.2 อภิปรายผล(เอาผลที่เราไปศึกษามาเปรียบเทียบ มีการเชื่อมโยงข้อมูลให้มีข้อมูลที่ลึกมากขึ้นมีคุณค่ามากขึ้น ยกย่องข้อมูลของเรา เปรียบเทียบกับงานวิจัยเล่มอื่นๆ)

5.3 ข้อค้นพบและบทเรียน

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะต่องานพัฒนา

5.4.2 ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยในครั้งต่อไป

หลังจากที่วิทยากรได้นำเสนอเนื้อหาและขั้นตอนในการเขียนรายงานความก้าวหน้าแล้ว ก็ได้มีการสรุปจากทีมพี่เลี้ยงอีกครั้ง เพื่อทบทวนเนื้อหาในแต่ละบทว่าจะต้องประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ก่อนที่จะมีการแยกย้ายกันกลับบ้าน ทางวิทยากรก็ได้ให้ทีมวิจัยที่เข้าร่วมอบรมในวันนี้ร่วมแลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้จากการมาอบรมการเขียนรายงานเป็นรายบุคคล ซึ่งแต่ละคนก็ได้รับความรู้ในการเขียนรายงาน เนื้อหาในแต่ละบทวิธีการเขียนเพิ่มมากขึ้น เมื่อผู้เข้าร่วมทุกคนได้ร่วมแลกเปลี่ยนแล้ว พี่เลี้ยงก็ได้กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมทุกคน และได้แยกย้ายกันกลับบ้าน

3.4.9 เวทีนำเสนอความก้าวหน้าของการเก็บข้อมูล

เป็นเวทีที่ทางพี่เลี้ยงจัดขึ้นร่วมกับเครือข่ายทั้ง 10 โครงการ เพื่อจะดูข้อมูลที่ทางโครงการวิจัยแต่ละโครงการได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามกลุ่มเป้าหมายว่า ดำเนินการถึงขั้นตอนไหนและวัตถุประสงค์ที่เท่าไร และข้อมูลที่ได้มาตรงตามกรอบที่มีการแตกประเด็นไว้ในเวทีแตกประเด็นหรือเปล่า ต้องเพิ่มเติมข้อมูลหรือต้องลงไปเก็บเพิ่มหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเวทีนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2560 มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 34 คน ซึ่งมีทีมวิจัยโครงการเลี้ยงสัตว์เข้าร่วมประชุมจำนวน 4 คน ตั้งแต่เวลา 10.00-17.00 น. ณ ห้องประชุมร้านซิลซิล ยโสธร อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

เมื่อทุกทีมเดินทางมาถึง พี่เลี้ยงกล่าวต้อนรับและแนะนำผู้ทรงคุณฯที่จะมาช่วยให้ข้อเสนอแนะวันนี้คือ ดร.สุรรรณา บัวพันธ์ จากนั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้ทรงคุณฯได้แนะนำตนเองกับทางทีมวิจัย

นายนิรัตน์ ศรีขานี พี่เลี้ยงโครงการวิจัย มอบหมายให้ทีมวิจัยที่เตรียมข้อมูลมานำเสนอ ขึ้นนำเสนอโดยการฉายขึ้นโปรเจกเตอร์ให้ผู้ทรงฯ และเพื่อนโครงการอื่นได้ร่วมดูและแลกเปลี่ยนกัน

จากนั้นได้นำเสนอความก้าวหน้าของบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตามข้อมูลที่เก็บมาได้ให้ผู้ทรงคุณฯ และผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมแลกเปลี่ยน เมื่อนำเสนอข้อมูลที่เก็บมาได้เสร็จแล้ว ผู้ทรงคุณฯ ได้ให้ข้อเสนอแนะกับทางโครงการว่า ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ควรให้เห็นข้อมูลตั้งแต่อดีตเป็นอย่างไร เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงช่วงไหน และผลดี ผลเสียที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และในการเก็บข้อมูลอยากให้พูดถึงสมุนไพรมากกว่านี้ เพราะเราศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรมาก เมื่อนำเสนอข้อมูลครบทุกโครงการแล้ว ทางพี่เลี้ยงจึงขึ้นกล่าวขอบคุณทีมวิจัยทุกโครงการที่เดินทางมาเข้าร่วมประชุมในวันนี้ และได้แยกย้ายเดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

3.4.10 เวทีติดตามความก้าวหน้าของการเขียนรายงานการวิจัย

จัดขึ้นวันที่ 1 ธันวาคม 2560 มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 9 คน ณ บ้านเลขที่ 2 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ทีมพี่เลี้ยงได้ลงมาติดตามความก้าวหน้าการเขียนวิจัยในบทที่ 1-3 และให้คำแนะนำและแนวทางในการเขียนรายงานในครั้งนี้

3.4.11 เวทีเก็บข้อมูล

กิจกรรมเยาวชนค้นหาสมุนไพร เมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 เดือนมกราคม พ.ศ. 2561 ได้มีการเตรียมความพร้อม ณ วัดศรีมงคล มีการแจ้งกำหนดการ ทำความเข้าใจเรื่องความสำคัญสมุนไพรกับระบบนิเวศที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประโยชน์ และแหล่งที่มา จากนั้นแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 3 กลุ่ม ค้นหาสมุนไพรตามระบบนิเวศพร้อมพี่เลี้ยงและนักปราชญ์ซึ่งมีทีมเยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านที่สนใจ และทีมวิจัยจำนวน 59 คน เข้าร่วมกิจกรรม

จากการลงพื้นที่สำรวจสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลัก โดยแบ่งออกเป็น 3 โซน คือ โซนที่หนึ่งสำรวจสมุนไพรบริเวณในหมู่บ้านน้ำปลัก โซนที่สองสำรวจบริเวณลำเซบาย และโซนที่สามสำรวจบริเวณป่าดอนละโรง พบว่า

โซนที่หนึ่ง กลุ่มสมุนไพรสายเขียว ได้สำรวจสมุนไพรในหมู่บ้านน้ำปลัก มีพี่เลี้ยง 2 คน คือ นางอนงค์ พระสุพรรณ และนางอรทัย แก้วดี ปราชญ์ 1 คน คือ นางยุพิน สุขจิต และทีมเยาวชน 12 คน ได้ชื่อพืชสมุนไพรจำนวน 32 ชนิด ได้แก่ เตยหอม ว่านหางจระเข้ ยอบ้าน เครือไฟสง ทองพันชั่ง เฉาะเหว่ย มะรุม ผักหวานบ้าน ปอกระปิต สามพันกิง อ้อยดา ใบบัวบก ขมิ้น ใบฝรั่ง ว่านไฟ ใบน้อยหน่า ชะอม พักข้าว บอระเพ็ด ดอกแค ชিং ข่า ตะไคร้ ใบมะกูด มะละกอ ฟ้าทะลายโจรสาระแห่น ค้าน้ำ ใบบัวบก โหระพา อัญชัน และมะนาว

โซนที่สอง กลุ่มโดยบัณฑิตสมุนไพร ได้สำรวจสมุนไพรบริเวณลำเซบาย มี พี่เลี้ยง 2 คน คือ นางรุ่งทิพย์ โสภาศรี และนายไสว โมริดา ปราชญ์ 1 คน คือ นายบุญเกรียง โสภากันต์ และทีมเยาวชน 12 คน ได้ชื่อพืชสมุนไพรจำนวน 11 ชนิด ได้แก่ ต้นเกลือ สาบเสือ สากตดหมา ใบมะขาม บวบน้อย ต้นขัดมอญ เปลือกพุทรา โดยต้นตาลผู้ ใบชี้เหล็ก ใบย่านาง และต้นก้างของ

โซนที่สาม กลุ่มฟ้าทะลายโจร ได้สำรวจสมุนไพรบริเวณดอนละโรง มีพี่เลี้ยง 2 คน คือ นายเรืองสิทธิ นิลหลวง และนายสมพร พระสุพรรณ ปราชญ์ 1 คน คือ นายอิสรา แก้วดี และทีมเยาวชน 12 คน ได้ชื่อพืชสมุนไพรจำนวน 17 ชนิด ได้แก่ ใบย่านาง กะยอม ส่องฟ้า ตะไคร้ หล้าคา สาบเสือ/ใบทม สะเดา ต้นข่อย หนามหยั่งปลาตุก ปลาไหลเผือก คังคี่ ม้าอีกำ หัวค้อนทอง ใบฮวดข่า ข่า ลำดวน และผักแม็ก

3.4.12 เวทีเวทีสังเคราะห์ข้อมูลชุดโครงการ

จัดขึ้นวันที่ 27 มกราคม 2561 มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 20 คน ณ ห้องประชุม ร้านซิลซิล ยโสธร อ.เมือง จ.ยโสธร ซึ่งเป็นเวทีที่ทางพี่เลี้ยงจัดขึ้นเพื่อต้องการให้ทุกโครงการนำข้อมูลที่เก็บตามวัตถุประสงค์มาร่วมสังเคราะห์เพื่อให้เห็นแนวทางหรือรูปแบบที่จะดำเนินงานในระยะที่ 2 และเพื่อที่จะช่วยดูและช่วยเสนอแนะข้อมูลก่อนที่จะมีการลงพื้นที่สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนกลุ่มเป้าหมายต่อไป

เมื่อทุกโครงการมาถึงแล้วพี่เลี้ยงก็กล่าวต้อนรับทีมวิจัย และแจ้งวัตถุประสงค์ที่เชิญเข้าร่วมประชุมในวันนี้ นายนิรัตน์ ศรีขานี พี่เลี้ยงโครงการวิจัยได้ยกทฤษฎีแม่น้ำและแนวคิดต้นไม้ปัญหาเข้ามาช่วยในการสังเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ หลังจากนั้นพี่เลี้ยงได้ให้ทีมวิจัยแต่ละโครงการนำข้อมูลที่เก็บได้ มาสรุปลงบนกระดาษชาร์ตโดยเครื่องมือที่ใช้สรุปข้อมูลจะเป็นทฤษฎีแม่น้ำ ที่จะมีข้อมูลส่วนของปรากฏการณ์ พฤติกรรม โครงสร้าง และใช้ทฤษฎีต้นไม้ มาสรุปปัญหาหลักที่พบจากการเก็บข้อมูล เพื่อที่จะหาสาเหตุย่อยลงลึกอีก เพื่อจะหาแนวทางหรือรูปแบบในการปฏิบัติการต่อไป

3.4.13 เวทีเขียนรายงานความก้าวหน้า

เป็นเวทีที่ทีมพี่เลี้ยงจัดขึ้นร่วมกับทุกโครงการ โดยการเชิญทีมวิจัยที่ทำหน้าที่เขียนรายงานมาเข้าร่วมเวทีในวันที่ 17-18 กุมภาพันธ์ 2561 มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 23 คน จำนวน 8 โครงการ ซึ่งทางทีมพี่เลี้ยงมีเป้าหมายคือ ทุกโครงการจะต้องทำรายงานความก้าวหน้าให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลา 2 วันนี้ รวมทั้งจัดทำรายงานการเงินให้แล้วเสร็จเพื่อที่จะส่งรายงานพร้อมการเงินให้กับทางหน่วยงาน สกว.

เมื่อทุกโครงการเดินทางมาถึงที่ประชุมแล้ว น.ส.ช่อกลยา ศรีธานี ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัย ก็ได้ขึ้นกล่าวต้อนรับทีมวิจัยที่เดินทางมาเข้าร่วม หลังจากนั้นได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีครั้งนี้ขึ้น และชี้แจงการเขียนรายงานในบทที่ 5 ซึ่งทุกโครงการก็ร่วมรับทราบก่อนหน้านี้อยู่แล้ว เพราะทางทีมพี่เลี้ยงได้มีการวางแผนว่าจะจัดเวทีการเขียนรายงานร่วมกัน ทุกโครงการจึงมีความพร้อมในการเขียนรายงาน และมีการแจ้งกำหนดการในการจัดเวทีในครั้งนี้ก็ได้เปิดโอกาสให้ทุกโครงการนั่งทำรายงานตามอัธยาศัย โดยจะมีทีมพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด

3.4.14 เวทีร่วมวางแผนการดำเนินงาน ระยะที่ 2 (ร่วมกับ 10 โครงการและคณะพี่เลี้ยง)

<u>วันที่</u>	1 พฤษภาคม 2561
<u>สถานที่</u>	กอล์ฟรีสอร์ท ต.ตาดทอง อ.เมือง จ.ยโสธร
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	26 คน ได้แก่ทีมวิจัย พี่เลี้ยงนักวิจัย
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อร่วมวางแผนกับพี่เลี้ยงในการปฏิบัติการ ระยะที่ 2 2. เพื่อเสนอขั้นตอนการปฏิบัติงาน ระยะที่ 2 3. เพื่อเสนองบประมาณที่จะใช้ในแต่ละกิจกรรม
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับพี่เลี้ยงเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. นักวิจัยแต่ละทีมเตรียมเอกสารในการนำเสนอขั้นตอนการปฏิบัติงาน ระยะที่ 2 4. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. นักวิจัยแต่ละทีมร่วมทบทวนเนื้อหางานในระยะที่ 1 และออกแบบกิจกรรมในการดำเนินงานในระยะที่ 2 2. นักวิจัยแต่ละทีมได้มีการแลกเปลี่ยนกับพี่เลี้ยงที่ถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยของแต่ละทีม 3. ได้แบบแผนในการปฏิบัติ ตามแบบแผนการดำเนินงานที่ทางทีมวิจัยได้วางแผนไว้แล้ว

3.4.15 การประชุมเตรียมทีมวิจัยและวางแผนในการดำเนินงานระยะที่ 2

<u>วันที่</u>	20 พฤษภาคม 2561
<u>สถานที่</u>	บ้านทีมวิจัย นางสาวฐานีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	12 คน ได้แก่ทีมวิจัย พี่เลี้ยงนักวิจัย
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อร่วมวางแผนในการปฏิบัติการดำเนินงานระยะที่ 2

<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	2. เพื่อเสนอขั้นตอนการปฏิบัติการดำเนินงานระยะที่ 2
	3. เพื่อเสนองบประมาณที่จะใช้ในแต่ละกิจกรรม
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับพี่เลี้ยงเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที
	2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	3. นักวิจัยแต่ละทีมเตรียมเอกสารในการนำเสนอขั้นตอนการปฏิบัติงาน ระยะที่ 2
	4. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. นักวิจัยแต่ละทีมร่วมทบทวนเนื้อหางานในระยะที่ 1 และออกแบบกิจกรรมในการดำเนินงานในระยะที่ 2
	2. นักวิจัยแต่ละทีมได้มีการแลกเปลี่ยนกับพี่เลี้ยงที่ถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับงานวิจัยของแต่ละทีม
	3. ได้แบบแผนในการปฏิบัติ ตามแบบแผนการดำเนินงานที่ทางทีมวิจัยได้วางแผนไว้แล้ว

3.4.16 ศึกษาดูงาน/หาแหล่งตลาดรับซื้อ/แหล่งจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะโศก

ศึกษาดูงาน/หาแหล่งตลาดรับซื้อ/แหล่งจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา

<u>วันที่</u>	25 พฤษภาคม 2561
<u>สถานที่</u>	โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา ตำบลพระเหลา อำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	18 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อศึกษาดูแบบ/แลกเปลี่ยนการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ 2. เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นต้นแบบการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ 3. เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นรูปแบบการซื้อขายสมุนไพรอินทรีย์ 4. เพื่อหาแหล่งตลาดรับซื้อสมุนไพรอินทรีย์
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสาร สื่อสารกับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา เพื่อนัดหมายวันเวลาในการศึกษาดูงาน 2. ได้มีการทำหนังสือจากทีมวิจัย ขอความอนุเคราะห์ขอเข้าเยี่ยมชมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับกระบวนการผลิตสมุนไพร แหล่งรับซื้อจัดจำหน่าย การแปรรูป และกระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร 3. ประสานเหมารถตู้ 2 คัน 4. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 5. เดินทางไปศึกษาดูงาน
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. นักวิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ความรู้เรื่องสรรพคุณ การปลูก การแปรรูป การสร้างตลาดเครือข่าย และการสร้างโรงงานแปรรูปสมุนไพร 2. ได้พันธุ์สมุนไพรสำหรับปลูก เพื่อขยายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้นชัน และ ไพล

ศึกษาดูงาน/หาแหล่งตลาดรับซื้อ/แหล่งจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ที่ชุมชนศิระะอโศก

<u>วันที่</u>	26 พฤษภาคม 2561
<u>สถานที่</u>	ชุมชนศิระะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	21 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อศึกษาต้นแบบ/แลกเปลี่ยนการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ 2. เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นต้นแบบการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ 3. เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นรูปแบบการซื้อขายสมุนไพรอินทรีย์ 4. เพื่อหาแหล่งตลาดรับซื้อสมุนไพรอินทรีย์
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ชุมชนศิระะอโศก 2. ได้มีการทำหนังสือจากทีมวิจัย ขอความอนุเคราะห์ขอเข้าเยี่ยมชมและศึกษาดูงาน เกี่ยวกับกระบวนการผลิตสมุนไพร แหล่งรับซื้อจัดจำหน่าย การแปรรูป และกระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร เพื่อนัดหมายวันเวลาในการศึกษาดูงาน 3. ประสานเหมารถตู้ 2 คัน 4. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 5. เดินทางไปศึกษาดูงาน
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. นักวิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ความรู้เรื่องสรรพคุณ การปลูก การแปรรูป การสร้างตลาดเครือข่าย และการสร้างโรงงานแปรรูปสมุนไพร 2. ได้พันธุ์สมุนไพรสำหรับปลูก เพื่อขยายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้นชัน หญ้าหนวดแมว วัง กาบหอย เตยหอม หญ้าหน้า เป็นต้น

3.4.17 เวทีร่วมจัดทำสื่อในรูปแบบการเขียน RE และบทความ

<u>วันที่</u>	29-31 พฤษภาคม 2561
<u>สถานที่</u>	กอล์ฟรีสอร์ท อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	30 คน
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อเรียนรู้การจัดทำสื่อ 2. เพื่อเรียนรู้การเขียน Re (การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย) 3. เพื่อเรียนรู้เทคนิคการเขียนบทความ 4. เพื่อเรียนรู้เทคนิคในการเล่าเรื่องราวเพื่อสื่อสารงานวิจัย
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นัดหมายผ่านกลุ่ม line ที่พี่เลี้ยงตั้งขึ้น 2. นายสันติ ศรีมันตะ หัวหน้าโครงการสื่อโทรมาประสานให้เข้าร่วมกิจกรรม 3. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. ได้บททวนการผลิตสื่อที่ผ่านมา 2. ได้เรียนรู้การเล่าเรื่องราวจากวิทยากรที่เคยทำงานวิจัยมาก่อน 3. ได้เรียนรู้เรื่องการเขียน RE (การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย) เพื่อเตรียมเขียนในโครงการ 4. ได้แลกเปลี่ยนเทคนิคในการผลิตสื่อกับโครงการอื่น ๆ

3.4.17 การประชุมถอดบทเรียนจากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระะอโศก และวางแผนการปลูกสมุนไพรอินทรีย์

<u>วันที่</u>	4 มิถุนายน 2561
<u>สถานที่</u>	ตลาดสดเทศบาล 2 ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	56 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย อสม. และชาวบ้าน
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อถอดบทเรียนจากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระะอโศก และวางแผนการปลูกสมุนไพร 2. เพื่อวางแผนการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. นักวิจัยเตรียมเอกสารในการนำเสนอกิจกรรม 4. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. นักวิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ความรู้เรื่องสรรพคุณ การปลูก การแปรรูป การสร้างตลาดเครือข่าย และการสร้างโรงงานแปรรูปสมุนไพร 2. ได้พันธุ์สมุนไพรสำหรับปลูก เพื่อขยายพันธุ์ ได้แก่ ขมิ้นชัน หูหนูหนวดแมว วังกาบหอย เตยหอม หูหนูน้ำ ไพล เป็นต้น 3. การไปศึกษาดูงานในครั้งนี้ได้ทราบถึงปัญหาในการปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งได้รับความรู้ในการแก้ไขปัญหาและได้นำมาปรับใช้ในพื้นที่ของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

3.4.18 การประชุมอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพรอินทรีย์

<u>วันที่</u>	7 มิถุนายน 2561
<u>สถานที่</u>	บ้านทีมวิจัย นางสาวฐานิย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	16 คน ได้แก่ทีมวิจัย ชาวบ้าน และที่ปรึกษาทีมวิจัย
<u>วัตถุประสงค์</u>	เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูก การดูแล และการจัดการพืชสมุนไพรอินทรีย์
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยประสานทีมวิจัย แจ้งวันเวลา และสถานที่ในการประชุมอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพรอินทรีย์กับทีมวิจัย 2. นักวิจัยเตรียมเอกสารในการอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพรอินทรีย์กับทีมวิจัย 3. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	นักวิจัยได้ความรู้เกี่ยวกับการปลูก การดูแล และการจัดการพืชสมุนไพรอินทรีย์ โดยเฉพาะวิธีการปลูกขมิ้นชัน และไพล

3.4.19 ประชุมทีมวิจัยจัดหาพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์

<u>วันที่</u>	10 มิถุนายน 2561
<u>สถานที่</u>	บ้านทีมวิจัย นางสาวฐานิย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก

	อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	5 คน
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อจัดหาพืชสมุนไพรในการปลูก 2. เพื่อให้มีพันธุ์ที่ดีและตรงตามความต้องการของตลาด
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยประสานทีมวิจัย แจ้งวันเวลา และสถานที่ในการการประชุม 2. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	ในการจัดหาพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมในการปลูกนั้น ทางทีมวิจัยได้เลือกปลูกพืชสมุนไพร 2 ชนิดด้วยกันนั่นคือ ขมิ้นชันและไพล เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย ปลูกง่าย ดูแลง่าย เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถนำมาแปรรูปเพื่อใช้ในครัวเรือนได้ง่ายและสะดวก

3.4.20 สร้างศูนย์ปราชญ์ และปลูกสมุนไพรอินทรีย์

<u>วันที่</u>	13-18 มิถุนายน 2561
<u>สถานที่</u>	พื้นที่ของนายอิสรา แก้วดี นางอุทะ เจริญสุข และนายบุญธรรม พิลายไชย ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	16 คน ได้แก่ทีมวิจัย และชาวบ้าน
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน 2. เพื่อเป็นแหล่งขยายพันธุ์สมุนไพรอินทรีย์
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยนัดหมายทีมวิจัย แจ้งวันเวลา และสถานที่ 2. หาแหล่งพื้นที่ในการสร้างศูนย์ปราชญ์ และปลูกสมุนไพรอินทรีย์ 3. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. สมุนไพรที่ใช้ปลูก คือ ขมิ้นชัน จำนวน 400 กิโลกรัม และ ไพล จำนวน 350 กิโลกรัม 2. สร้างศูนย์ปราชญ์ และปลูกสมุนไพรอินทรีย์ จำนวน 4 ไร่ 3. ไถยกร่องทำเป็นแปลงสมุนไพร เพื่อให้ง่ายต่อการปลูก 4. สมุนไพรดูแลง่ายและเจริญเติบโตได้ดี

3.4.21 เวทีร่วมการจัดทำสื่อออนไลน์ การผลิตสื่อออนไลน์และหาช่องทางการเผยแพร่ในพื้นที่สื่อออนไลน์ (สื่อแบบแซบ)

<u>วันที่</u>	23-24 มิถุนายน 2561
<u>สถานที่</u>	กอล์ฟรีสอร์ท อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	28 คน
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อจัดทำสื่อออนไลน์ 2. เพื่อทบทวนงานเขียน RE และบทความ
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นัดหมายผ่านกลุ่ม line โครงการเพื่อวางแผนร่วมกัน 2. ให้นักวิจัยแต่ละพื้นที่นัดหมายกลุ่มผู้เข้าร่วมของพื้นที่ตัวเอง 3. ดำเนินกิจกรรม

<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. ได้เรียนรู้เรื่องการสร้างเพจเพื่อใช้ในการสื่อสาร 2. ได้รู้เทคนิคหรือข้อจำกัดในการใช้สื่อออนไลน์ 3. ได้ปฏิทินการดำเนินงานครั้งต่อไป
----------------------	---

3.4.21 ทีมพี่เลี้ยงนักวิจัย ลงพื้นที่เพื่อติดตามการดำเนินงานระยะที่ 2

<u>วันที่</u>	7 กรกฎาคม 2561
<u>สถานที่</u>	บ้านทีมวิจัย นางสาวฐานีนี้อยู่ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	13 คน ได้แก่ทีมวิจัย และพี่เลี้ยงทีมวิจัย
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อติดตามการดำเนินงานระยะที่ 2 2. เพื่อแนะนำการเขียนสรุปแผนการดำเนินงานระยะที่ 2 3. เพื่อให้คำแนะนำในการทำเอกสารด้านการเงิน
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. พี่เลี้ยงทีมวิจัยนัดหมายผ่านกลุ่ม line โครงการเพื่อนัดหมาย วันเวลา และสถานที่ 2. นักวิจัยนัดหมายทีมวิจัย แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. ได้เรียนรู้เรื่องการเขียนรายงานรูปแบบฉบับสมบูรณ์ 2. ได้รู้วิธีการจัดทำเอกสารการเงิน

3.4.22 เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ ครั้งที่ 1

<u>วันที่</u>	15 กรกฎาคม 2561
<u>สถานที่</u>	ตลาดสดเทศบาล 2 ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	68 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย อสม. และชาวบ้าน
<u>วัตถุประสงค์</u>	1. เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. นักวิจัยเตรียมเอกสารในการนำเสนอกิจกรรม 4. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ และปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

3.4.23 เวทีจัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

<u>วันที่</u>	4 สิงหาคม 2561
<u>สถานที่</u>	ศาลาประชาคมบือบ้าน ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	50 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย ชาวบ้าน อสม. และพี่เลี้ยงนักวิจัย

วัตถุประสงค์	เพื่อส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์
ขั้นตอนในการดำเนินงาน	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. ดำเนินกิจกรรม
ผลที่เกิดขึ้น	1. มีการจัดตั้งกลุ่มในการทำเกษตรอินทรีย์และปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ จำนวน 50 คน 2. จัดตั้งประธานกลุ่ม คือนายอิสรา แก้วดี

3.4.24 เวทีนำเสนอการปฏิบัติการระยะที่ 2

วันที่	11 สิงหาคม 2561
สถานที่	ร้าน chillchill อ.เมืองยโสธร จังหวัดยโสธร
ผู้เข้าร่วม	22 คน
วัตถุประสงค์	1. เพื่อนำเสนอความคืบหน้าการปฏิบัติการระยะที่ 2 2. เพื่อฟังคำแนะนำจากพี่เลี้ยง
ขั้นตอนในการดำเนินงาน	1. พี่เลี้ยงประสานมาที่กลุ่ม LINE ให้เข้าร่วม เวทีนำเสนอการปฏิบัติการระยะที่ 2 2. หัวหน้าโครงการเตรียมจัดทำการนำเสนอเป็น powerpoint
ผลที่เกิดขึ้น	1. ได้รับคำแนะนำจากพี่เลี้ยง 2. ได้ร่วมแลกเปลี่ยนกับโครงการอื่น ๆ

3.4.25 เวทีถอดบทเรียนนักวิจัย

วันที่	5 ตุลาคม 2561
สถานที่	ศาลาประชาคมบ้าน ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
ผู้เข้าร่วม	56 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย ชาวบ้าน อสม. วิทยากร และพี่เลี้ยงนักวิจัย
วัตถุประสงค์	1. เพื่อสรุปบทเรียนของโครงการวิจัยร่วมกับชุมชน 2. เพื่อให้เกิดการขยายผล การสร้างการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
ขั้นตอนในการดำเนินงาน	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. นักวิจัยเตรียมสถานที่ 4. ดำเนินการประชุม
ผลที่เกิดขึ้น	1. เกิดการเรียนรู้การปลูกสมุนไพรอินทรีย์ 2. เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้สมุนไพรในชุมชน 3. ได้รับฟังวิธีการปลูกสมุนไพรแต่ละชนิดที่นักวิจัยนำไปปลูก 4. เกิดการเรียนรู้การปลูกสมุนไพรอินทรีย์ร่วมกัน

5. มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ภายในชุมชน
6. เกิดการขยายผลของการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพื่อสร้างรายได้ในครัวเรือน

3.4.26 เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ ครั้งที่ 2

<u>วันที่</u>	9 ตุลาคม 2561
<u>สถานที่</u>	ศาลาประชาคมบือบ้าน ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	49 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย ชาวบ้าน อสม. และพี่เลี้ยงนักวิจัย
<u>วัตถุประสงค์</u>	เพื่อการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. นักวิจัยเตรียมสถานที่ 4. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. ชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ชนิดต่างๆ เพิ่มขึ้น 2. มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ โดยมีศูนย์ปราชญ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

3.4.27 เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ ครั้งที่ 3

<u>วันที่</u>	14 ตุลาคม 2561
<u>สถานที่</u>	ศาลาประชาคมบือบ้าน ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ผู้เข้าร่วม</u>	61 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย ชาวบ้าน อสม. และพี่เลี้ยงนักวิจัย
<u>วัตถุประสงค์</u>	เพื่อการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
<u>ขั้นตอนในการดำเนินงาน</u>	1. นักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที 2. นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ 3. นักวิจัยเตรียมสถานที่ 4. ดำเนินกิจกรรม
<u>ผลที่เกิดขึ้น</u>	1. ชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ 2. มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ โดยมีศูนย์ปราชญ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน 3. มีการแปรรูปสมุนไพรจากขมิ้นชัน เพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

บทที่ 4 ผลการวิจัย

โครงการวิจัย “โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ” ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก 3) เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก 4) เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

ทีมวิจัยพบว่า การเก็บข้อมูลและการปฏิบัติการโครงการวิจัยดังกล่าวร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ และชาวบ้านชุมชนน้ำปลีกน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ สามารถดำเนินงานได้อย่างมีส่วนร่วมใน ระดับหนึ่ง ทีมวิจัยได้ทรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด สรุบบนรูปแบบการปฏิบัติการ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการโดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

4.1 บริบทการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.1.1) ประวัติศาสตร์

บริบทการเปลี่ยนแปลง ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เกี่ยวกับประวัติการใช้สมุนไพรในบ้าน หมอยา ตำรับยา คนกับการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร

1) ด้านสังคม

บ้านน้ำปลีกเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดอำนาจเจริญ มีอายุก่อตั้งชุมชนที่ยาวนานกว่า 200 ปี ตามที่ปรากฏบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและคำบอกเล่าให้ปากคำของผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชนมาประกอบกันหลายด้าน หลายส่วน หลายบุคคล พอจะลำดับความได้ดังนี้

บริเวณที่ก่อตั้งชุมชนบ้านน้ำปลีก เป็นบริเวณที่สูง เป็นเนินเป็นที่ดอน ชาวบ้านเรียกว่า “โคก” (ชื่อเดิม น้ำฝีก, น้ำหลีก มาเป็น น้ำปลีก) มีร่องรอยความเจริญมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (ลักษณะเสมาเอวคอด : สุจิตต์ วงษ์เทศ ชื่อบ้านนามเมืองจังหวัดอำนาจเจริญ) หรืออาจเก่าแก่มากกว่านั้น ก่อนหน้านั้นก็เป็นได้ ผู้คนมีถิ่นที่อยู่อันเดิม และที่อพยพเข้ามาจากภายนอกพื้นที่ กลุ่มชนที่เข้ามาล่าสุด อันเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชนในปัจจุบันเป็นกลุ่มเชื้อสายไทย-ลาวมีการอพยพเคลื่อนย้ายเป็นระยะๆกล่าวคือ

ระยะที่ 1 ประมาณหลัง พ.ศ. 2237 มีความขัดแย้งทางการเมืองในราชสำนักเวียงจันทร์ พระครูยอดแก้วหรือพระครูโพนสะเม็กหรือโพนสมิต หรือญาคุช็หอม ออกอุบายพาศิษย์โยมอพยพหนีราชภัย พระยาแสนเมืองจันทร์ลงมาบูรณะพระธาตุพนม ลงไปจนถึงจำปาสัก แล้วมีกลุ่มที่แยกจากขบวนใหญ่เข้ามาตั้งบ้านเรือนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่บ้านพระเหลา อำเภอนา และล่องเลยเข้าสู่จังหวัดอำนาจเจริญและบ้านน้ำปลีก โดยมี “เฒ่าพรหมชัยและเฒ่ามหาสงคราม” เป็นผู้นำมาก่อตั้งสร้างบ้านเรือนเป็นชุมชนในบริเวณบ้านน้ำปลีก เมื่อ พ.ศ. 2248 ตามเสมาจารึกหลักบ้าน ซึ่งพ่อกิ่ง วิเศษ เป็นผู้สลัก

ระยะที่ 2 คราวเกิดศึกความบาดหมางระหว่างพระวอ-พระตา กับเจ้าสิริบุญสาร (นักองค์บุญ) แห่งเวียงจันทร์ แล้วพระตาวางแผนถอยทัพหนีทางหนีที่ไหล ป้องกันนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (หนองบัวลุ่มภู หรือจังหวัดหนองบัวลุ่มภูในปัจจุบัน) ให้เข้มแข็งพร้อมสรรพ หากกองทัพเวียงจันทร์ยกข้ามแม่น้ำโขงติดตามมา การณ์ในครั้งนั้นทำให้เชื้อสายพระวอ-พระตา หลายท่านอพยพครอบครัว และราษฎรมา

ก่อสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่หลายเมือง โดยเฉพาะ “เมืองสิงห์ท่า” ซึ่งต่อมาภายหลังเป็น เมืองยศสุนทร และมาเป็นจังหวัดยโสธรในปัจจุบัน ขบวนที่มาในครั้งนี้อมาพักอยู่ที่เมืองสิงห์ท่าก่อน แล้วมาถึงฝั่งลำเซบายทางด้านเชียงเพ็งแล้วจึงข้ามมาอีกฝั่งหนึ่งทางตะวันออกทางบ้านน้ำปลิก ตั้งบ้านเรือนกับพี่น้องที่อพยพมาก่อนตั้งแต่ครั้งคราว “เฒ่าพรหมชัยและเฒ่ามหาสงคราม” ในคราว “ญาคูขี้หอม” ออกอุบายอพยพหนีราชภัยลงมาบูรณะพระธาตุพนม เหตุการณ์ในระยะดังกล่าวนี้ราวๆ พ.ศ. 2314 (ทางภาคกลางหลังกรุงศรีอยุธยาแตก 4 ปี พระเจ้าตากสินกำลังรวบรวมและปราบชุมนุมต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นขึ้นในชาติด้วยความยากลำบาก)

ระยะที่ 3 เจ้าสิริแห่งเมืองเวียงจันทน์ได้ขอให้กองทัพมาช่วยตีนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานให้แตก พระตาตายในสมรภูมिरบ พระวอรองจ้หวะโอกาสและรอบตีฝ่าวงล้อมหนีออกจากเมืองได้ แล้วลาลี้ภัยกำลังไพร่พล ครอบครัวย้ายมาตามลำน้ำชีมาพักอยู่เมืองสิงห์ท่า (ยโสธร) ไปตามลำน้ำมูล อพยพไปพักอยู่ดอนมดแดง (อุบลราชธานี) บรรพบุรุษชาวบ้านน้ำปลิกตามผู้รู้ ผู้อาวุโสบอกเล่าไว้คือ “พ่อเฒ่าชัยพรและพ่อเฒ่าชัยสิงห์” เป็นผู้นำโดยอพยพมาอยู่ที่เมืองยศ (ยโสธร) ก่อนแล้วจึงมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านน้ำปลิก เหตุการณ์ในระยะนี้ เป็นช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 2317

ระยะที่ 4 บรรพบุรุษชาวบ้านน้ำปลิกเดิมอยู่ที่อำเภอหนองบัวลำพู จังหวัดอุดรธานี ต่อมาในปี พ.ศ. 2325 ได้อพยพครอบครัวมาอยู่ที่เมืองยศ (ยโสธร) และต่อมาได้เกิดโรคฝีดาษ (ฝีดาษ) จึงได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านโคก ซึ่งอยู่ห่างไปทางทิศเหนือของบ้านน้ำปลิกในปัจจุบัน ประมาณ 500 เมตร ต่อมาจึงได้ข้ามวังชีโนมาอยู่ที่ปัจจุบันนี้

ถ้าเป็นช่วงระยะเวลานี้ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยภาคกลางทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ตรงกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐม-กษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์ ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร) เป็นราชธานีนั่นเอง

คำบอกเล่าให้การของผู้รู้ ผู้อาวุโสในหมู่บ้านในช่วงนี้จะมีสับสนขัดแย้งกันบ้างก็เรื่อง “บ้านเดือด” ซึ่งหมายถึงการเกิดโรคระบาดในชุมชนน้ำปลิก บางท่านบอกว่าโรคที่ระบาด ที่เรียกว่าบ้านเดือด คือโรคทางทางการแพทย์เรียกว่าหิวตกโรค บางท่านบอกว่าโรคฝีดาษ (ฝีดาษ) ทางทางการแพทย์เรียกว่าโรคไข้ทรพิษ ซึ่งผู้เรียบเรียงก็ได้รับคำบอกเล่าจากมารดา เมื่อสมัยยังเป็นเด็ก คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่าคนที่เจ็บป่วย จะเป็นตุ่มตามตัว เมื่อตุ่มสุกจะเป็นหนองแตกผู้ป่วยจะต้องนอนใบตองกล้วย ทุกข์ทรมานมาก บางคนก็ถึงตายเพราะทนพิษบาดแผลไม่ไหว ส่วนที่รอดตายก็จะมีแผลเป็นตามตัวและใบหน้าเป็นรอยไปทั่วตัว ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นอาการของผู้ป่วยเป็นโรคไข้ทรพิษหรือฝีดาษนั่นเอง และจากที่ได้รับสอบถามจากผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชนหลายท่าน เช่น คุณพ่อแก่ง สิงห์แก้ว คุณพ่อพุดทอง ทองโท ก็อธิบายว่าเป็นโรคฝีดาษจริงเป็นอันตรายโรคระบาดในคราวบ้านเดือดลงไปได้ประเด็นหนึ่ง

ขอจับความการอพยพจากเมืองยศต่อมาอีกเมื่อข้ามฝั่งลำเซบายมาบ้านน้ำปลิกก็ข้ามลำห้วยผีบ้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณ “คุ่มลั่นฟ้า” ะเรื่อยไปบริเวณหน้าวัดศรีมงคล จนใกล้กับโนนวัดฮ้างค่างั้งไฟเก่า อันเป็นบริเวณวัดเก่าแก่มาก่อนซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าวัดนั้นเคยตั้งมีมาตั้งแต่เมื่อใด

เมื่อคณะกลุ่มที่มาสำรวจมาเห็นสภาพของความอุดมสมบูรณ์อาณาบริเวณรอบๆชุมชนน้ำปลิกดังกล่าวมาแล้วจึงย้ายมาจากยโสธร (เมืองยศ) ประมาณ 8-15 ครอบครัวโดยมีหัวหน้าชื่อ “พรหมชัย” บางท่านบอกว่า “พรหมบุตร” เป็นหัวหน้าฝ่ายพระสงฆ์ก็มีชื่อขณะนั้นเรียกว่า “ญาคูขาง่อง” ได้มาจัดตั้งหมู่บ้านซึ่งเป็นแหลมสุดทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านเดิวนี่ซึ่งขณะนี้ได้เรียกที่นั่นว่า “โนนวัดร้าง” ชาวบ้านเรียก “โนนวัดฮ้าง” ซึ่งชาวบ้านสงวนไว้เป็นพื้นที่สาธารณะ เมื่อมาอยู่ได้ประมาณ 4-5 ปี ก็เกิดโรคระบาดขึ้นมีคนล้มตายลงในสมัยนั้นเรียกว่า “บ้านเดือด” โดยโนนวัดฮ้างเป็นที่มียาเคยอยู่ก่อน “เป็นที่เช็ด

ขวาง” อันหมายถึงเจ้าที่แรง ชัยภูมิไม่เหมาะสม ไม่เป็นมงคล ไม่อุดมสมบูรณ์อะไรทำนองนั้น จึงได้อพยพ ย้ายข้ามลำห้วยผีบ้าไปทางทิศเหนือของหมู่บ้านห่างจากลำห้วยประมาณ 10 เส้น ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านโคก” จัดตั้งหมู่บ้านที่นั่นอีกอยู่ได้ประมาณ 10 ปี ก็เกิดโรคระบาดอีก หัวหน้าหมู่บ้านจึงได้สำรวจที่ตั้งหมู่บ้านอีกในเวลานั้นก็มีโหนดมาทำนายให้บอกว่าให้กลับมาตั้งหมู่บ้านทางทิศใต้ของลำห้วยผีบ้าอีก และให้ไปสำรวจหาต้นไม้หนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกต้นไม้ชื่อว่า “ไม้ลั่นฟ้า” และก็พากันหาจนพบและเป็นไม้ใหญ่ขนาด 4 อุ้ม (4 คนจับมือต่อกันจึงรอบต้น) คือเอาแขนขวาไปวางจนถึง 4 ครั้งจึงรอบ เมื่อพบตามโหนดทำนายแล้วก็ได้วางรกรากที่นี้ เดียวนี้หมู่บ้านก็ยังอยู่จนได้นามว่า “คุ้มลั่นฟ้า” แล้วก็ตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นเหนือหมู่บ้าน เดียวนี้ โหนดที่ตั้งสำนักสงฆ์ก็ยังเหลืออยู่ แต่เอกชนเข้ายึดครอง นาที่อยู่ใกล้กับสำนักสงฆ์นี้เรียกว่า “นาวัดป่า”

จากช่วงระยะที่ 4 นี้พอจะทำให้ทราบว่าวัดแรกซึ่งก่อตั้งขึ้นในชุมชนน้ำปลิก คือ “วัดศรีมงคล” ชาวบ้านเรียกว่า “วัดเก่า” วัดต่อมาคือ “วัดกลางน้ำปลิก” ซึ่งเคยเป็นสำนักสงฆ์อยู่บริเวณ “นาวัดป่า” แล้วย้ายสาขาเป็นวัดกลางปัจจุบัน วัดลำดับต่อมา คือ “วัดโนนสำโรง” ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “วัดป่า” เป็นวัดสายธรรมยุต ที่เคร่งปฏิบัติวิปัสสนา (ผู้ให้ข้อมูล ระยะเวลา การก่อตั้งบ้านน้ำปลิก พระครูมงคลวัฒน์คุณคุณพ่อประเสริฐ วิเศษ คุณพ่อเก่ง สิงห์แก้ว คุณพ่อพุทธทอง ทองโท คุณตาอาจ เถาว์โท คุณตาล้อม ทองยศ คุณพ่อไทย ภิรมย์ คุณพ่อเฉลิม ศรีเดช คุณแม่ดารา ศรีเดช คุณพ่อคำมัน เรืองบุตร คุณพ่อจตุญญ บุญธิมาศ คุณพ่อแท่ง ธีระพันธ์)

จากข้อความดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า ด้านสังคมของชุมชนบ้านน้ำปลิกนั้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการใช้ยาสมุนไพรมาตั้งแต่ก่อน ในการรักษาโรคที่ร้ายแรงที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “บ้านเดือด” ซึ่งหมายถึงการเกิดโรคระบาดในชุมชนน้ำปลิก บางท่านบอกว่าโรคที่ระบาด ที่เรียกว่าบ้านเดือด คือโรคหาทางการแพทย์เรียกว่าหิวตกโรค บางท่านบอกว่าโรคฝีดาษ (ฝีดาษ) ทางแพทย์เรียกว่าโรคไข้ทรพิษ ซึ่งการรักษาก็นำสมุนไพรที่ได้จากต้นเชือกมาแช่น้ำแล้วอาบ จะทำให้อาการทุเลาลง แต่ปัจจุบันก็ได้มีการนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับยาแผนไทยปัจจุบันด้วย

2) ด้านการศึกษา

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการพัฒนาจนกลายมาเป็นชุมชนแห่งการศึกษาของบ้านน้ำปลิก ก็เนื่องมาจากความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจเป็นหนึ่งใจเดียวกัน ประสานกับความมีวิสัยทัศน์ของผู้นำชุมชนมีการก่อตั้งโรงเรียนประชาบาลบ้านน้ำปลิกที่วัดกลางน้ำปลิก เมื่อ พ.ศ. 2459 โดยมีหลวงอเนกอำนาจ นายอำเภอ กับกำนันสิทธิบริบาล เป็นผู้ก่อตั้ง มีการจัดการเรียนรู้ร่วมกับผู้นำชุมชนและผู้รู้หรือนักปราชญ์ รวมถึงสอดแทรกเรื่องสมุนไพรเข้าไปด้วย หลังจากนั้นก็มี การก่อตั้งโรงเรียนอีสานวิทยาลัย โรงเรียนมัธยมอีสานวิทยาลัย ตามลำดับขึ้นที่วัดกลางน้ำปลิก ทำให้ลูกหลานชาวชุมชนน้ำปลิก และหมู่บ้านใกล้เคียงได้มีโอกาสได้รับการศึกษา และเป็นชุมชนที่มีการพัฒนา นำหน้าชุมชนอื่นๆในสมัยนั้น โรงเรียนประชาบาลน้ำปลิกนั้นต่อมาได้ย้ายมาตั้งที่ หมู่ที่ 9 และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนบ้านน้ำปลิก (อ.บ. 71)” ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2515 จึงใช้ชื่อว่า “โรงเรียนชุมชนบ้านน้ำปลิก (ชน.ป.)” ส่วนโรงเรียนมัธยมอีสานวิทยาลัยนั้นในเวลาต่อมาก็ได้ย้ายไปดำเนินการอยู่ที่ วัดศรีมงคล โดยใช้ชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนน้ำปลิกวิทยา(ป.ย.)” ดำเนินการจัดการโดยคุณพ่อประเชิญ เตาเงิน และได้ย้ายออกมาดำเนินการในที่ดินของตนเองในเวลาต่อมา เมื่อประสบกับภัยเศรษฐกิจจนไม่อาจรับภาระและดำเนินการต่อไปได้ จึงขอโอนกิจการเข้าเป็นของรัฐ ประจวบกับเวลานั้น คณะผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ได้ร่วมพร้อมใจกันขอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบลจากทางรัฐบาล จึงได้จัดตั้งเป็น “โรงเรียนน้ำปลิกศึกษา (น.ป.)” ขึ้นในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2522 และในสถานศึกษาได้มีการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับสมุนไพรในท้องถิ่น จึงได้มีการทำสวนสมุนไพรขึ้นในโรงเรียน เพื่อเป็นห้องเรียนแห่ง

ชีวิตให้กับนักเรียนได้เรียนรู้จากสื่อจริง ต่อมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการมีการศึกษาที่หลากหลายขึ้นทำให้ การปลูกพืชสมุนไพรที่เคยมีการจัดการเรียนการสอนที่เคยมีมาได้หายไป โดยปัจจุบันหลักสูตรการเรียนการสอนมีการส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีเป็นหลัก เพื่อให้ก้าวทันในยุคนวัตกรรม 4.0

จากข้อความดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า สถานศึกษาได้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับสมุนไพรในห้องเรียน จึงได้มีการทำสวนสมุนไพรขึ้นในโรงเรียน เพื่อเป็นห้องเรียนแห่งชีวิตให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสื่อจริง ต่อมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการมีการศึกษาที่หลากหลายขึ้นทำให้ การปลูกพืชสมุนไพรที่เคยมีการจัดการเรียนการสอนที่เคยมีมาได้หายไป โดยปัจจุบันหลักสูตรการเรียนการสอนมีการส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีเป็นหลัก เพื่อให้ก้าวทันในยุคนวัตกรรม 4.0 ซึ่งสามารถศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรได้ง่ายยิ่งขึ้น

3) ด้านเศรษฐกิจ

ตั้งแต่อดีตการทำเกษตรเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านน้ำปลึก โดยเฉพาะการทำนาและการทำสวนฝ้าย ชาวบ้านปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ถ้าเหลือกินก็นำไปขาย ซึ่งในอดีตการนำข้าวไปขายชาวบ้านจะขึ้นขึ้นเกวียนไปตามทางเกวียน ข้ามห้วยผีบ้า และนำไปขายที่ท่าใหญ่ (ลำน้ำเซบาย) บริเวณท่าใหญ่จะมีเรือต่อเรือของชาวบ้าน และมีเรือขนาดใหญ่เพื่อใช้ในการขนส่งข้าวไปยังจังหวัดอุบลราชธานี โดยล่องเรือไปตามแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล ส่วนการทำสวนฝ้าย ชาวบ้านจะปลูกไว้เพื่อใช้ทำเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้เองในครอบครัว และยังปลูกต้นคราม เพื่อใช้ในการทำสีย้อมผ้า ชาวบ้านเรียกว่า “ผ้าจุ่มหม้อม หรือผ้าจุ่มหม้อม” ซึ่งจะได้ผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือเรียกว่าสีครามนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีการปลูกยาสูบพืชผักสวนครัว ไว้กินเองหรือนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งของจากเพื่อนบ้าน มากกว่าซื้อขายกัน และชาวบ้านยังมีการเลี้ยงควาย เพื่อใช้ในการไถนาและนำไปขาย ซึ่งในอดีตชาวบ้านจะนำควายที่เลี้ยงไปขายที่เมืองไทย (กรุงเทพมหานคร) โดยรวบรวมกันไปขาย ฝากขายบ้าง คนที่นำควายไปขายนั้นชาวบ้านเรียกว่า “พ่อค้าควาย หรือนายฮ้อย” ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2495 ชาวบ้านก็ไม่ได้นำควายไปขายที่เมืองไทยอีกเลย เพราะควายมีราคาต่ำ การไปขายควายแต่ละครั้งก็เสี่ยงต่อการถูกปล้นหรือลักขโมย และควายเกิดโรคทำให้ล้มตาย ต่อมาปัจจุบันการเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านน้ำปลึก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา นอกจากนั้นจะเป็นพื้นที่สำหรับปลูกพืชไร่ สวนผัก ปลูกสมุนไพร และเลี้ยงสัตว์

จากข้อความดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า การทำเกษตรเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านน้ำปลึก โดยเฉพาะการทำนาและการทำสวน นอกจากนั้นจะเป็นพื้นที่สำหรับปลูกพืชไร่ สวนผัก ปลูกสมุนไพร และเลี้ยงสัตว์ การปลูกสมุนไพรในปัจจุบันก็มีไม่มาก ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกไว้กินเองส่วนใหญ่

4) ด้านสาธารณสุข

ในอดีตชาวชุมชนบ้านน้ำปลึกมีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการประกอบอาชีพ การหาอาหาร รวมทั้งเมื่อมีการเจ็บป่วยก็พึ่งพาสมุนไพรเป็นยารักษามาโดยตลอด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมา ที่เป็นที่รู้จักกันในสมัยนั้นคือ พอบุญมาก เถาว์โท ซึ่งทราบว่าได้มีการบันทึกเป็นตำรายาสมุนไพรไว้ แต่ตำรานั้นได้สูญหายไปและลูกหลานของท่านก็ไม่ได้สืบทอดเรื่องภูมิปัญญานี้ไว้ แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมใช้สมุนไพร ทั้งปรุงเป็นอาหาร เช่น แกงหน่อไม้ใส่ใบย่านาง แกงใบขี้เหล็ก ใช้ชา ตะไคร้ ใบมะกรูดเป็นวัตถุดิบปรุงอาหาร เป็นต้น และรวมทั้งใช้เป็นยารักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วย เช่น ในการคลอดลูกและ

อยู่ไฟจะใช้พืชสมุนไพรต้มเป็นน้ำดื่มสำหรับแม่ในขณะอยู่ไฟ เมื่อทารกหรือเด็กเล็กมีอาการท้องอืดจะนำขมิ้นมาฝนและผสมน้ำเล็กน้อยใช้ทาบริเวณท้อง หรือเมื่อมีบาดแผลจะใช้ใบสบเสื่อโขลกละเอียดประคบแผล เป็นต้น เมื่อประมาณปี พ.ศ.2504 เกิดสถานพยาบาลแห่งแรกขึ้นในชุมชน ในสมัยนั้นเรียกว่า “สุขศาลา” ซึ่งเริ่มมีการใช้ยาปฏิชีวนะหรือยาแผนปัจจุบันมาใช้รักษาอาการเจ็บป่วย ซึ่งมีความสะดวกแก่ชาวบ้านจึงหันมาใช้ยาแผนปัจจุบันทดแทนการใช้สมุนไพรมากขึ้น แต่ก็ยังมีการใช้สมุนไพรในการประกอบอาหารและยังนิยมนำเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วยอยู่บางกรณี เช่น การใช้สมุนไพรดูแลผู้บาดเจ็บจากอุบัติเหตุโดยนำพืชสมุนไพรไปย่างถ่านไฟแล้วให้ผู้บาดเจ็บนอนบนแคร่คล้ายคนอยู่ไฟเพื่อรักษาอาการบาดเจ็บภายใน หรือการนำว่านหางจระเข้มารักษาอาการพุพองจากน้ำร้อนลวกหรือไฟไหม้ เป็นต้น จากนั้นมีการพัฒนาจาก “สุขศาลา” เป็น “สถานอนามัย” มีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ให้บริการคนในชุมชนมากขึ้น มีการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างแพร่หลายแต่ยาปฏิชีวนะบางชนิดจำเป็นต้องซื้อเองซึ่งเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้ครัวเรือน อีกทั้งยังส่งผลข้างเคียงต่อสุขภาพของผู้ป่วย เช่น มีอาการแพ้ยา หรือบางรายใช้บ่อย ๆ อาจเกิดอาการดื้อยา จนต้องหันกลับมาพึ่งสมุนไพร

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ.2551 ทางส่วนราชการมีนโยบายการพัฒนาและยกระดับ สถานอนามัย มาเป็น “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” ซึ่งการรักษาพยาบาลมีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ และนำมาเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วย ควบคู่กับการใช้ยาปฏิชีวนะหรือยาแผนปัจจุบัน

จากข้อความดังกล่าว ทีมวิจัยสรุปได้ว่า ชาวชุมชนบ้านน้ำปลึกมีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการประกอบอาชีพ การหาอาหาร รวมทั้งเมื่อมีการเจ็บป่วยก็พึ่งพาสมุนไพรเป็นยารักษามาโดยตลอดนิยมใช้สมุนไพร ทั้งปรุงเป็นอาหาร เช่น แกงหน่อไม้ใส่ใบย่านาง แกงใบขี้เหล็ก ใช้ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด เป็นวัตถุดิบปรุงอาหาร เป็นต้น และรวมทั้งใช้เป็นยารักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วย เช่น ในการคลอดลูกและอยู่ไฟจะใช้พืชสมุนไพรต้มเป็นน้ำดื่มสำหรับแม่ในขณะอยู่ไฟ เมื่อทารกหรือเด็กเล็กมีอาการท้องอืดจะนำขมิ้นมาฝนและผสมน้ำเล็กน้อยใช้ทาบริเวณท้อง หรือเมื่อมีบาดแผลจะใช้ใบสบเสื่อโขลกละเอียดประคบแผลทางส่วนราชการมีนโยบายการพัฒนาและยกระดับ สถานอนามัย มาเป็น “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” ซึ่งการรักษาพยาบาลมีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ และนำมาเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วย ควบคู่กับการใช้ยาปฏิชีวนะหรือยาแผนปัจจุบัน

4.1.2) ทรัพยากร

1) ดิน

1.1 นาเซ

คุณยายทั้ง แก้วดี อายุ 78 ปี ได้กล่าวว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ประมาณร้อยปีที่ผ่านมาปู่ย่าตายายได้เล่าว่า แต่ก่อนบริเวณนาเซนี้มีลักษณะเป็นป่าไผ่ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการหาอาหารคือหาหน่อไม้และหาพืชสมุนไพรต่างๆ เช่น ใบย่านาง ต้นผักคี้ ต้นตุ๊กอึ้ง เป็นต้น ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2538 มีการสร้างฝายกั้นลำเซบาย จึงมีการถางป่าไผ่มาเป็นแปลงนา เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำกิน จำนวนป่าไผ่และสมุนไพรบริเวณนั้นมีจำนวนน้อยลง แต่ยังคงหลงเหลืออยู่ เห็นได้จากปัจจุบันยังมีอยู่ตามริมลำเซบาย ชาวบ้านได้เรียกชื่อนาที่อยู่บริเวณลำน้ำเซนี้ว่า นาเซ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ใช้น้ำจากลำน้ำเซในการทำนา นาเซมีลักษณะของดินเป็นดินทราย และบางครั้งก็เป็นดินตูด การทำนาส่วนมากใช้วิธีการปักดำ พันธุ์ข้าวที่ใช้เพราะปลูกได้แก่ ข้าวเหนียวขาว ข้าวเหนียวแดง ข้าวอีหนอน และข้าวอีต่าง และ คุณยายอำพันธ์ ไชย

พันธ์ อายุ 74 ปี กล่าวต่ออีกว่า เมื่อถึงฤดูทำนาสมัยก่อนจะใช้ควายไถนา และ ในนาข้าวก็มีพืชผัก สมุนไพร ตามธรรมชาติและปลอดสารพิษให้เก็บกินและนำมาประกอบอาหาร ได้แก่ ผักอีฮิน ผักลิมซู้ ผักแว่น ผักกะแยง ผักนางขม (ผักสะเดาดิน) นอกจากในนาข้าวแล้วยังมีสมุนไพรตามริมห้วย ได้แก่ ผักเม็ก ผักกระโดน ผักติ้ว และผลไม้ ได้แก่ บักคั้นจ้อง กระทกรก (เสาวรส) บักหว้า เป็นต้น ปัจจุบันนี้พืชผักสมุนไพรต่างๆก็ยังมีตามท้องนาและยังมีการนำมาประกอบอาหารเช่นเคย

1.2 นาโคก

คุณยายทั้ง แก้วดี อายุ 78 ปี ได้กล่าวว่า ประมาณ พ.ศ. 2475 ตั้งแต่อดีตบริเวณนาโคกนี้มีลักษณะเป็นเนิน ดินเป็นดินทราย และเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้นปะปนกัน แต่ไม่แน่นทึบ เพราะดินในป่าชนิดนี้มีความอุดมสมบูรณ์น้อยมาก พันธุ์ไม้ในป่าจึงเป็นพวกที่ทนทาน ความแห้งแล้งได้ดี สมุนไพรและผลไม้ที่หาพบได้ง่าย ได้แก่ ดอกกระเจียว ข้าป่า ว่านตูบหมูป ย่านาง เครือหมาน้อย ต้นสำน ต้นคีนีนกกด ต้นเล็บแมว ต้นหวดข้าและยังมีเห็ดต่างๆ เช่นเห็ดแดง เห็ดปลวก เหินละโงก เหินไค เหินมันปู เป็นต้น ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่านี้โดยการปลูกพืชผักต่างๆ เช่น แตง ข้าวโพด ถั่วลิสง ต้นปอ เป็นต้น ต่อมา พ.ศ. 2504 ได้มีการจับจองพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ในการปลูกข้าว โดยการใช้ขอบเสียม และขวานางป่าบริเวณนั้นให้เป็นแปลงนา ทำให้ป่าไม้ถูกตัดโค่นและสมุนไพรก็ลดลงตามไปด้วย แต่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ เพราะเป็นป่าหัวไร่ ปลายนาซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ของชาวบ้าน และในช่วงฤดูน้ำออกแ่งก็จะไหลผ่านลงมาจากทางห้วยบ้านนาดอกไม้ ดงดอนละโงก และดงป่าห้วย จึงต้องทำคูนาให้มีขนาดใหญ่และสูง ซึ่งช่วยในการกักเก็บน้ำ และดักปลาที่มากับน้ำออกแ่งไว้กินช่วงหน้าแล้ง สมัยก่อนเมื่อเราจะทำการปลูกข้าว จะใช้ควายไถนา เป็นคาคูที่ทำมาจากไม้ทั้งหมด มีการเตรียมดิน เตรียมกล้า ในช่วงเดือนมิถุนายน และทำการปักดำในช่วงเดือนกันยายน แต่ถ้าทำนาบนเนินสูงจะเรียกว่า ข้าวไร่ เมื่อเราจะทำการปลูกข้าว เราก็มักจะใช้ มีด จอบ เสียม ถางป่าบริเวณนั้นแล้วทำการเผาเศษไม้หรือท่อนไม้เล็กๆน้อยๆออกให้หมด เพื่อเตรียมดินให้พร้อมสำหรับการเพาะปลูกข้าว ส่วนใหญ่จะปลูกในบริเวณที่เราถาง วิธีการปลูกจะใช้จอบ เสียม หรือโดยการใส่ไม้ไผ่เหลาปลายแหลมๆ พอที่จะสกลงไปในดินทำให้มันเป็นหลุมก่อน แล้วเราก็มักจะหยอดข้าว โดยใช้กระบอกลูบไม้ไผ่ ซึ่งมีขนาดเท่ากับกระบอกลูบข้าวหลาม จากนั้นกรอกข้าวเปลือกลงในกระบอกลูบไม้ไผ่ เมื่อเราจะหยอดข้าวลงหลุม ก็จะเหวข้าวเปลือกจากกระบอกลูบไม้ไผ่ลงบนฝ่ามือของเรา เมื่อเราหยอดข้าวลงในหลุมแล้วก็จะใช้ก้นกระบอกลูบไม้ไผ่เขี่ยดินบริเวณข้างๆ ลงปิดปากหลุม กันหูกันแมลงมากินเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกข้าวไร่จะปลูกก่อนนาปีในช่วงฤดูฝน เพราะสมัยก่อนขาดแคลนข้าว และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนสิบเพ็ง ซึ่งเก็บเกี่ยวก่อนนาปีเนื่องจากมีอายุสั้นกว่าข้าวนาปี และปลูกไม่เยอะ ปลูกประมาณ 1-2 ไร่ และ คุณยายอำพันธ์ ไชยพันธ์ อายุ 74 ปี กล่าวว่า ส่วนพันธุ์ข้าวที่นำมาปลูกคือ ข้าวห้าว ข้าวเหนียวเวียง ข้าวอีหนอน ข้าวอีต้าง ข้าวแดง และข้าวจำวันทอง เมื่อข้าวออกรวงและเก็บเกี่ยวเสร็จ ก็จะใช้เท้าของเราเหยี่ยหรือขยี้ให้ข้าวหลุดออกจากรวง ใส่ตะกร้าหอบกลับบ้านนำมาไว้ที่ยุ้งฉาง นอกจากปลูกข้าวไร่แล้ว ยังปลูกถั่วลิสง ต้นคราม ต้นปอ และฝ้าย อีกทั้งบริเวณนาโคกยังมีพืชผัก สมุนไพร มากมายหลายชนิด เช่น ว่านตูบหมูป เครือมันน้ำ ผักนางขม ผักกะแยง และ เห็ดชนิดต่างๆ ส่วนใหญ่จะเก็บพืชผัก สมุนไพรจากป่าตามธรรมชาติมากกว่าปลูกไว้ใช้เอง ต่อมาเมื่อมีรถไฟเข้ามา ทำให้ชาวบ้านจากที่ปลูกข้าวไว้กินอย่างเดียว ได้ปรับเปลี่ยนเพิ่มการปลูกข้าวมาเป็นการปลูกเพื่อขาย ทำให้แต่ก่อนที่ปลูกข้าวแบบอินทรีย์ ได้ปรับเปลี่ยนมาใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น สารเคมีก็สะสมในดิน จึงทำให้สมุนไพรบางชนิดที่อยู่ตามทุ่งนาที่เคยมีจำนวนมาก หาได้ง่าย กลับมีจำนวนน้อยลงและบางชนิดก็สูญพันธุ์ไป และในปี 2558 ได้มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดิน เพื่อสร้างโรงงานน้ำตาล และไฟฟ้าชีวมวล ในราคาที่สูง ชาวบ้านจึงได้พากันขายที่ เป็นจำนวนมาก.ในปัจจุบันยังคงมีพื้นที่ป่าอยู่ไม่กี่ไร่ จากสาเหตุที่นายทุนเข้ามา

ซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ป่าที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยลง นาโคกแต่ก่อนที่เคยมีพืชพรรณนานาๆ สมุนไพรมากมาย ปัจจุบันชาวบ้านก็ไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในบริเวณส่วนนั้นอีก

1.3 นาทาม

แม่ประยูร โมริดา อายุ 56 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า ช่วงปี พ.ศ. 2515 เป็นนาที่แบ่งออกเป็นสองฝั่งคือ นาโคก และนาลุ่ม มีต้นไม้ริมห้วย ในนาจะมีพืชผักสมุนไพรมากมายหลายชนิดที่หาได้ง่าย เช่น ผักอีฮิน ผักกระแยง ผักกะโดนทุ่ง ผักแว่น ผักบุ้ง ผักปอด เป็นต้น ซึ่งจะเก็บมากินและประกอบอาหาร บริเวณนาทามดินมีลักษณะเป็นดินเหนียวปนทราย สมัยก่อนนาทามนั้นจะมีการปลูกข้าว โดยพันธุ์ข้าวที่ใช้กันส่วนใหญ่คือ พันธุ์ข้าวอีโพน ซึ่งจะมีวิธีการปลูกข้าว โดยเราจะมีการตากกล้าก่อนแล้วนำกล้าข้าวที่ได้มาปักดำ ซึ่งแต่ก่อนเราจะใช้ความไถนา และจะมีการปักดำนาหลุมก่อน เพราะการทำนาตอนนั้นจะต้องรอน้ำฝนอย่างเดียว ซึ่งแถวนาลุ่มนี้จะกักเก็บน้ำได้ดีกว่านาโคก การปลูกข้าวแถวนาทามนี้จะได้ผลผลิตมากกว่านาอื่นๆ แต่ถ้าช่วงปีไหนมีน้ำน้อยก็จะผลผลิตน้อยตามไปด้วย ส่วนนาบริเวณโคกก็จะรอน้ำฝนเหมือนกัน และจะมีการใช้คันไถกวักน้ำเข้านา เพื่อทำการตากกล้าและดำนา ปุ๋ยที่ใช้ก็ได้จากขี้วัว ขี้ควายที่เราเลี้ยง เมื่อข้าวออกรวงแล้ว เราก็จะทำการเก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานจากพี่น้องช่วยกัน จากนั้นก็จะทำลอมข้าว โดยจะใช้ขี้ควายผสมน้ำ แล้วเหยียบให้ผสมเข้ากันพอดี ทำเป็นลานฟาดข้าว ตอนนั้นก็พากันนอนนา และจะฟาดข้าวในตอนกลางคืนใต้แสงจันทร์ เพราะในตอนกลางคืนลมจะพัดเย็นสบาย ส่วนตอนกลางวันอากาศจะร้อนทำให้ทำงานได้ไม่เต็มที่ ข้าวที่ได้ถ้าปีไหนได้ไม่ค่อยเต็มเม็ดเต็มหน่วยจะอยู่ประมาณ 25 ปี๊บ อย่างต่ำ ข้าวที่ฟาดได้ในแต่ละวันก็จะขนข้าวใส่เกวียนเข้าบ้าน เพื่อนำไปเก็บไว้ที่ยุ้งฉาง

ต่อมาในช่วงปี 2535 ได้มีการนำรถไถนาเดินตามเข้ามา คนแรกที่นำเข้ามา คือนายฉลาด นามจันทร์ ซึ่งจากแต่ก่อนที่ใช้ควายไถนา คนเลยหันมาใช้รถไถเดินตามมากขึ้น เนื่องจากการใช้ควายไถนามีความลำบากและล่าช้า ทำให้คนนิยมหันมาใช้รถไถนามากขึ้น เพราะมีความสะดวกสบายและประหยัดเวลา ต่อมาเมื่อมีความสะดวกสบายมากขึ้น การปลูกข้าวของเรา จากเดิมปลูกโดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติจากขี้วัว ขี้ควาย เพื่อพอยู่ออกิน กลับมีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีมากขึ้นเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว พืชผักบางชนิดได้ลดน้อยลงและบางชนิดก็หาได้ยาก เนื่องจากการใช้สารเคมีในการทำนาและสารเคมีนั้นก็มีการสะสมในดินทำให้พืชผักสมุนไพรบางชนิดไม่สามารถเจริญเติบโตในสภาวะแบบนี้ได้ จึงเป็นเหตุทำให้สมุนไพรตามทุ่งนาลดน้อยลงไปด้วย ต่อมาประมาณปี 2539 ได้มีการสร้างคลองน้ำ โดยสูบขึ้นมาจากลำน้ำเซบาย ทำให้การทำน่ายิ่งสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้นาทามยังได้ผลผลิตมากขึ้นไปด้วย ประมาณ 800-1000 กิโลกรัมต่อไร่

ปัจจุบันนี้ได้มีการสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกข้าวอินทรีย์ตามแนวนโยบายของทางจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งจะให้มีการปลูกข้าวโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมี แต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น น้ำหมักจากเศษอาหาร ปุ๋ยจากขี้วัว ขี้ควายหรือปุ๋ยขี้ไก่ เป็นต้น ทำให้พืชผักบางชนิดจากที่เคยหายากก็เริ่มมีให้เราเห็นแต่ก็ยังไม่มากเท่ากับสมัยก่อนๆที่ยังมีการทำนาแบบใช้ควายไถนา

2) น้ำ

2.1 ห้วยผีบ้า

คุณยายเทียบ เครือวงศ์ อายุ 82 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า ห้วยผีบ้า ได้ชื่อมาจากการที่น้ำมาในช่วงฤดูฝน ซึ่งเวลาน้ำมามากก็มากจนน้ำสูงท่วมถนนถึงทางเข้าหมู่บ้านบ้าน และเวลาน้ำลดก็ลดลงแบบรวดเร็ว ซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์จากห้วยผีบ้าในการหาอยากหากินมาตั้งแต่เด็กๆ เช่นการหากุ้ง ปู ปลา

รวมถึงพืชผักที่เกิดขึ้นตามริมห้วย ซึ่งก็รวมถึงสมุนไพรด้วย การหากินของชาวบ้านนี้ จะมีอุปกรณ์ในการหา ปู หาบปลา โดยการนำสวิงซึ่งทำมาจากด้ายสานด้วยมือแล้วปากสวิงก็ทำมาจากไม้เสียว เพราะไม้เสียวดัดง่าย มีความเหนียวและเป็นไม้อ่อน ซึ่งหาจากริมห้วยฝิบ้า เป็นต้น นอกจากใช้หากินแล้วยังใช้ประโยชน์จาก ห้วยฝิบ้า โดยใช้ทำนา และปลูกพืชสวน ซึ่งหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ จะมีการปลูกผักผลไม้ห้วยฝิบ้า ไปตลอดแนว และหาเก็บพืชสมุนไพรมากินด้วย เช่น หน่อไม้ไผ่ป่า ผักตมแสง ยอดเสียว ผักหนอก เป็นต้น

ต่อมาประมาณช่วงปี พ.ศ. 2540 ช่วงสมัยกำนันกิตติ รัตนพิทักษ์สุข ได้มีการขุดลอกห้วย ฝิบ้าและมีการสร้างถนนตลอดริมห้วย เพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำได้มากขึ้นและความสะดวกสบายในการจราจร จึงมีการตัดต้นไม้บริเวณริมห้วยออก ทำให้ต้นไม้ และสมุนไพรบางชนิดที่เกิดขึ้นบริเวณลำห้วยฝิ บ้าลดน้อยลง และมีการนำต้นไม้ยูคาลิปตัสนำมาปลูก ทำให้สัตว์น้ำบางชนิด รวมถึงสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำเริ่ม สูญพันธุ์ไป สมุนไพรที่เคยมีก็ลดน้อยลงไปอีกด้วย ปัจจุบันสมุนไพรที่หาได้จากห้วยฝิบ้าก็ไม่ค่อยมีให้เห็น มากนัก

2.2 ลำน้ำเซบาย

คุณยายเทียบ เครือวงศ์ อายุ 82 ปี เล่าว่า ตั้งแต่อดีต พ่อค้า แม่สี คงทอง เล่าให้ฟังว่า ประมาณ พ.ศ. 2491 แต่ก่อนอยากได้น้ำมาใส่ข้าว จึงอยากได้น้ำเซใส่น้ำข้าวจึงไปขุดคลอง แบ่งน้ำใส่น้ำ ข้าว แต่น้ำมาเยอะจึงทำให้ท่วมนาตัวเอง ข้าวก็ไม่ได้กิน เพราะดินทรายมาถมข้าวหมด และมีเป็นหลุมเป็น บ่อตามทุ่งนา ฤดูฝนน้ำก็จะมามาก ทำให้น้ำท่วม ลำน้ำเซบายเป็นเส้นทางขนส่งการค้าข้าวเปลือกของ ชาวบ้านบริเวณลุ่มน้ำลำเซบายและใกล้เคียง ขนไปช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เดือนสิบ ข้าวที่นำไปขาย ได้แก่ ข้าวอี หนอน ข้าวสามสี ข้าวอีป้อม ข้าวอีต่าง ข้าวอีโพน เป็นต้น โดยขนส่งเรือใหญ่ของพ่อใหญ่หนาบ บุญวิทย์ กับ พ่อใหญ่เจ็กเชียงลิ้ม บุญวิทย์ โดยขนส่งไปตามลำน้ำเซบาย ไปยังเมืองอุบลราชธานี แม่น้ำมูล โดยการใช้ไม้ ไผ่ยาวประมาณ 5-6 เมตร โดยทอไปตามลำน้ำเซบาย ไปยังเมืองอุบลราชธานี ตามฝั่งลำเซบายก็มีพืชพรรณ มากมายหลายชนิด รวมถึงสมุนไพรนานาชนิด เช่น ต้นบกเบญจโคก มะกอก หน่อไม้ไผ่ป่า ผักแว่น ผักกะแยง เป็นต้น และยังมีการหาอาหารตามลำน้ำเซบาย เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น นิยมนำมาประกอบอาหาร

ช่วงปี พ.ศ. 2497 เรือใหญ่เริ่มหายไป เนื่องจาก เจ้าของเรือป่วย จึงไม่มีคนดูแล และช่วง นั้นมีรถยนต์เข้ามา เรียกว่า รถอีหวด ของพ่อใหญ่สือ ศรีคำ ทำให้ได้นำข้าวไปขายโดยขนส่งรถยนต์ไปขาย ยังเมืองอุบลราชธานี ต่อมาคุณยายเล่าต่ออีกว่า แต่ก่อนประสบปัญหาน้ำท่วมนาบ่อยมาก จึงมีการสร้างฝาย ครึกฤทธิ์ ซึ่งในสมัยนั้นนายกรัฐมนตรีนามว่า หม่อมราชวงศ์ครึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ทำให้น้ำจากลำเซบายไม่ท่วม ทุ่งนาแฉวนาชน้อยอีก และริมฝั่งลำเซบายก็มีการปลูกพืชผักสวนครัว ช่วงเด็กหกก่อนลงทำนา

3) ป่า

3.1 ป่าดอนหอย

ป่าดอนปู้ตา หรือชาวบ้านเรียกว่า “ป่าดอนหอย” เป็นป่าชุ่มน้ำมีพื้นที่ประมาณ 76 ไร่ ใน พื้นที่ป่ามีต้นไม้ ผักป่า หน่อไม้ เห็ด แมลงต่างๆ และสมุนไพรมากมายหลายชนิด ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังมีหอยปู้ตาที่เป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่เคารพ บูชาของชาวบ้านนับปลีกมาตั้งแต่ช้านาน ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เมื่อชาวบ้านได้มีการเข้าไป ลอบตัดไม้ และยังมีเหตุการณ์ไฟป่าเกิดขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ และต่อมา ประมาณปี พ.ศ. 2558 ได้มีงบประมาณมาตัดถนนรอบดอนหอย เพื่อเป็นการกั้นไฟป่า และเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนใน การจราจรการเดินทางของเกษตรกรได้รับความสะดวกมากขึ้น แต่สมุนไพรที่เคยมีก็ลดน้อยลงตามไปด้วย เมื่อแต่ก่อนมีการบุกปลูกพื้นที่ป่าบริเวณนี้ ชาวบ้านจึงได้จัดทะเบียนให้ป่าดอนหอยเป็นป่าในชุมชน “ฮักแพง

ป่า” ในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปี พ.ศ. 2559 ทำให้ป่าไม้และสมุนไพรเพิ่มมากขึ้น

3.2 ป่าดอนบักโงก

ป่าดอนบักโงก อยู่ทางทิศเหนือของชุมชน มีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ เมื่อก่อนเป็นป่าไม้ พื้นดินเช่น ประดู่ ยางนา พะยอม ตะเคียน และต้นพืชผัก สมุนไพร เห็ด แมลง ที่ชาวบ้านได้ พึ่งพาหากินตามฤดูกาล ต่อมาในปี 2504 ชาวบ้านได้พากัน ถากถาง เพื่อปลูก ปอ มัน ถั่วลิสง ข้าวไร่ และทำเป็นแปลงนา จึงส่งผลให้มีการทำลาย ต้นไม้สมุนไพร แมลง เห็ดต่างๆ ลดน้อยลง ต่อมาเมื่อปี 2538 ทางจังหวัดก็ได้มีการออกโฉนด ให้กรรมสิทธิ์ ผู้ถือครอง และในปี 2558 ได้มีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดิน เพื่อสร้างโรงงานน้ำตาล และไฟฟ้าชีวมวล ในราคาที่สูง ชาวบ้านจึงได้พากันขายที่ เป็นจำนวนมาก.ในปัจจุบันยังคงมีพื้นที่ป่าอยู่ไม่กี่ไร่ จากสาเหตุที่มีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ป่าที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยลง สมุนไพรที่เคยมี ก็หายากมากขึ้น และในอนาคตดอนบักโงกอาจเหลือเพียงตำนาน

4.1.3) เกษตรกรรม

เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชากรบ้านน้ำปลีก โดยแบ่งได้ดังนี้

1) นา

1.1 ข้าวนาปี

แม่ประยูร โมริดา อายุ 56 ปี เล่าให้ฟังว่า ข้าวนาปีจะมีวิธีการปลูกข้าว โดยเราจะมีการตกกล้าก่อนแล้วนำกล้าข้าวที่ได้มาปักดำ ซึ่งแต่ก่อนเราจะใช้ความไถนา ปุ๋ยที่ใช้ก็ได้จากขี้วัว ขี้ควายที่เราเลี้ยง เมื่อข้าวออกรวงแล้ว เราก็จะทำการเก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานจากพี่น้องช่วยกัน จากนั้นก็จะทำลอมข้าว โดยจะใช้ขี้ควายผสมน้ำ แล้วเหยียบให้ผสมเข้ากันพอดี ทำให้เป็นลานฟาดข้าว ตอนนั้นก็จะพากันนอนนา และจะฟาดข้าวในตอนกลางคืนใต้เงาแสงจันทร์ เพราะในตอนกลางคืนลมจะพัดเย็นสบาย ส่วนตอนกลางวันอากาศจะร้อน ทำให้ทำงานได้ไม่เต็มที่ ข้าวที่ได้ถ้าปีไหนได้ไม่ค่อยเต็มเม็ดเต็มหน่วยจะอยู่ประมาณ 25 ปี๊บ อย่างต่ำ ข้าวที่ฟาดได้ในแต่ละวันก็จะขนข้าวใส่เกวียนเข้าบ้าน เพื่อนำไปเก็บไว้ที่ยุ้งฉาง

ต่อมาในช่วงปี 2535 ได้มีการนำรถไถนาเดินตามเข้ามา คนแรกที่นำเข้ามา คือนายฉลาด นามจันทร์ ซึ่งจากแต่ก่อนที่ใช้ควายไถนา คนเลยหันมาใช้รถไถเดินตามมากขึ้น เนื่องจากการใช้ควายไถนามีความลำบากและล่าช้า ทำให้คนนิยมหันมาใช้รถไถนามากขึ้น เพราะมีความสะดวกสบายและประหยัดเวลา ต่อมาเมื่อมีความสะดวกสบายมากขึ้น การปลูกข้าวของเรา จากเดิมปลูกโดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติจากขี้วัว ขี้ควาย เพื่อพอย่อยพอกิน กลับมีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีมากขึ้นเพื่อเพิ่มผลผลิตในนาข้าว พืชผักบางชนิดได้ลดน้อยลงและบางชนิดก็หาได้ยาก เนื่องจากการใช้สารเคมีในการทำนาและสารเคมีนั้นก็มีการสะสมในดินทำให้พืชผักสมุนไพรบางชนิดไม่สามารถเจริญเติบโตในสภาวะแบบนี้ได้ จึงเป็นเหตุทำให้สมุนไพรตามทุ่งนาลดน้อยลงไปด้วย ต่อมาประมาณปี 2539 ได้มีการสร้างคลองน้ำ โดยสูบขึ้นมาจากลำน้ำเซบาย ทำให้การทำน่ายังสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้นาหายังได้ผลผลิตมากขึ้นไปด้วย ประมาณ 800-1000 กิโลกรัมต่อไร่

ปัจจุบันนี้ได้มีการสนับสนุนให้ชาวนาปลูกข้าวอินทรีย์ตามแนวนโยบายของทางจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งจะให้มีการปลูกข้าวโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมี แต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น น้ำหมักจากเศษอาหาร ปุ๋ยจากขี้วัว ขี้ควายหรือปุ๋ยขี้ไก่ เป็นต้น ทำให้พืชผักผักบางชนิดจากที่เคยหายากก็เริ่มมีให้เราเห็นแต่ก็ยังไม่มากเท่ากับสมัยก่อนๆที่ยังมีการทำนาแบบใช้ควายไถนา

1.2 นาไร่

นาไร่เป็นการทำนาบนเนินสูงตามป่าดอนต่างๆ เมื่อเราจะทำการปลูกข้าว เราก็จะใช้ มีด จอบ เสียม ถางป่าบริเวณนั้นแล้วทำการเผาเศษไม้หรือท่อนไม้เล็กๆน้อยๆออกให้หมด เพื่อเตรียมดินให้พร้อมสำหรับการเพาะปลูกข้าว ส่วนใหญ่จะปลูกในบริเวณที่เราถาง วิธีการปลูกจะใช้จอบ เสียม หรือโดยการใช้ไม้ไผ่เหลาปลายแหลมๆพอที่จะสกลงไปในดินทำให้มันเป็นหลุมก่อน แล้วเราก็จะหยอดข้าว โดยใช้กระบอกลูบไม้ไผ่ ซึ่งมีขนาดเท่ากับกระบอกลูบข้าวหลาม จากนั้นกรอกข้าวเปลือกลงในกระบอกลูบไม้ไผ่ เมื่อเราจะหยอดข้าวลงหลุม ก็จะเทข้าวเปลือกจากกระบอกลูบไม้ไผ่ลงบนฝ่ามือของเรา เมื่อเราหยอดข้าวลงในหลุมแล้วก็จะใช้กันกระบอกลูบไม้ไผ่เขี่ยดินบริเวณข้างๆ ลงปิดปากหลุม กันหนูกินแมลงมากินเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกข้าวไร่จะปลูกก่อนนาปีในช่วงฤดูฝน เพราะสมัยก่อนขาดแคลนข้าว และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนสิบเพ็ง ซึ่งเก็บเกี่ยวก่อนนาปีเนื่องจากมีอายุสั้นกว่าข้าวนาปี และปลูกไม่เยอะ ปลูกประมาณ 1-2 ไร่ ส่วนพันธุ์ข้าวที่นำมาปลูกคือ ข้าวห้าว ข้าวเหนียวเวียง ข้าวอีหนอน ข้าวอีต่าง ข้าวแดง และข้าวจำวันทอง เมื่อข้าวออกรวงและเก็บเกี่ยวเสร็จ ก็จะใช้เท้าของเราเหยี่ยหรือย่ำให้ข้าวหลุดออกจากรวง ใส่ตะกร้าหอบกลับบ้านนำมาไว้ที่ยุ้งฉาง ช่วงการเปลี่ยนแปลงของการทำนาบนเนินสูง จากแต่ก่อนใช้มีด จอบ เสียม และควายไถนา เปลี่ยนมาเป็นใช้รถไถเดินตามแทน และมีการใช้รถสีข้าวเข้ามาแทนการเหยี่ยข้าวด้วยเท้าหรือการฟาด ก็ทำให้สะดวกสบายมากขึ้น มีพื้นที่ปลูกข้าวมากขึ้น และได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอีกด้วย

2) พืชไร่

2.1 ปอ

คุณตาบุญธรรม พิลายไชย อายุ 82 ปี การปลูกปอ เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2498 โดยพ่อใหญ่บัว จำปาจุม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 บ้านน้ำปลีก เป็นผู้นำต้นปอเข้ามาปลูกในบ้านน้ำปลีกเป็นคนแรก นำมาจากจังหวัดอุดรธานี เนื่องจากช่วงนั้นปอมีราคาสูง การปลูกปอในตอนนั้นจะปลูกตามเนินป่าดอนต่างๆประมาณ 8-10 ไร่ เกือบทุกหลังคาเรือน เราจะใช้ มีด จอบ เสียม ถางป่าเพื่อปรับเปลี่ยนพื้นที่บริเวณนั้นแล้วทำการเผาเศษไม้หรือท่อนไม้เล็กๆน้อยๆออกให้หมด เพื่อเตรียมดินในการปลูก ทำให้พื้นที่ป่าลดลง สมุนไพรที่เกิดขึ้นบริเวณนั้นก็ลดน้อยลง เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวจะทำเป็นมัดๆ และนำไปแช่น้ำ ตามลำห้วย คลอง บึงต่างๆ แชไว้ในน้ำจนกว่าต้นปอจะเน่าเปื่อยและมีกลิ่นเหม็น ถึงแม้ว่าปอจะมีกลิ่นเหม็นแต่พอถึงน้ำหลากกลิ่นปอนั้นก็จะหายไป จากนั้นก็ไปปรับจ้างลอกปอ บางครั้งเมื่อยกมัดปอขึ้นมาก็ได้ปลาอีกด้วย เพราะเมื่อปอเน่าจะมีหนอนซึ่งเป็นอาหารปลาอีกด้วย ทั้งวันได้ค่าจ้าง 3 บาท ราคาขาย ณ ตอนนั้นอยู่ที่ราคากิโลละ 3 บาท ซึ่งพ่อใหญ่ประเสริฐ วิเศษ เป็นผู้รับซื้อ การลอกปอนี้จะลอกเอาเปลือกของต้นปอไปทำกระสอบป่านและเชือก ส่วนลำต้นของปอใช้เป็นเชื้อเพลิง และยังใช้ไม้ลำปอนำมามัดรวมกัน บางทีก็มัดไว้ที่เอวบ้าง บางทีก็แบกเป็นมัดๆไปบ้าง เมื่อได้มัดลำปอแล้ว ชาวบ้านก็จะใช้ลำปอที่มัดนี้ไปไถ่เขี่ยตามดินทรายหรือลำห้วยบริเวณที่มีดินทราย เขี่ยที่พบ เช่น เขี่ยดขาค่า เขี่ยดน้อย เขี่ยดจิก เขี่ยดโม้ เป็นต้น บางทีโชคดียังจะได้กบด้วย ถ้าไฟที่ลำปอหมดก็เอาลำปอมัดใหม่ที่เตรียมไว้มาต่อไฟใหม่ ทำแบบนี้จนกว่าจะได้เขี่ยที่เพียงพอกับการทำกับข้าว และนอกจากจะได้เขี่ยแล้วก็ยังเก็บผักตามทุ่งนาและป่ากลับมาต้มใส่เขี่ยอีกด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสมุนไพรของชาวบ้าน นั่นคือ ผักนางขม และผักติ้ว เป็นผักที่หาได้ง่ายและมีประโยชน์ ทำให้แกงเขี่ยมีรสชาติที่ดี ต่อมาชาวบ้านมีการปลูกปอลดน้อยลง เนื่องมาจากช่วงนั้นราคาปอตกต่ำมาก ทำให้ชาวบ้านได้หันมาปลูกพืชอย่างอื่นแทน ซึ่งปัจจุบันนี้การปลูกปอก็ไม่หลงเหลืออยู่เลย เป็นเพราะเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น และมีความสะดวกสบายมากขึ้น

2.2 ถั่วลิสง

คุณยายอัมพันธ์ ไชยพันธ์ อายุ 74 ปี เล่าให้ฟังว่า ถั่วลิสง จะปลูกตามป่าดอนต่างๆ โดยใช้ มีด จอบ เสียม ถางป่าบริเวณนั้น และใช้จอบขุดหลุม แล้วหยอดเมล็ดถั่วลิสงลงหลุมละ 3-4 เมล็ด จะปลูก

ในช่วงก่อนทำนาปี ถั่วลิสงนี้ปลูกไว้กินเองมากกว่านำไปขาย ต่อมาได้มีการปลูกถั่วลิสงในแปลงนา เนื่องจากมีศูนย์จากอุบลราชธานีเข้ามาสนับสนุนให้มีการปลูกถั่วลิสงมากขึ้นและมีการรับซื้อ กิโลละ 10-12 บาท ปัจจุบันนี้ถั่วลิสงยังเป็นพืชไร่ที่ชาวบ้านน้ำปลียังคงปลูกอยู่จนถึงทุกวันนี้

3) พืชสวน

คุณวันวิสาข์ นักรธรรม อายุ 43 ปี เล่าว่า คุณยายละมัย ทองยศ อายุ 85 ปีเคยเล่าให้ฟังว่า ตั้งแต่อดีตประมาณ พ.ศ. 2517 สมัยคุณยายเป็นสาว ๆ เมื่อมีการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะเตรียมตัวกัน และรวมตัวกันหาเมล็ดพันธุ์พืช ซึ่งจะมีการแลกเปลี่ยนกัน ใครมีเมล็ดพันธุ์ชนิดไหนก็นำมาแลกเปลี่ยนกัน ชาวบ้านแต่ละคนก็จะมีเมล็ดพันธุ์ที่หลากหลายชนิด เมื่อเริ่มการปลูก ชาวบ้านจะทำการตากถั่วลิสงในบริเวณริมห้วย โดยใช้จอบ เสียม แปลงพื้นที่นั้นให้เป็นแปลงสำหรับปลูกพืชสวน แล้วชาวบ้านจะมีการปลูกพืชสวนทุกชนิด เช่น หอม กระเทียม กระหล่ำปลี ข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งจะปลูกตามริมห้วยและนาที่ติดลำห้วยตลอดแนวเต็มสองฝั่งริมห้วย เมล็ดพันธุ์พืชที่ได้มา ก็นำมาปลูก มีการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี เมื่อพืชผักที่ปลูกกำลังขึ้นก็จะเอาซี่ควายที่ตนเลี้ยงไว้มาหว่านลงแปลงผักใช้เป็นปุ๋ยจากธรรมชาติ และชาวบ้านก็ใช้น้ำจากลำห้วยนั้นในการรดน้ำผัก ชาวบ้านสมัยนั้นจะปลูกเพื่อไว้ประกอบอาหารในครัวเรือนอย่าเดียวหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน แต่ไม่ได้นำไปขาย และเนื่องจากบริเวณนั้นใกล้แหล่งน้ำทำให้มีสมุนไพรมากขึ้นตามลำห้วยมีจำนวนมากเช่น ต้นสะเดา ใบสาบเสือ ผักหนอก เป็นต้น ต่อมาได้เริ่มมีความเจริญด้านคมนาคม ทำให้มีการรับซื้อเข้ามาขายมากขึ้น และเริ่มมีตลาดเข้ามาในชุมชน ทำให้จากแต่ก่อนมีการปลูกพืชสวนไว้กินเอง ก็ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นซื้อกินมากกว่าปลูกตามลำห้วยเหมือนแต่ก่อน ทำให้ปัจจุบันมีการปลูกผักพืชสวนลดน้อยลง และได้มีการขุดลอกลำห้วย แล้วมีการปลูกต้นยูคาลิปตัสมากขึ้นจึงทำให้พืชสมุนไพรที่แต่ก่อนเกิดขึ้นตามลำห้วยนี้ก็มีความลดน้อยลงไปด้วย

4.1.4) สาธารณสุข

การใช้สมุนไพรมีเป็นยา มีพืชหลายชนิดที่มีคุณสมบัติเป็นยารักษาโรคได้ พืชพรรณที่เป็นสมุนไพรที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ ผักบุ้ง นำมาประกอบอาหาร กระเจี๊ยบ มะตูม ใบเตย ฝรั่ง พวกนี้นำมาทำเครื่องดื่มบำรุงกำลังภูมิปัญญา ในการดูแลสุขภาพของชาวบ้านเป็นการดูแลรักษาตนเองในครอบครัว ใช้สมุนไพรมีเป็นอาหารหรือยารักษาโรคไปในตัว เมื่อเจ็บป่วยก็มีหมอพื้นบ้านรักษา หมอยาที่รักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรมีดังนี้

1) หมอเส้น

คุณมัชรินทร์ บัวคำ อายุ 41 ปี กล่าวว่า ช่วงประมาณ พ.ศ. 2552 รัฐบาลได้มีการจัดโครงการต้นกล้าอาชีพขึ้นภายใต้การนำของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีตนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการหาอาชีพให้กับคนว่างงาน ซึ่งตนได้มีความสนใจ จึงได้สมัครเข้าโครงการและเลือกที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการนวดแผนไทย การทำสปา และมีการสอนการทำลูกประคบสมุนไพร ได้แก่ ไพล ขมิ้นชัน มะกรูด ข่า เป็นต้น เวลาในการเข้าอบรม 150 ชั่วโมง และได้จบการอบรมในโครงการต้นกล้าอาชีพนี้ จากศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดยโสธร ปัจจุบันนี้ คุณมัชรินทร์ บัวคำ มีการนวดเพื่อสุขภาพ ในการนวดแต่ละครั้งจะคิดเป็นชั่วโมง ชั่วโมงละ 100 บาทเท่านั้น โดยจะใช้น้ำมันมะกอก และไพล ในการทำเป็นน้ำมันนวด บางทีก็ซื้อมาจากร้านวัดสวนธรรมมรณัง หรือผลิตน้ำมันนวดขึ้นมาใช้เอง โดยมีวิธีการทำน้ำมันนวด คือ ขึ้นแรกจะต้องนำไพลมาล้างน้ำแล้วหั่นเป็นชิ้นๆ ซึ่งไพลที่จะนำมาใช้จะต้องปลูกมาแล้วอย่างน้อย 2 ปี ถึงจะเป็นยา การที่เราใช้ไพลและน้ำมันมะพร้าว เพราะน้ำมันมะพร้าว ช่วยฟื้นฟูเส้น และไพลจะช่วยรักษาอาการปวดเมื่อย ฟกช้ำ

ชั้นต่อมาก็จะนำไพลที่หั่นเป็นชิ้นๆแล้ว นำมาตำให้ละเอียด จากนั้นก็นำมารอกเอาเฉพาะน้ำของไพลด้วยผ้าขาว และนำไปเคี่ยวรวมกับน้ำมันมะพร้าวด้วยไฟอ่อนๆ จนกว่าไพลจะจับกันเป็นก้อนเหลือง จากนั้นนำไปรอกด้วยผ้าขาวอีกครั้ง แล้วเราก็ได้น้ำมันนวดที่หอมจากสมุนไพร

2) หมอยา

คุณตาบุญธรรม พิลาย อายุ 82 ปี เป็นผู้ปลูกสมุนไพร เพราะมองเห็นว่าสมุนไพรเป็นพืชที่มีคุณค่ารักษาการเจ็บป่วย และสามารถปลูกเพื่อเพิ่มรายได้ถ้ามีการมีการเชื่อมโยงการตลาด สมุนไพร พอบุญธรรมเคยป่วยเป็นโรคเบาหวานแต่ก็สามารถรักษาให้หายได้ โดยการใช้สมุนไพร คือนำฟ้าทะลายโจรมาต้มดื่มจนโรคเบาหวานหายขาดได้เวลา สามเดือน พอบุญธรรม จะปลูกพืชสมุนไพรหลายๆชนิดในพื้นที่ของท่านและมีโครงการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรอินทรีย์ แปลงสาธิตการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชน

3) หมอดำแย

คุณยายทั้ง แก้วดี อายุ 78 ปี ได้ให้ข้อมูลว่า สมัยก่อนหมู่บ้านน้ำปลีกมีหมอดำแยที่ชื่อว่า คุณยายทันตรี (ไม่ทราบนามสกุล ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ช่วงประมาณ พ.ศ. 2501 คุณยายทั้ง แก้วดี ได้ตั้งห้องลูกชายคนแรก เมื่อใกล้จะคลอด ก็มีอาการเจ็บท้องจะคลอด คุณยายก็ได้บอกให้คุณตาสมหมาย แก้วดี ไปเรียกคุณยายทันตรี หมอดำแยประจำหมู่บ้านมาทำคลอดให้ โดยหมอดำแยจะลูบท้อง เพื่อดูว่าเด็กใกล้จะคลอดหรือยัง และดูว่าเด็กในท้องหันหัวหรือยัง จากนั้นเมื่อคุณยายทั้งเจ็บท้องมากจนจะคลอดแล้ว หมอดำแยก็จะใช้ “เชือกขาว” คือเชือกที่ทำจากเส้นใยปอซึ่งมีความเหนียวมาก ผูกกับ “ข้อ” ของบ้าน ลัวให้คุณยายทั้ง จับเชือกไว้ให้แน่น หมอดำแยก็จะกดท้องเพื่อให้เด็กในท้องออกมา เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้ว หมอดำแยก็จะตัดสายสะดือ ก่อนจะตัดสายสะดือ หมอดำแยจะใช้เชือกเส้นด้ายมัดสายสะดือของเด็กก่อน แล้วใช้พร้าวหรือมีดตัด โดยตัดตรงถ่ายไฟ สายสะดือที่ถูกตัดออกก็จะห่อผ้าขาวแล้วนำไปฝังไว้ใต้บันได เพราะมีความเชื่อว่า เด็กที่เกิดมาจะมีความ “ฮักบ้านฮักเมืองเจ้าของ” จากนั้นก็จะนำเด็กไปล้างตัวด้วยน้ำสะอาด หมอดำแยก็จะให้คุณยายทั้งกินยาต้มสมุนไพรจากก้านมะพร้าว แก่นของต้นมะขาม และต้มน้ำต้นหวงชุมให้กินและอาบ เพื่อให้หมดลูกนั้นเข้าอุ้ง และมีการอยู่ไฟด้วย ถ้าเป็นท้องลูกคนแรกก็จะให้อยู่ไฟ 12 คืน แต่ถ้าเคยมีลูกมาแล้วก็จะให้อยู่ไฟประมาณ 5-7 คืน

4.2 สถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก

4.2.1) สถานการณ์

1) ภายในชุมชน

1.1) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำปลีก

นางพรทิพย์ จันดีสาร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำปลีก เล่าว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ.2504 เกิดสถานพยาบาลแห่งแรกขึ้นในชุมชน ในสมัยนั้นเรียกว่า “สุขศาลา” ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น “สถานีอนามัย” และเมื่อประมาณปี พ.ศ.2551 ทางส่วนราชการมีนโยบายการพัฒนาและยกระดับ สถานีอนามัย มาเป็น “โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล” ซึ่งการรักษาพยาบาลมีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ และนำมาเป็นยารักษาอาการเจ็บป่วย ควบคู่กับการใช้ยาปฏิชีวนะหรือยาแผนปัจจุบัน โดยปริมาณการจ่ายยาทั้งหมดจะต้องมีการจ่ายยาสมุนไพรอย่างน้อยร้อยละ 15 ของปริมาณการจ่ายยาทั้งหมด เช่น ยาแก้ไอจากฟ้าทะลายโจร ยาแก้ไอจากมะขามป้อม ยาแก้ท้องอืดจากขมิ้นชัน เป็นต้น โดยปัจจุบันยาสมุนไพรทั้งหมดเป็นของพนาพรรณ ซึ่งผลิตที่ศูนย์แพทย์แผนไทยอำเภอพนา จังหวัดอำนาจเจริญ

1.2) ร้านขายยา

ร้านขายยาในชุมชน ร้านอมรรัตน์เภสัชเปิดขายยาแผนปัจจุบันโดยเภสัชกร พญ. อมรรัตน์ พระโสภณ โดยมีสินค้าจำหน่ายเป็นยาแผนปัจจุบัน 80% และมีการผลิตภัณฑยาสมุนไพร 10% ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร,นมผง,ผ้าอ้อม,ผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับเด็ก 10% สินค้าส่วนใหญ่เข้ามาจากร้านขายยาส่งในตัว จังหวัดอำนาจเจริญเป็นหลัก ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่มีคนเรียกหา เช่น ฟ้าทลายโจร ขมิ้นชัน เพชรสังฆาต รากสามสิบ หนุ่ยหนวดแมว ว่านชักมดลูก โดยยอดขายยาสมุนไพรในแต่ละเดือนประมาณ 3,000-4,000 บาทเฉลี่ยลูกค้าอยู่ในช่วงอายุประมาณ 40-60 ปี

2) ภายนอกชุมชน

2.1) ภาครัฐ

2.1.1) โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา

โรงพยาบาลพนา จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นโรงพยาบาลชุมชนขนาด 30 เตียง ดำเนินงานด้านแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่ปี2536มีกิจกรรมการดำเนินงาน 3 ด้านหลักๆ ได้แก่ 1.ด้านคลินิกบริการ 2.ด้านการผลิตยาสมุนไพร และ 3. ด้านวิชาการและฝึกอบรม คลินิกบริการแพทย์แผนไทย ให้บริการด้านคลินิกแพทย์แผนไทยที่มีมาตรฐาน ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่เวชกรรมไทย ผดุงครรภ์ไทย เภสัชกรรมไทย และนวดไทย มีหน่วยให้บริการด้านแพทย์แผนไทยอยู่ 2 ส่วน ได้แก่ 1)ที่ รพ.พนา ให้บริการคลินิกแพทย์แผนไทยคู่ขนานกับการแพทย์แผนปัจจุบัน (Complementary Medicine) ในแผนกผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน และ 2) ที่ศูนย์แพทย์แผนไทยพนา ให้บริการแพทย์แผนไทยในลักษณะของการแพทย์ทางเลือก(Alternative Medicine) ที่แผนกผู้ป่วย และดูแลผู้ป่วยในชุมชนร่วมกับทีมหมอครอบครัว ผลิตและจำหน่ายยาและผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ศูนย์แพทย์แผนไทยพนาได้ผลิตยาจากสมุนไพรสนับสนุนโรงพยาบาลชุมชนและสถานอนามัยในจังหวัดอำนาจเจริญและจังหวัดใกล้เคียงอีกทั้งจำหน่ายให้กับประชาชนผู้สนใจทั่วไป ด้วยกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐานตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิต (Good Manufacturing Practice :GMP) ยาแผนโบราณ ซึ่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ได้จากการเพาะปลูกภายในท้องถิ่นเป็นหลัก นอกจากการผลิตยาจากสมุนไพรแล้ว ยังได้ดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรอื่นๆ เพื่อเป็นทางเลือกของประชาชนในการดูแลสุขภาพซึ่งปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร อาหาร และเครื่องสำอาง ในรายการผลิตกว่า 70 รายการ วิชาการและการฝึกอบรมด้านแพทย์แผนไทย ศูนย์แพทย์แผนไทยพนาเป็นแหล่งฝึกอบรมด้านแพทย์แผนไทย ได้แก่ หลักสูตรผู้ช่วยแพทย์แผนไทย 372 ชั่วโมงการอบรมหลักสูตรนวดตัว150 ชั่วโมง หลักสูตรนวดเท้า 60 ชั่วโมงและหลักสูตรอบรมระยะสั้นอื่นๆ นอกจากนี้ ศูนย์แพทย์แผนไทยพนายังเป็นแหล่งฝึกงานของนักศึกษาหลักสูตรด้านแพทย์แผนไทยจากสถานศึกษาต่างๆและเป็นแหล่งศึกษาดูงาน ด้านแพทย์แผนไทยแก่ผู้สนใจทั่วไป

ที่มา : <http://www.panthaiphana.org>

2.1.2) โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

นพ.จรัญ บุญฤทธิการ ผอ.รพ.เจ้าพระยาอภัยภูเบศร กล่าวว่า “ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้เตรียมการยกระดับผลิตภัณฑ์สู่ระดับสากล เป็นผู้นำตลาดสมุนไพรของอาเซียนภายใน 3ปี ด้วย 8 กลยุทธ์ คือ 1) เพิ่มช่องทางการกระจายสินค้า 2) เพิ่มการการยอมรับในกลุ่มวิชาชีพ 3) พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้แข่งขันได้ 4) พัฒนาดูแลโดยบูรณาการกับการท่องเที่ยว 5) ขยายตลาดต่างประเทศร่วมกับเครือข่าย 6) สร้างงานวิจัยและนวัตกรรม 7) พัฒนาดูแลออนไลน์ และ8) สร้างภาพลักษณ์Thailand as Health Hubในการพัฒนา สมุนไพรของจังหวัดปราจีนบุรี มีการดำเนินการจัดการด้านสมุนไพร โดยสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรให้ปลูกสมุนไพรอินทรีย์ปลอดสารเคมีและที่ ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตร

อินทรีจากสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ มีโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยผ่านมาตรฐาน Good Manufacturing Practice for Pharmaceutical Facility (GMP-PIC/S) ซึ่งเป็นมาตรฐานการผลิตยาขั้นสูงเทียบเท่ากับยาแผนปัจจุบัน มีการส่งออกผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางไปในประเทศญี่ปุ่น พม่า และจะขยายไปสู่ตลาดอาเซียน รวมทั้งใช้การแพทย์แผนปัจจุบันควบคู่กับการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เน้นการดูแลแบบองค์รวม สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมและวิถีชุมชน ในกลุ่มโรคหลอดเลือดสมอง อัมพฤกษ์อัมพาต กลุ่มโรคกล้ามเนื้อ กระดูกและข้อ กลุ่มโรคผิวหนัง เช่น โรคหนังแข็ง โรคสะเก็ดเงิน และการดูแลมารดาหลังคลอด เป็นการทำงานร่วมกันของสหสาขาวิชาชีพ เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่งานวิจัย สร้างความเชื่อมั่นให้การแพทย์แผนไทย และเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานในระดับนานาชาติ

ที่มา: <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/744308>

2.1.3) ชุมชนศรีชะโศก

ชุมชนศรีชะโศก.ตำบลกระแซงใหญ่.อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ.เป็นชุมชนพึ่งตนเองตามศาสตร์พระราชา ซึ่งเป็นชุมชนที่ส่งเสริมการปลูกและใช้สมุนไพรแปรรูปด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย เช่นการแปรรูป เป็น แคปซูล .ผง. เม็ด.สกัดเป็นน้ำมัน.การอบแห้ง.และเป็นศูนย์ฝึกอบรมแพทย์แผนไทย.แหล่งศึกษาดูงาน.ของผู้สนใจเรื่องสมุนไพร.

2.2) ร้านขายยาสินคำวัดสวนธรรมร่วมใจ

แม่ชีเนียม อายุ 65 ปี ผู้ดูแลกิจการร้านคำวัดสวนธรรมร่วมใจ เป็นร้านขายยาที่ผลิตจากสมุนไพร โดยรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรมาจากเครือข่ายราชธานีโศก และอภัยภูเบศร สินค้าที่ขายดีและเป็นที่ยอมรับ ได้แก่ แชมพูเปลี่ยนสีผมจากดอกอัญชันและว่านหางจระเข้ มะตูมอบแห้ง น้ำกลั่นย่านาง น้ำลูกยอ ผงขมิ้นชัน น้ำมันมะกอก น้ำมันมะพร้าว ว่านชักมดลูก น้ำมันงา น้ำสมอ น้ำมะขามป้อม ลูกพะคอบ และสินค้าประเภทแคปซูล ได้แก่ ฟ้าทลายโจน มะรุม ดาวอินคา พลูควา ปอกะบิด บอระเพ็ด เป็นต้น ลูกค้าที่ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นบุคคลภายในและภายนอกชุมชน

2.3) นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับสมุนไพร

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า “รัฐบาลได้กำหนดแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย พ.ศ. 2560-2564 เพื่อบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์คือ 1) ส่งเสริมผลิตผลของสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ 2) พัฒนาอุตสาหกรรม และการตลาดสมุนไพรไทยให้มีคุณภาพระดับสากล 3) ส่งเสริมการใช้สมุนไพรไทยเพื่อการรักษาโรค และสร้างเสริมสุขภาพ 4) สร้างความเข้มแข็งของการบริหาร และนโยบายของภาครัฐเพื่อการขับเคลื่อนสมุนไพรไทยอย่างยั่งยืน ได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำชุดโครงการเพื่อการขับเคลื่อนสมุนไพรไทยเชิง เศรษฐกิจ โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตลอดห่วงโซ่มูลค่า (Value chain) ให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ วงเงินงบประมาณ 1,162 ล้านบาท กำหนดสมุนไพร Product Champions 4 ชนิด ได้แก่ ไพล ขมิ้นชัน กระชายดำ และบัวบก รวมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการระยะ 5 ปีรองรับยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 กำหนดการพัฒนาเมืองสมุนไพรต้นแบบใน 4 จังหวัดคือปราจีนบุรี สุราษฎร์ธานี เชียงราย และสกลนคร และสร้างอภัยภูเบศร์ บิสซิเนส โมเดล (Abhaibhubejhr Business Model) เป็นต้นแบบการยกระดับธุรกิจสู่สากล มุ่งเน้นให้ประชาชนไทยใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพให้มากยิ่งขึ้น”

ที่มา : <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/744308>

2.4) นโยบายของจังหวัดอำนาจเจริญเกี่ยวกับสมุนไพร

นายสิริรัฐ ชุมอุปการ ผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ เป็นประธานประชุมคณะกรรมการสนับสนุนการดำเนินงาน โครงการเมืองสมุนไพร (HER BAL) จ.อำนาจเจริญ ที่ห้องประชุมฝ่ายจัด คำพระ ศาลากลางจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งในปี 2561 กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ได้คัดเลือก จ.อำนาจเจริญ เป็นต้นแบบพัฒนาเมืองสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย “โครงการอำนาจเจริญ คนดี สุขภาพดี รายได้ดี สู่เมืองธรรมเกษตร เขตเศรษฐกิจพอเพียง” และในปี 2560 ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดอำนาจเจริญ ได้กำหนดเป็นนโยบายส่งเสริมให้ทุกอำเภอดำเนินการ โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “คุณค่าภูมิปัญญาไทย สูดยอสมุนไพรอำนาจเจริญ สู่สากล”

ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและสมุนไพรของจังหวัดอำนาจเจริญ ให้เป็นที่ยอมรับสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เต็มประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพ สนับสนุนให้เกิดการผลิตสมุนไพรที่ได้คุณภาพ มาตรฐานสากลและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันช่องทางการตลาด ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์สมุนไพรและบริการแพทย์แผนไทย

โดยได้รับงบประมาณ ตามแผนปฏิบัติการประจำปี จ.อำนาจเจริญ ประจำปีงบประมาณ 2561 โครงการส่งเสริมการเข้าถึงบริการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก จำนวน 3,100,000 บาท โครงการเมืองสมุนไพร จำนวน 48,407,000 บาท และแผนดำเนินงาน สนองพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จำนวน 330,000 บาท ที่มา : <http://www.naewna.com/local/302046>

4.2.2) จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับชาวบ้านในชุมชนน้ำปลิก ได้ทราบผลสถานการณ์การผลิตการใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ชุมชนบ้านน้ำปลิก ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

1.1). จากการตอบแบบสอบถามของนักปราชญ์ จำนวน 20 คน พบว่า 1) เป็นเพศชายจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 40 เพศหญิงจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 60 2) อายุผู้ตอบแบบสอบถามอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 25 อายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 30 อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 45 3) อาชีพทำไร่-ทำสวน จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 อาชีพทำนาจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 70 อาชีพรับจ้างจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 อาชีพค้าขายจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 อาชีพอื่นๆ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 15 ได้แก่ แม่บ้านจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 10 และว่างงานจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5

1.2) จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน พบว่า 1) เป็นเพศชายจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 40 เพศหญิงจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 60 2) อายุผู้ตอบแบบสอบถามอายุน้อยกว่า 20 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 100 3) อาชีพอื่นๆ จำนวน 10 คน ได้แก่ นักเรียน-นักศึกษา จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 100

1.3) จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มชาวบ้านผู้สนใจทั่วไป จำนวน 80 คน พบว่า 1) เป็นเพศชายจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 24.44 เพศหญิงจำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 75.56 2) อายุผู้ตอบแบบสอบถามอายุน้อยกว่า 20 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.78 อายุระหว่าง 20-30 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 อายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ

5.55 อายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 อายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 32.22 อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 35.56 และ 3) อาชีพทำไร่-ทำสวน จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 อาชีพทำนาจำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 67.78 อาชีพรับจ้างจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 อาชีพรับราชการจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.11 อาชีพพนักงานรัฐจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 อาชีพค้าขายจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.78 อาชีพอื่นๆ จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 15.56 ได้แก่ แม่บ้านจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6.68 นักเรียนจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.44 ธุรกิจส่วนตัวจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22 และข้าราชการบำนาญจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.22

ส่วนที่ 2 ข้อมูลสมุนไพร

2.1 จากการตอบแบบสอบถามของนักปราชญ์ จำนวน 20 คน เกี่ยวกับข้อมูลสมุนไพร มีดังนี้

1) แหล่งที่มาของสมุนไพร มีการปลูกเองจำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 41.31 เก็บตามธรรมชาติจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 36.96 ซื้อจำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 21.74

2) ปลูกสมุนไพรภายในครัวเรือน ใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ ปลูกขิง จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 11.86 ปลูกข่า จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 16.10 ปลูกตะไคร้ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 16.95 ปลูกใบมะกรูด จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 15.25 ปลูกขมิ้นชันจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 14.41 ปลูกกระเพราจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 12.71 ปลูกโหระพา จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 7.63 และปลูกชนิดอื่นๆ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 5.08 เช่น ตลาด เป็นต้น

3) ปลูกสมุนไพรเพื่อเป็นยา ได้แก่ ปลูกพลู จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 17.19 ปลูกฟ้าทะลายโจร จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 17.19 ปลูกบอระเพ็ด จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 9.38 ปลูกรางจืดจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 10.94 ปลูกเสลดพังพอน จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 4.69 ปลูกว่านหางจระเข้ จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 25 ปลูกมะขามป้อม จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 7.81 และปลูกชนิดอื่นๆ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 7.81 เช่น ขมิ้น เติย ว่านเพชฌฆาต ตาอินทรา ว่านตะขาบ หล้า เหม้า กระเทียม เป็นต้น

4) จำนวนพื้นที่ที่ปลูก ได้แก่ พื้นที่ไม่เกิน 0.25 ไร่ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 พื้นที่ตั้งแต่ 0.50-0.75 ไร่ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 หรือ ปลูกสมุนไพร 1-10 ต้น จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 90 ปลูก 11-20 ต้น จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 และปลูก 71-80 ต้น จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5

5) พืชผักสมุนไพรที่หาได้จากธรรมชาติ ได้แก่ เห็ด จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 17.02 คน ยานาง จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 21.28 กระเจียว จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 18.09 บอระเพ็ดจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6.38 ใบเป่า จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.64 ใบนาถ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 11.70 ปลาไหลเผือก จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 5.32 สะแบง จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.45 และพะยอม จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.13

6) ปริมาณการใช้สมุนไพร ได้แก่ น้อยกว่า 500 กรัมต่อปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 25 ตั้งแต่ 501-1000 กรัมต่อปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 25 และตั้งแต่ 1001 กรัมต่อปี ขึ้นไป จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 50

7) รูปแบบการใช้สมุนไพร ได้แก่ สมุนไพรสด จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 52.78 สมุนไพรแห้งจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 41.67 สมุนไพรแปรรูป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 5.56

8) การนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ ใช้ประกอบอาหาร จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 47.62 ใช้เป็นยารักษาโรค จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 42.86 และใช้เป็นเครื่องสำอาง จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 7.14 และใช้ในด้านอื่นๆ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.38 เช่น ใช้ทำน้ำยาล้างจาน ใช้ทำเป็นเครื่องดื่ม เป็นต้น

9) การจัดการใช้สมุนไพร ได้แก่ ใช้เองในครัวเรือน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80 จำหน่าย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 12 ในชุมชน จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 8 เช่น ตลาดในชุมชน เป็นต้น

10) รายได้จากการขายสมุนไพร ได้แก่ น้อยกว่า 500 บาทต่อปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 50 ระหว่าง 500-1,000 บาทต่อปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 5 และไม่มีรายได้จากการขายสมุนไพรจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 45

11) ความต้องการในการแปรรูปสมุนไพร ได้แก่ ไม่มีความต้องการ จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 75 และมีความต้องการแปรรูปสมุนไพร จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 25 เช่น

1. ฟ้าทะลายโจร เป็นแคปซูล
2. สมุนไพรสด เป็น ลูกประคบ
3. ขมิ้นชัน เป็น ผงขมิ้น

12) ความต้องการให้มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร และจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. สมุนไพรที่เป็นยาพื้นฐานเพื่อใช้ในการรักษาโรค เมื่อมีอาการป่วยให้ทุเลาหรือหายก่อนไปพบแพทย์
2. ให้หน่วยงานจัดหาพันธุ์สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค
3. ส่งเสริมการปลูกขมิ้นชัน เพราะเป็นสมุนไพรที่ปลูกง่าย ใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย อย่าง เช่น แก้อาการท้องอืด อาหารไม่ย่อย ช่วยขับลม เป็นต้น
4. ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชสมุนไพรใกล้ศูนย์พันธุ์
5. ให้มีการส่งเสริมชาวบ้านในชุมชนให้มีรายได้จากสมุนไพร

2.1 จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน เกี่ยวกับข้อมูลสมุนไพร มีดังนี้

1) แหล่งที่มาของสมุนไพร มีการปลูกเองจำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 47.62 เก็บตามธรรมชาติ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 42.86 ซื้อจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 9.52

2) ปลูกสมุนไพรภายในครัวเรือน ใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ ปลูกขิง จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 15.59 ปลูกข่า จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 15.59 ปลูกตะไคร้ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 19.61 ปลูกใบมะกรูด จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 17.65 ปลูกขมิ้นชันจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 7.84 ปลูกกระเพราจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 13.73 และปลูกโหระพา จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 9.80

3) ปลูกสมุนไพรเพื่อเป็นยา ได้แก่ ปลูกโพล จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 14.81 ปลูกฟ้าทะลายโจร จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25.93 ปลูกบอระเพ็ด จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 11.11 ปลูกรางจืด จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 14.81 ปลูกว่านหางจระเข้ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25.93 และปลูกมะขามป้อม จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 7.41

4) จำนวนพื้นที่ที่ปลูก ได้แก่ พื้นที่ไม่เกิน 0.25 ไร่ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 15.38 พื้นที่ตั้งแต่ 0.50-0.75 ไร่ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 หรือ ปลูกสมุนไพร 1-10 ต้น จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 30.77 ปลูก 11-20 ต้น จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 26.92 ปลูก 21-30 ต้น จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 23.08 ปลูก 31-40 ต้น จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 ปลูก 41-50 ต้น จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ

ละ 7.69 ปลุก 71-80 ต้น จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 และไม่มีการปลุกจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85

5) พืชผักสมุนไพรที่หาได้จากธรรมชาติ ได้แก่ เห็ด จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 30.77 คน ย่านาง จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 26.92 กระเจียว จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 23.08 ว่าน จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 บอระเพ็ด จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 7.69 พะยอม จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 และสมุนไพรอื่นๆ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 เช่น ข่าป่า เป็นต้น

6) ปริมาณการใช้สมุนไพร ได้แก่ น้อยกว่า 500 กรัมต่อปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 70 และตั้งแต่ 501-1000 กรัมต่อปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30

7) รูปแบบการใช้สมุนไพร ได้แก่ สมุนไพรสด จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 60 สมุนไพรแห้ง จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 26.67 สมุนไพรแปรรูป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 13.33

8) การนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ ใช้ประกอบอาหาร จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 55.56 และใช้เป็นยารักษาโรค จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 44.44

9) การจัดการใช้สมุนไพร ได้แก่ ใช้เองในครัวเรือน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 83.33 และจำหน่ายจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 8.33 ในชุมชน จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 8.33 เช่น ตลาดในชุมชน เป็นต้น

10) รายได้จากการขายสมุนไพร ได้แก่ น้อยกว่า 500 บาทต่อปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 10 และไม่มีรายได้จากการขายสมุนไพรจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 90

11) ความต้องการในการแปรรูปสมุนไพร ได้แก่ ไม่มีความต้องการ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 70 และมีความต้องการแปรรูปสมุนไพร จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 30 เช่น แปรรูปจากขมิ้นชัน เป็นผงขมิ้น เป็นต้น

12) ความต้องการให้มีการส่งเสริมการปลุกสมุนไพร และจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. อยากให้หน่วยงานรัฐสนับสนุนการปลุกสมุนไพรมาใช้ในครัวเรือน
2. อยากให้มีกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพร

2.3 จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มชาวบ้านผู้สนใจทั่วไป จำนวน 80 คน เกี่ยวกับข้อมูลสมุนไพร มีดังนี้

1) แหล่งที่มาของสมุนไพร มีการปลูกเองจำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 50.65 เก็บตามธรรมชาติ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 35.71 ซื้อจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 11.69 เช่น ตลาด ร้านขายยา เป็นต้น และอื่นๆ จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.95 เช่น ได้จากเพื่อนบ้าน เป็นต้น

2) ปลุกสมุนไพรภายในครัวเรือน ใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ ปลุกขิง จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 12.86 ปลุกข่า จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 16.75 ปลุกตะไคร้ จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 17.72 ปลุกใบมะกรูด จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 12.38 ปลุกขมิ้นชันจำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 9.47 ปลุกกระเพราจำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.08 ปลุกโหระพา จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 9.95 และปลูกชนิดอื่นๆ จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 6.80 เช่น หวานไฟ หอมกระชาย ขันฉ่าย กระเทียม ย่านาง ผักชี เป็นต้น

3) ปลุกสมุนไพรเพื่อเป็นยา ได้แก่ ปลุกไพล จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 13.41 ปลุกฟ้าทะลายโจร จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 20.12 ปลุกบอระเพ็ด จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 8.54 ปลุกรางจืด จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 3.66 ปลุกเสลดพังพอน จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.44 ปลุกว่านหางจระเข้ จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 35.37 ปลุกมะขามป้อม จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 4.88 และปลุก

ชนิดอื่นๆ จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 11.59 เช่น ตะไคร้ ใบเตย อัญชัน ย่านาง หนวดแมว ขมิ้นชัน ว่าน หอมแดง กระชาย เป็นต้น

4) จำนวนพื้นที่ที่ปลูก ได้แก่ พื้นที่ไม่เกิน 0.25 ไร่ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 28.33 พื้นที่ตั้งแต่ 0.25-0.50 ไร่ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 พื้นที่ตั้งแต่ 0.50-0.75 ไร่ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.67 หรือ ปลูกสมุนไพร 1-10 ต้น จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 78.33 ปลูก 11-20 ต้น จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 ปลูกสมุนไพร 21-30 ต้น จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.33 และปลูก 31-40 ต้น จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.67

5) พืชผักสมุนไพรที่ทำได้จากธรรมชาติ ได้แก่ เห็ด จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 27.27 คน ย่านาง จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 29.44 กระเจียว จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 11.26 ว่าน จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.03 บอระเพ็ด จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 3.46 ใบเป้งา จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.06 จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 6.06 ปลาไหลเผือก จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.30 สะแบง จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 5.19 และพะยอม จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.30 และอื่นๆ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.16 เช่น ข่าป่า เครือหมาน้อย (กรูงเขมา) ผักกแยง ผักติ้ว กระโดน ใบ ชี้เหล็ก ใบชะพลู เป็นต้น

6) ปริมาณการใช้สมุนไพร ได้แก่ น้อยกว่า 500 กรัมต่อปี จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 41.25 ตั้งแต่ 501-1000 กรัมต่อปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 28.75 และตั้งแต่ 1001 กรัมต่อปี ขึ้นไป จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00

7) รูปแบบการใช้สมุนไพร ได้แก่ สมุนไพรสด จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 65.00 สมุนไพรแห้ง จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 23.33 สมุนไพรแปรรูป จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 11.67

8) การนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ ใช้ประกอบอาหาร จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 54.17 ใช้เป็นยารักษาโรค จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 38.89 และใช้เป็นเครื่องสำอาง จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 5.56 และใช้ในด้านอื่นๆ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.39 เช่น ใช้ทำน้ำยาล้างจาน ใช้ทำเป็นเครื่องดื่ม เป็นต้น

9) การจัดการใช้สมุนไพร ได้แก่ ใช้เองในครัวเรือน จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 76.47 จำหน่าย จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 11.76 ในชุมชน จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 11.76 เช่น ตลาดในชุมชน เป็นต้น

10) รายได้จากการขายสมุนไพร ได้แก่ น้อยกว่า 500 บาทต่อปี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 23.08 ระหว่าง 500-1,000 บาทต่อปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.85 ระหว่าง 1,001-1,500 บาทต่อปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.28 ระหว่าง 4501-5,000 บาทต่อปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.28 ระหว่าง 5,000 บาทต่อปีขึ้นไป จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.28 และไม่มีรายได้จากการขายสมุนไพร จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 69.23

11) ความต้องการในการแปรรูปสมุนไพร ได้แก่ ไม่มีความต้องการ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 68.75 และมีความต้องการแปรรูปสมุนไพร จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 31.25 เช่น

1. ฟ้าทะลายโจร เป็นแคปซูล
2. ขมิ้นชัน เป็น ผงบรรจุแคปซูล
3. ไพล เป็น ไพลอบแห้ง
4. ตะไคร้สด เป็นตะไคร้อบแห้ง
5. ย่านาง เป็น เครื่องดื่มจากน้ำย่านางบรรจุขวด

12) ความต้องการให้มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร และจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

1. กระเทียม ช่วยรักษาแผล ป้องกันโรคหัวใจและยับยั้งการเกิดโรคมะเร็ง
2. กระเพรา แก้ท้องอืด
3. กุยช่าย ใช้เป็นยารักษาสตรีหลังคลอด
4. อยากให้มีการปลูกสมุนไพรเยอะๆ
5. แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ และจัดจำหน่าย
6. เสาวรส เป็นสมุนไพรช่วยลดไขมันในเส้นเลือด
7. ส่งเสริมปลูกพืชสมุนไพรทุกชนิด
8. ย่านาง ส่งออกนอกประเทศ
9. ลางจืด ช่วยในการรักษาโรค
10. ให้มีการปลูกพืชสมุนไพรหายาก

4.3 ฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก

กิจกรรมเยาวชนค้นหาสมุนไพร เมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 เดือนมกราคม พ.ศ. 2561 ได้มีการเตรียมความพร้อม ณ วัดศรีมงคล มีการแจ้งกำหนดการ ทำความเข้าใจเรื่องความสำคัญสมุนไพรกับระบบนิเวศที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประโยชน์ และแหล่งที่มา จากนั้นแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 3 กลุ่ม ค้นหาสมุนไพรตามระบบนิเวศพร้อมพี่เลี้ยงและนักปราชญ์ซึ่งมีทีมเยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านที่สนใจ และทีมวิจัยจำนวน 59 คน เข้าร่วมกิจกรรม

จากการลงพื้นที่สำรวจสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก โดยแบ่งออกเป็น 3 โซน คือ โซนที่หนึ่งสำรวจสมุนไพรบริเวณในหมู่บ้านน้ำปลีก โซนที่สองสำรวจบริเวณลำเซบาย และโซนที่สามสำรวจบริเวณป่าดอนละโรง พบว่า

โซนที่หนึ่ง กลุ่มสมุนไพรสายเขียว ได้สำรวจสมุนไพรในหมู่บ้านน้ำปลีก มีพี่เลี้ยง 2 คน คือ นางอนงค์ พระสุพรรณ และนางอรทัย แก้วดี ปราชญ์ 1 คน คือ นางยุพิน สุขจิต และทีมเยาวชน 12 คน ได้ชื่อพืชสมุนไพรจำนวน 32 ชนิด ได้แก่ เตยหอม ว่านหางจระเข้ ยอบ้าน เครือไฟสง ทองพันชั่ง เฉาะเหว่ย มะรุม ผักหวานบ้าน ปอกระปิต สามพันกึ่ง อ้อยดา ใบบัวบก ขมิ้น ใบฝรั่ง ว่านไฟ ใบน้อยหน้า ชะอม ฟักข้าว บอระเพ็ด ดอกแค ชিং ข่า ตะไคร้ ใบมะกูด มะละกอ ฟ้าทะลายโจรสาระแห่น ค้าน้ำ ใบบัวบก โหระพา อัญชัน และมะนาว

โซนที่สอง กลุ่มโดยบัณฑิตสมุนไพร ได้สำรวจสมุนไพรบริเวณลำเซบาย มี พี่เลี้ยง 2 คน คือ นางรุ่งทิพย์ โสภาศรี และนายไสว โมริดา ปราชญ์ 1 คน คือ นายบุญเกร็ง โสภากันต์ และทีมเยาวชน 12 คน ได้ชื่อพืชสมุนไพรจำนวน 11 ชนิด ได้แก่ ต้นเกลือ สาบเสือ ฮากตดหมา ใบมะขาม บวบน้อย ต้นขั้ดมอญ เปลือกพุทรา โดยต้นตาลผู้ ใบชี้เหล็ก ใบย่านาง และต้นก้างของ

โซนที่สาม กลุ่มฟ้าทะลายโจร ได้สำรวจสมุนไพรบริเวณดอนละโรง มีพี่เลี้ยง 2 คน คือ นายเรืองสิทธิ นิลหลวง และนายสมพร พระสุพรรณ ปราชญ์ 1 คน คือ นายอิสรา แก้วดี และทีมเยาวชน 12 คน ได้ชื่อพืชสมุนไพรจำนวน 17 ชนิด ได้แก่ ใบย่านาง กะยอม ส่องฟ้า ตะไคร้ หนุ้าคา สาบเสือ/ใบทม สะเดา ต้นข่อย หนามเหียงปลาตุก ปลาไหลเผือก คังคี่ ม้าอีกำ หัวค้อนทอง ใบฮวดข่า ข่า ลำดวน และผักแม็ก

4.3.1 สรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก

จากการลงพื้นที่สำรวจสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีกของทมิฬเขาวงกต มีพืชสมุนไพรที่พบจำนวน 60 ชนิดสรุปผลดังนี้

ตารางที่ 1 สรรพคุณและการใช้ประโยชน์ของสมุนไพร

ที่	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ	การนำไปใช้ประโยชน์
1	เตยหอม	บำรุงหัวใจ ขับปัสสาวะ	ใช้ใบมาต้มดื่ม
2	ยอบ้าน	แก้เบาหวาน บำรุงเลือดสุขภาพสตรี	ใบใช้ต้ม ผลกินสดๆ
3	ว่านหางจระเข้	แก้ร้อนลวก ไฟลวก	ใช้ทา
4	เครือโทสง	บำรุงกำลัง	ใช้รากดองเหล้า
5	ทองพันชั่ง	แก้ไอ แก้ไข้ แก้ปัสสาวะผิดปกติ	ใช้ใบ ราก ลำต้น มาต้ม
6	เฉาเหว่ย	ลดเบาหวาน แก้โรคเกาต์	กินใบสด
7	มะรุม	ป้องกันโรคมะเร็ง	กินเมล็ด
8	ผักหวานบ้าน	แก้เจ็บตา	ใบนำมาต้มทำเป็นยาหยอดตา
9	ปอกระบิด	แก้บิด	ใช้เปลือกนำมาต้ม
10	สามพันกึ่ง	รักษาหูดตามร่างกาย	ใช้ยางจากต้นนำมาทาตามร่างกาย
11	อ้อยดา	ขับปัสสาวะ	ใช้ลำต้นต้มดื่ม
12	ใบบัวบก	ลดความดัน	ใช้ทั้งต้นและใบกินเป็นผัก
13	ขมิ้น	แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	ใช้หัวของขมิ้นนำมาต้ม ใช้ทา
14	ต้นฝรั่ง	แก้เมาสุรา	ใช้ใบกินสด
15	ว่านไฟ	แก้แสบ ท้องอืด ท้องเฟ้อ	นำหัวของว่านไฟไปต้มดื่มกิน
16	ต้นน้อยหน่า	ฆ่าเหา	ใช้ใบมาขยี้ผสมกับน้ำ
17	ชะอม	ขับลมในกระเพาะอาหาร	ใช้กินเป็นผัก
18	ผักข้าว	ต่อต้านอนุมูลอิสระ	ผลกินสด หรือต้มเป็นน้ำ
19	บอระเพ็ด	แก้ไข้ ลดน้ำตาลในเลือด	ใช้ใบนำมาต้ม
20	ดอกแค	เป็นยาระบายอ่อนๆ	ดอกลวกกินประกอบอาหาร
21	ชิง	แก้จุกเสียด แน่นเฟ้อ	ใช้หัวและใบประกอบอาหาร
22	กระเพรา	แก้ท้องเดิน	ใช้ประกอบอาหาร
23	ข่า	แก้ลมพิษ ขับลม	ใช้หัว
24	ตะไคร้	ขับปัสสาวะ แก้ปวดเมื่อย ทำน้ำมันหอมระเหย	ใช้ประกอบอาหาร
25	ใบมะกรูด	ช่วยย่อย เป็นยาระบายอ่อนๆ	ใช้ประกอบอาหาร
26	มะละกอ	ช่วยย่อย เป็นยาระบายอ่อนๆ	ใช้ประกอบอาหาร
27	สาระแหน่	แก้หวัด ขับเหงื่อ	ใช้ประกอบอาหาร
28	มะนาว	เป็นยาลดน้ำหนัก รักษาสิว	ใช้ประกอบอาหาร
29	ฟ้าทะลายโจร	แก้ไข้ แก้แสบ ลดเบาหวาน	ใบนำมาต้มดื่ม
30	โหระพา	แก้หวัด แก้เจ็บคอ	ใช้ประกอบอาหาร
31	คื่นฉ่ำ	มีแคลเซียมสูง บำรุงกระดูกและฟัน	ใช้ประกอบอาหาร

ที่	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ	การนำไปใช้ประโยชน์
32	ขมิ้น	แก้ผื่นคัน	ใช้หัวของขมิ้นทาผิวหนัง
33	อัญชัน	ขับปัสสาวะ	ดอกใช้ต้มนำมาดื่ม
34	ต้นเกลื่อ	เป็นยาขับพยาธิ	ใช้ผลนำมาต้ม
35	สาบเสือ	ปิดแผลห้ามเลือด	ใช้ใบบดๆแล้วนำไปปิดแผล
36	ฮากตดหมา	เพิ่มพลังทางเพศ	ใช้รากนำไปต้ม
37	ต้นมะขาม	เป็นยาระบายอ่อนๆ แก้หวัด	ใช้ประกอบอาหาร
38	พุทรา	แก้ไอ แก้หวัด ช่วยระบบขับถ่าย	กินเป็นอาหาร
39	ต้นตาล	ทำน้ำต่างช่วยลดกรดในร่างกาย	ใช้วงนำมาเผา
40	ต้นขี้เหล็ก	ยานอนหลับ ยาระบาย	ใช้ประกอบอาหาร
41	ใบย่านาง	เป็นยาเย็น แก้ไข้	ใช้ใบมาคั้นเอาน้ำ ดื่ม
42	ต้นกั๋งของ	แก้ริดสีดวง หลอดเลือดอักเสบ	ใช้ดอกมาสกัดเป็นยา
43	เถาว์วัลย์ เปรียง	แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย เส้นเอ็น กล้ามเนื้อ	ใช้เครือนำมาต้มน้ำดื่ม
44	ต้นพะยอม	บำรุงหัวใจ	เปลือกนำมาต้มน้ำทาแผล ใช้ดอกนำมา ทำยา
45	ส่องฟ้า ,โปรงฟ้า	รักษาแผลสด แก้หวัด แก้ไซนัส	ใช้ใบขยี้ผอกแผลสด
46	หญ้าคา	ขับปัสสาวะ	ใช้ราก ใบ ต้มเป็นยา
47	ต้นกระทุม	ลดความดันโลหิต เป็นยาแก้ไอ แก้ อักเสบ	ใช้ใบและเปลือกต้นใช้ต้มน้ำกินเป็น ยา
48	สะเดา	แก้ไข้ ลดความดัน	ยอดอ่อนและดอกอ่อนใช้รับประทาน เป็นผักสดหรือใช้ลวกกิน
49	ต้นข่อย	บำรุงหัวใจ แก้ไข้ เป็นยาระบายอ่อนๆ	รากและเปลือกนำไปต้ม เมล็ดบดต้มน้ำกิน
50	เงียงปลาตุก	แก้ฝีในท้อง	รากฝนน้ำกิน
51	ปลาไหลเผือก	ยาบำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย แก้อัมพฤก อัมพาต	ราก ใบ ต้มผสมน้ำ
52	พังติ	แก้ไข้ แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	รากต้มน้ำดื่ม
53	ม้าอีกำ,ปึกไก่	รักษามะเร็งเต้านม บำรุงโลหิต	ใช้ราก ใบ ลำต้น มาต้มเป็นยา
54	ต้นหวดข่า	แก้ท้องร่วง แก้ไข้	ใช้ราก เมล็ด ใบ มาต้มเป็นยา
55	ข่า	บำรุงร่างกาย	ประกอบอาหาร
56	ต้นลำตวน	บำรุงกำลัง บำรุงเลือด	ใช้ราก เปลือก ดอก ใบ นำมาต้ม
57	ผักเม็ก	แก้พิษไข้ เป็นยาขับลม	รับประทานยอดอ่อน ใบอ่อน
58	ใบบัวบก	แก้ไข้ใน สมานแผล	ใช้กินเป็นผัก
59	ต้นคูณ	ขับพยาธิ ยาระบาย	ใช้ราก เปลือก ต้มผสมน้ำ
60	ต้นขี้ดมอญ	ช่วยให้เจริญอาหาร	ใช้ใบ

จากข้อมูลข้างต้นที่มิวิจัยได้จัดทำเป็นปฏิทินฤดูกาลสมุนไพรชุมชนบ้านน้ำปลีก ได้ดังนี้
 ตารางที่ 2 ปฏิทินฤดูกาลสมุนไพร

ปฏิทินการผลิตสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก														
เดือน/ช่วงการผลิต														
ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ลักษณะ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1.	เตยหอม	ใบ	←											→
2.	ยอบ้าน	ต้น/ ใบ/ ผล	←											→
3.	ว่านหางจระเข้	ลำต้น	←											→
4.	เครือโสม	ราก/ต้น	←											→
5.	ทองพันชั่ง	ลำต้น/ใบ/ราก	←											→
6.	เงาะเหว่ย	ลำต้น/ใบ/ราก	←											→
7.	มะรุ้ม	ลำต้น/ใบ/ฝัก	←											→
8.	ผักหวานบ้าน	ใบ/ลำต้น/ผล					←					→		
9.	ปอกะบิด	ลำต้น/ใบ	←											→
10.	สามพันกึ่ง	ลำต้น	←											→
11.	อ้อยดา	ลำต้น	←											→
12.	ใบบัวบก	ใบ	←											→
13.	ขมิ้น	หัว					→					←		
14.	ต้นฝรั่ง	ลำต้น/ใบ	←											→
15.	ว่านไฟ	หัว	←											→
16.	ต้นน้อยหน่า	ลำต้น/ใบ/ผล	←											→

ปฏิทินการผลิตสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก														
เดือน/ช่วงการผลิต														
ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ลักษณะ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
17.	ชะอม	ใบ					←							→
18.	ผักขี้ว	ลำต้น/ใบ/ผล	←											→
19.	บอระเพ็ด	ลำต้น	←											→
20.	ดอกแค	ดอก	←											→
21.	ขิง	หัว	←											→
22.	กระเพรา	ลำต้น/ใบ	←											→
23.	ข่า	หัว												
24.	ตะไคร้	หัว/ใบ	←											→
25.	ใบมะกรูด	ใบ	←											→
26.	มะละกอ	ผล	←											→
27.	สาระแหน่	ใบ	←											→
28.	มะนาว	ผล	←											→
29.	ฟ้าทะลายโจร	ใบ	←											→
30.	โหระพา	ใบ	←											→
31.	คะน้า	ลำต้น/ใบ	←											→
32.	ขมิ้น	หัว	←											→
33.	อัญชัน	ใบ/ดอก	←											→
34.	ต้นเกลือ	ลำต้น/ผล	←											→

ปฏิทินการผลิตสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก														
เดือน/ช่วงการผลิต														
ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ลักษณะ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
35.	สาบเสือ	ใบ	←											→
36.	ฮากตดหมา	ราก/ใบ	←											→
37.	ต้นมะขาม	ใบ/ฝัก	←											→
38.	พุทรา	ผล	←											→
39.	ต้นตาล	งวง/ผล	←											→
40.	ต้นขี้เหล็ก	ใบ	←											→
41.	ใบย่านาง	ใบ	←											→
42.	ต้นกั๊กของ	ใบ/ฝัก/ดอก	←											→
43.	เถาว์วัลย์เปรียง	ลำต้น	←											→
44.	ต้นพะยอม	ต้น/ดอก	←											→
45.	ส่องฟ้า,โปรงฟ้า	ใบ	←											→
46.	หญ้าคา	ใบ	←											→
47.	ต้นกระทุม	ใบ	←											→
48.	สะเดา	ใบ	←											→
49.	ต้นข่อย	ใบ	←											→
50.	เงียงปลาตุก	ใบ	←											→
51.	ปลาไหลเผือก	ราก	←											→
52.	พังติ	ใบ	←											→

ปฏิทินการผลิตสมุนไพรในชุมชนบ้านน้ำปลีก														
เดือน/ช่วงการผลิต														
ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ลักษณะ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
53.	ม้าอีกำ, ปีกไก่	ใบ	←											→
54.	ต้นหวดข่า	ใบ/ราก	←											→
55.	ข่า	หัว	←											→
56.	ต้นลำตวน	ลำต้น/ใบ/ผล	←											→
57.	ผักเหม็ก	ใบ	←											→
58.	ใบบัวบก	ใบ	←											→
59.	ต้นคูณ	ลำต้น	←											→
60.	ต้นขี้ตมอญ	ลำต้น	←											→

4.4 การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

จากการสังเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ค้นพบว่าจากที่เคยเก็บสมุนไพรจากป่าทั่วไปขายมาขาย ปัจจุบันจำนวนป่าลดน้อยลง สมุนไพรก็น้อยลงยาแผนปัจจุบันเข้ามาในชุมชน ทำให้คนหันไปสนใจยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ยาที่ได้จากสมุนไพรก็ลดน้อยลง ดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมี สมุนไพรบางชนิดก็หายไปสมุนไพรที่เกิดตามลำห้วยลดน้อยลงเนื่องจากการขุดลอกคลอง และเมื่อมีการสร้างฝายก็ทำให้บริเวณหน้าฝายตื้นเขิน ชาวบ้านไม่ตะหนักและหวงแหนป่าของชุมชน มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า สมุนไพรที่เคยมีก็ลดน้อยลงเปลี่ยนจากการทำนาใช้แรงงานมาใช้เครื่องจักร มีการบุกเบิกที่นา ทำให้สมุนไพรในนาบางชนิดหายไปการทำพืชไร่จะต้องมาการปรับพื้นที่ให้เข้ากับพืชเศรษฐกิจ การปลูกพืชสวนริมลำเขบายลดน้อยลง และหมอเส้น ขาดการสืบทอด จะต้องมีการศึกษาจากภายนอก และจำนวนสมุนไพรลดน้อยลง หายาก และต้องมีการซื้อจากภายนอก หมอยาเริ่มน้อยลง เนื่องจากมีการใช้ยาแผนปัจจุบันมากขึ้น และไม่มี การสืบทอด แต่ก่อนมีการรักษากับหมอดำแย แต่ปัจจุบันหมอดำแยล้มหายตายจากไปแล้ว และจากการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลิกพบข้อมูลสำคัญ คือ ปัญหาของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร คนที่ใช้สมุนไพรก็ลดน้อยลง และมีการปลูกที่น้อยลงไปด้วย ร้านขายยาที่มีการนำสินค้าสมุนไพรมาขายน้อยลงเช่นกัน ขาดข้อมูลภายนอกเกี่ยวกับสมุนไพร ส่วนนโยบายของรัฐมีแค่การวางระบบแต่ยังไม่มีการส่งเสริมการปลูกชาวบ้านมีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้มากกว่าการขาย ทำให้คนในชุมชนไม่มีรายได้จากสมุนไพร และมีการปลูกพืชสมุนไพรที่เป็นยาน้อย และไม่มีความรู้ในเรื่องของสมุนไพร สมุนไพรบางชนิดได้สูญพันธุ์ และบางชนิดหาได้ยาก และวัตถุประสงค์ที่ 3) เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลิก ชาวบ้านนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างได้แก่ ราก หัว ลำต้น ใบ ดอก และผล ชาวบ้านมีการนำสมุนไพรมาประกอบอาหาร เป็นยารักษาโรค ใช้ทำเครื่องสำอาง และนำมาแปรรูป และชาวบ้านที่นำสมุนไพรจากป่าธรรมชาติก็มีการปลูกทดแทนน้อย ชาวบ้านจึงมีการร่วมกันอนุรักษ์ป่าของชุมชน การสร้างระเบียบของป่าในชุมชน ทำให้มีความเชื่อที่ดีต่อป่า และมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนเยาวชนที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณและการนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ ทำให้มีนักปราชญ์คอยแนะนำความรู้กับทีมเยาวชน

จากปัญหาและข้อค้นพบจากการเก็บข้อมูลข้างต้น ทีมวิจัยร่วมกับชุมชน ที่ปรึกษาทีมวิจัย และพี่เลี้ยง จึงได้ร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาในระยะที่ 1 โดยด้านแรกวิเคราะห์จากบริบทการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลิกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่าปัจจุบันจำนวนป่าลดน้อยลง สมุนไพรก็น้อยลง ยาแผนปัจจุบันเข้ามาในชุมชน ทำให้คนหันไปสนใจยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ยาที่ได้จากสมุนไพรก็ลดน้อยลง เมื่อย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านแต่ก่อนใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยหาได้จากป่าชุมชนทั่วไปขายมา และตามแหล่งน้ำต่างๆ ดังนั้น การเพิ่มจำนวนสมุนไพรในชุมชนให้มีมากขึ้น คงเป็นการดีหากมีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ ปัญหาด้านที่สองวิเคราะห์จากสถานการณ์การผลิต การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลิก ปัญหาของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร คนที่ใช้สมุนไพรก็ลดน้อยลง และมีการปลูกที่น้อยลงไปด้วย เพราะชาวบ้านไม่รู้จักประโยชน์ของยาสมุนไพร และมองว่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก จึงคิดว่าควรมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์ และเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง จึงต้องการให้มีการศึกษาดูงานที่โรงพยาบาล

แพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะโศก และด้านที่สามวิเคราะห์จากฐานข้อมูลด้านสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก คือชาวบ้านสามารถนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างได้แก่ ราก หัว ลำต้น ใบ ดอก และผล ชาวบ้านมีการนำสมุนไพรมาประกอบอาหาร เป็นยารักษาโรค ใช้ทำเครื่องสำอาง และนำมาแปรรูป ซึ่งชาวบ้านไม่มีรายได้จากสมุนไพร ทีมวิจัยจึงคิดว่าถ้าจะเป็นการดีในการเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของคนในชุมชน ควรมีการสร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์ จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์ และมีการหาแหล่งตลาดรับซื้อจัดจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ ดังนั้นจึงได้ร่วมกันออกแบบกิจกรรมในระยะที่ 2 เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ และสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

4.4.1 ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่

จากการวางแผนในการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่ ได้มีการประชุมร่วมกันในวันที่ 10 มิถุนายน 2561 ณ บ้านทิมวิชัย นางสาวฐาปณีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ มีผู้เข้าร่วมจำนวน 5 คน ได้แก่ทิมวิชัย นักวิจัย โดยมีการประสานทิมวิชัย แจ้งวันเวลา และสถานที่ในการการประชุม จากการลงความคิดเห็นร่วมกันได้มีการจัดหาพืชสมุนไพรในการปลูก เพื่อให้มีพันธุ์ที่ดีและตรงตามความต้องการของตลาด ในการจัดหาพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมในการปลูกนั้น ทางทิมวิชัยได้เลือกปลูกพืชสมุนไพร 2 ชนิดด้วยกันนั่นคือ ขมิ้นชันและไพล โดยได้ซื้อพันธุ์จาก นายอานันท์ คงบุตร จำนวน 750 กิโลกรัม แบ่งเป็น ขมิ้นชัน จำนวน 400 กิโลกรัม และ ไพล จำนวน 350 กิโลกรัม เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย ปลูกง่าย ดูแลง่าย เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถนำมาแปรรูปเพื่อใช้ในครัวเรือนได้ง่ายและสะดวก โดยทางทิมวิชัยได้มีการส่งเสริมการปลูกภายในกลุ่มสมาชิกของตนเองก่อน ซึ่งจะมีการปลูกในรูปแบบของแปลงสาธิตและแปลงปลูกเพื่อการขยายพันธุ์ การปลูกสมุนไพรทั้ง 2 ชนิดนี้ คือ ขมิ้นชันและไพลนั้น ได้มีการแบ่งพื้นที่การปลูกออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) พื้นที่ปลูกของนายอิสรา แก้วดี มีการปลูกสมุนไพร ขมิ้นชันและไพล จำนวน 2 ไร่ มีการปรับปรุงดินก่อนลงปลูก โดยใส่ปุ๋ยหมักชีวภาพ จากมูลสัตว์ ประกอบด้วย รำอ่อน แคลเซียม แกลบดำ ปูนมาร์ล และน้ำหมักชีวภาพ จำนวน 500 กิโลกรัมต่อ 2 ไร่ และไถพรวนให้ปุ๋ยหมักชีวภาพเข้าผสมกับดินที่เตรียมไว้ เพื่อปรับสภาพของดินก่อนลงปลูก จากนั้นก็ทำการไถยกร่องก่อนทำการปลูก เพื่อให้ง่ายต่อการปลูกและการเก็บผลผลิต การปลูกของขมิ้นชันจะทำการแบ่งแ่งออกจากเหง้าก่อนปลูก โดยระยะห่างของการปลูกนั้น ประมาณ 15×20 เซนติเมตร ส่วนการปลูกไพลจะใช้วิธีการปลูกคล้ายกัน แต่จะแบ่งหัวไพลออกเป็น 5 ส่วน ก่อนลงปลูก เพื่อให้ได้พันธุ์ในการขยายจำนวนได้มากขึ้น ระหว่างนั้นก็มีการดูแล พลวนดิน ถอนวัชพืช และรดน้ำเช้า-เย็น ส่วนการใส่ปุ๋ยนั้น จะใส่ปุ๋ยเพียงครั้งเดียว คือ ตั้งแต่เตรียมดินก่อนปลูกเท่านั้น 2) พื้นที่ปลูกของนายบุญธรรม พิลาชัย มีการปลูกสมุนไพรขมิ้นชันและไพลเช่นกัน จำนวน 1 ไร่ มีการปลูกและดูแลเหมือนกัน 3) พื้นที่ปลูกของนางอุทะ เจริญสุข ก็มีการปลูกและดูแลเหมือนกัน จำนวน 1 ไร่ จากการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่ ทำให้มีผลต่อด้านสังคมของคนในชุมชนคือ มีการขยายฐานการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น จากการที่ไม่มีพื้นที่การปลูกสมุนไพร ก็มีพื้นที่การปลูก โดยเริ่มจากพื้นที่ของทิมวิชัย จำนวน 4 ไร่ และชาวบ้านสามารถเรียนรู้และนำพันธุ์สมุนไพรไปปลูกในพื้นที่ของตนเองได้ และด้านเศรษฐกิจคือ ต้องการให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมเพิ่มมากขึ้นนอกจากการทำนาเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นผลต่อไปที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านน้ำปลีก แต่ตอนนี้ยังไม่มีรายได้เสริมจากส่วนนี้เนื่องจาก สมุนไพรที่ปลูกไว้ยังไม่สามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้ เพราะสมุนไพรขมิ้นชันและไพลจะต้องใช้เวลาปลูก 1-2 ปี จึงจะได้ได้ด้วยที่สำคัญ

ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่

4.4.2 อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์

เพื่อให้เกิดการเพิ่มองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนเรื่องสมุนไพรอินทรีย์ จึงได้มีการประสานวิทยากร คือ นายบุญธรรม พิลาย นายปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพรอินทรีย์ มาบรรยายอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์ในวันที่ 7 มิถุนายน 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 16 คน ได้แก่ ทีมวิจัย ชาวบ้าน และที่ปรึกษาทีมวิจัย ณ บ้านทีมวิจัย นางสาวธำปณีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เริ่มจากการแนะนำตัวเองว่า เป็นหมอยาของบ้านน้ำปลีก และเป็นผู้ปลูกสมุนไพรอินทรีย์มานานแล้ว เพราะมองเห็นว่าสมุนไพรเป็นพืชที่มีคุณค่าในการรักษาอาการเจ็บป่วย และสามารถปลูกเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ถ้ามีการมีการเชื่อมโยงการตลาดเข้ากับสมุนไพร โดยการนำสมุนไพรแต่ละชนิด นำมาแปรรูป หรือนำมาตากแห้ง แล้วส่งขายให้กับแหล่งรับซื้อ เช่น โรงพยาบาล แพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก เพราะเป็นแหล่งรับซื้อที่นำสมุนไพรแต่ละชนิดนำไปแปรรูปเป็นยาได้ และท่านวิทยากรก็ได้ยกตัวอย่างของตนเองว่า พ่อบุญธรรมเคยป่วยเป็นโรคเบาหวาน ก็สามารถรักษาให้หายได้ โดยการใช้สมุนไพร คือนำฟ้าทะลายโจรมาต้มกับน้ำ และดื่มจนโรคเบาหวานหายขาดได้ในเวลา 3 เดือน พ่อบุญธรรม จะปลูกพืชสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดในพื้นที่ของท่าน เช่น ปลูกสมุนไพรที่ใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ ขิง ข่า ตะไคร้ เป็นต้น พืชเหล่านี้ล้วนเป็นสมุนไพรทั้งสิ้น มีประโยชน์และสามารถรักษาอาการ แก้กูกเสียด แก้กลมพิษ ขับปัสสาวะได้ และยังมีโครงการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรอินทรีย์ แปลงสาธิตการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชน จากนั้นท่านวิทยากรได้มีการแนะนำวิธีการปลูก การดูแลรักษา วิธีการนำสมุนไพรมาปรุงเป็นยา และบอกถึงสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดที่สามารถนำมาใช้รักษาอาการเจ็บป่วยได้

4.4.3 ศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก

ทีมวิจัยวางแผนในการศึกษาดูงานเกี่ยวกับสมุนไพร ที่เลี้ยงจึงได้แนะนำสถานที่ดูงาน คือพื้นที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกและการแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์ของจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดศรีสะเกษ หลังจากตกลงกันได้แล้ว ก็ได้ประสานงานกับทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก สามารถสรุปผลการศึกษาดูงานได้ดังนี้

ศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา

จากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา ในวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 18 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งมีการมอบหมายงานให้กับนักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และได้มีการทำหนังสือจากทีมวิจัย ขอความอนุเคราะห์ขอเข้าเยี่ยมชมและศึกษาดูงาน เกี่ยวกับกระบวนการผลิตสมุนไพร แหล่งรับซื้อจัดจำหน่าย การแปรรูป และกระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร เพื่อดำเนินการในวันเวลาในการศึกษาดูงาน จากนั้นก็ได้มีการประสานเหมารถตู้ 2 คัน เมื่อไปถึงโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา เจ้าหน้าที่มีการต้อนรับทีมวิจัยเป็นอย่างดี และมีท่านวิทยากร นายวิสิษฐ์ สิงห์ขันธุ์ และนางสาวฐิติมา ทวีท้าว เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยเป็นผู้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร โดยบรรยายให้ฟังว่า ทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยได้มีการสนับสนุนชาวบ้านในพื้นที่ให้มีการปลูกสมุนไพรหลายชนิด ตัวอย่างเช่น สมุนไพรประเภท หัว เหง้า เช่น ไพล ขมิ้นชัน เป็นต้น ประเภทใบ เช่น ฟักทะลายโจร ตะไคร้หอม เตย เป็นต้น และสมุนไพรประเภทอื่นๆ ที่ใช้ในการแปรรูปเป็นยารักษาโรค ให้ชาวบ้านมีการปลูกและส่งขายให้กับทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาในรูปของสมุนไพรสดและสมุนไพรตากแห้ง ซึ่งเป็นเพิ่มรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน และโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยโดดเด่นในเรื่องของการแปรรูปสมุนไพร เพื่อส่งจำหน่ายให้กับโรงพยาบาลในจังหวัดอำนาจเจริญ และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในจังหวัดอำนาจเจริญ ขณะที่ท่านวิทยากรได้ให้ความรู้และพาเยี่ยมชมการปลูก และโรงแปรรูปสมุนไพรนั้น ก็มีการตอบคำถามในข้อสงสัยต่างๆกับทีมงานวิจัย และทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยก็มีความสนใจในกลุ่มปลูกสมุนไพรอินทรีย์ และได้แนะนำทีมวิจัยให้มีการรวมกลุ่ม แล้วมาสมัครเป็นสมาชิกปลูกสมุนไพร และส่งจำหน่ายให้กับทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา โดยเบื้องต้นได้แนะนำให้ปลูกสมุนไพรจำพวก ไพลและขมิ้นชัน เพราะมีความต้องการของตลาดในปริมาณมาก และในช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการปลูกสมุนไพรประเภทนี้ จากการศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยทำให้มีผลต่อเศรษฐกิจ คือทำให้ได้แนวคิดที่ดีในการนำรูปแบบการปลูกและการแปรรูปสมุนไพรมาต่อยอดในการสร้างเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน จากที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม ส่วนด้านสังคมนั้น ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันปลูกสมุนไพร โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กไปกลุ่มใหญ่เพิ่มขึ้น

ศึกษาดูงานที่ชุมชนศรีชะอโศก

จากการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนศรีชะอโศก ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 21 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งมีการมอบหมายงานให้กับนักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับเจ้าหน้าที่ชุมชนศรีชะอโศก และได้มีการทำหนังสือจากทีมวิจัย ขอความอนุเคราะห์ขอเข้าเยี่ยมชมและศึกษาดูงาน เกี่ยวกับกระบวนการผลิตสมุนไพร แหล่งรับซื้อจัดจำหน่าย การแปรรูป และกระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร เพื่อนัดหมายวันเวลาในการศึกษาดูงาน จากนั้นก็ได้มีการประสานเหมารถตู้ 2 คัน เมื่อไปถึงชุมชนศรีชะอโศก เจ้าหน้าที่ที่มีการต้อนรับทีมวิจัยเป็นอย่างดี และมีท่านวิทยากรนายพัทธกร สิมละคร และนางสาวขวัญตา อุดมรักษ์ เป็นผู้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร โดยบรรยายให้ฟังว่า ในการปลูกสมุนไพรนั้น เราควรมองหาสมุนไพรที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นของตนเอง เพราะสมุนไพรที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นจะมีความแข็งแรง ทนทาน มีคุณสมบัติทางยาที่ดี นอกจากนี้สมุนไพรท้องถิ่นบางชนิดที่ในปัจจุบันเริ่มจะหายากมากขึ้นในการนำมาทำยา ทำให้เป็นโอกาสที่ดีในการสร้างตลาดสมุนไพรที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้มีการเยี่ยมชมสวนสมุนไพร ซึ่งมีหลากหลายชนิด และได้บรรยายถึงสรรพคุณ วิธีการปลูกให้แก่ทีมวิจัย จากนั้นได้พาเยี่ยมชมโรงตากสมุนไพรพลังงานแสงอาทิตย์ โรงงานแปรรูปสมุนไพร และแหล่งจำหน่ายสมุนไพรแปรรูป จากการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนศรีชะอโศกในครั้งนี้ทำให้มีผลต่อเศรษฐกิจ คือทำให้ได้แนวคิดที่ดีในการนำรูปแบบการปลูกและการแปรรูปสมุนไพรมาต่อยอดในการสร้างเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน จากที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม ส่วนด้านสังคมนั้น ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันปลูกสมุนไพร โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กไปกลุ่มใหญ่เพิ่มขึ้น

4.4.4 สร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์

หลังจากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศรีชะอโศก ทีมวิจัยได้มีวางแผนร่วมกันในวันที่ 13 มิถุนายน 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 16 คน ได้แก่ทีมวิจัย และ

ชาวบ้าน ณ บ้านทิมวิชัย นางสาวฐาปณีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลีก ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยนักวิจัยนัดหมายทิมวิชัย แจ้งวันเวลาและสถานที่ ประชุมร่วมกันหาแหล่งพื้นที่ในการสร้างศูนย์ปราชญ์ จากการประชุมร่วมกัน ได้ลงข้อสรุปร่วมกันให้ใช้พื้นที่ของนายอิสรา แก้วดี จำนวน 2 ไร่ พื้นที่ของนางอุทะ เจริญสุข จำนวน 1 ไร่ และพื้นที่ของนายบุญธรรม พิลาไชย จำนวน 1 ไร่ เพื่อสร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์ และยังเป็นแหล่งปลูก ขยายพันธุ์สมุนไพรด้วย ทางทิมวิชัยได้เลือกปลูกพืชสมุนไพร 2 ชนิดด้วยกันนั่นคือ ขมิ้นชันและไพล โดยได้ซื้อพันธุ์จาก นายอานันท์ คงบุตร จำนวน 750 กิโลกรัม แบ่งเป็น ขมิ้นชัน จำนวน 400 กิโลกรัม และ ไพล จำนวน 350 กิโลกรัม เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย ปลูกง่าย ดูแลง่าย เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถนำมาแปรรูปเพื่อใช้ในครัวเรือนได้ง่ายและสะดวก โดยทางทิมวิชัยได้มีการส่งเสริมการปลูกภายในกลุ่มสมาชิกของตนเองก่อน ซึ่งจะมีการปลูกในรูปแบบของแปลงสาธิตและแปลงปลูกเพื่อการขยายพันธุ์ การปลูกสมุนไพรทั้ง 2 ชนิดนี้ คือ ขมิ้นชันและไพล จากการสร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์ ทำให้มีผลต่อด้านสังคมของคนในชุมชนคือ มีการขยายฐานการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น จากการที่ไม่มีพื้นที่การปลูกสมุนไพร ก็มีพื้นที่การปลูก โดยเริ่มจากพื้นที่ของทิมวิชัย จำนวน 4 ไร่ และชาวบ้านสามารถเรียนรู้และนำพันธุ์สมุนไพรไปปลูกในพื้นที่ของตนเองได้

ศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์

4.4.5 จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

เพื่อต้องการให้มีการขยายพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ให้เพิ่มมากขึ้น จึงได้ประชุมวางแผน จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์ ซึ่งมอบหมายงานให้กับนักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที นักวิจัยประสานทิมวิชัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ ซึ่งได้กำหนดในวันที่ 4 สิงหาคม 2561 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 50 คน ได้แก่

ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย ชาวบ้าน อสม. และพี่เลี้ยงนักวิจัย ณ ศาลาประชาคมบ้าน ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาระบบการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ โดยเริ่มจาก นายอิสรา แก้วดี หัวหน้าโครงการวิจัย เปิดงาน และได้กล่าวถึงความสำคัญของเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะมีการขยายพื้นที่การปลูกเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะการปลูกข้าว และนอกเหนือจากการปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ แล้ว ยังสามารถเชื่อมโยงไปยังสมุนไพร ซึ่งปัจจุบันนี้ทางรัฐบาลก็ให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน ในการนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นยารักษาโรค จึงมองเห็นว่าการปลูกสมุนไพรจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการนำไปประกอบเป็นอาชีพเสริมของคนในชุมชน และให้มีการดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและให้มีความสอดคล้องกับนโยบายของทางจังหวัดอำนาจเจริญที่มีส่งเสริมให้เป็นเมืองสมุนไพร ทางทีมงานวิจัยจัดให้มีการตั้งชื่อกลุ่ม โดยได้รับการโหวตให้ใช้ชื่อ “กลุ่มฮักเกษตรอินทรีย์น้ำปลิก” และได้เลือกตั้งคณะกรรมการสำหรับไปดำเนินการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยกรรมการ 7 คน และตัวแทนในการจดวิสาหกิจ 3 คน ให้จดทะเบียนให้เสร็จภายในเดือนตุลาคม 2561

ประชุมวางแผนจัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

4.4.6 หาแหล่งตลาดรับซื้อจัดจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์

จากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา ในวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 และศึกษาดูงานที่ชุมชนศิระชะอโคก ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2561 การส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เมื่อมีการปลูกสมุนไพรแล้วจำเป็นต้องหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตที่รอทำการเก็บเกี่ยวเมื่อครบกำหนดเวลา ซึ่งมอบหมายงานให้กับนักวิจัยที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ประสานงาน สื่อสารกับชาวบ้านเพื่อนัดหมายวันเวลาในการลงเวที นักวิจัยประสานทีมวิจัย และแกนนำ แจ้งวันเวลา และสถานที่ ซึ่งได้กำหนดในวันและเวลาตามที่เราไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทย และชุมชนศิระชะอโคก ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข ทางทีมงานวิจัยได้มีการติดต่อกับทางโรงพยาบาลพนา และทางชุมชนศิระชะอโคก เพื่อเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยและเชื่อมโยงเครือข่ายในการส่งสมุนไพรไปจำหน่ายให้กับทั้งโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาและชุมชนศิระชะอโคก ทั้งในรูปแบบสมุนไพรสด และสมุนไพรตากแห้ง โดยทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาได้ทำงานสมัครเป็นสมาชิกสำหรับปลูกและส่งสมุนไพรไปจำหน่าย และมีรายชื่อสมุนไพรต่างๆที่ทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาต้องการ ในเบื้องต้นให้กลุ่มเลือกปลูก ขมิ้นชัน และพล ส่วนสมุนไพรอื่นๆ จะมีการส่งเสริมต่อไป ส่วนชุมชนศิระชะอโคกได้ทำการพูดคุยและเสนอให้ทางกลุ่มตรวจสอบสมุนไพรที่เป็นสมุนไพรที่เกิดตามท้องถิ่นของชุมชนตนเองก่อนส่งเข้ามาขาย เนื่องจากทางศิระชะอโคกต้องการสมุนไพรท้องถิ่นซึ่งในปัจจุบันเริ่มจะ

หายากและมีปริมาณไม่ค่อยเพียงพอต่อการผลิตในปัจจุบัน เช่น ชุมเห็ดเทศ โดยจะรับซื้อใบเพื่อไปประกอบการทำยา เป็นต้น

เชื่อมเครือข่ายในการส่งสมุนไพรไปจำหน่ายให้กับทั้งโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาและชุมชนศิระชะโศก

4.4.7 การแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

ในการแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์นั้น ทางทีมวิจัยยังไม่สามารถนำสมุนไพรที่ได้นำมาปลูกมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้ เพราะสมุนไพรขมิ้นชันและไพลจะต้องใช้เวลาปลูก 1-2 ปี จึงจะได้ได้ตัวยาที่สำคัญ ซึ่งจะมีการส่งเสริมต่อไป แต่เนื่องจากมีสมาชิกท่านหนึ่ง คือ นางอุทะ เจริญสุข อายุ 56 ปี มีความสนใจเกี่ยวกับสมุนไพรมาโดยตลอด จึงได้มีการปลูกสมุนไพรไว้หลายชนิด เช่น ขมิ้นชัน ไพล ย่านาง อัญชัน ฟ้ายะลวย ใจ และสมุนไพรอื่นๆมากมาย ซึ่งสมุนไพรส่วนใหญ่ที่นำมาปลูกคือ ขมิ้นชัน และปลูกมาหลายปีแล้ว จึงสามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรและจำหน่ายได้ในชุมชน เป็นการเพิ่มรายได้ในครอบครัวใน 1 เดือน สามารถสร้างรายได้ 3,000-4,000 บาท ทางทีมวิจัยจึงได้มีการส่งเสริมการแปรรูปสมุนไพรจากขมิ้นชัน โดยแปรรูปเป็น “ขมิ้นชันผง” หรือ “ขมิ้นชันพร้อมซง” ขมิ้นชันมีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดท้อง ท้องอืด แน่นจุดเสียด เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนของการแปรรูปขมิ้นชันพร้อมซง มีดังนี้

แปรรูปสมุนไพร “ขมิ้นชันพร้อมซง”

ส่วนประกอบ

1. ขมิ้นชันชนิดผง 100 กรัม

2. น้ำตาลทราย 3 กิโลกรัม

3. น้ำสะอาด 1 ลิตร

อุปกรณ์

1. กระทะ 1 ลูก

2. ตะหลิว 1 เล่ม

3. ไม้พาย 1 เล่ม

4. เตาไฟ 1 เตา

5. กะละมัง 1 ลูก และ ตะแกรงร่อน 1 อัน

วิธีการทำ

1. ตั้งกระทะบนเตาไฟ โดยใช้ไฟแรง จากนั้นเทน้ำลงในกระทะ 1 ลิตร

2. เทน้ำตาล 3 กก. ลงกระทะ

3. ตักผงขมิ้นชันประมาณ 4 ช้อนโต๊ะ

4. คนด้วยไม้พายไปเรื่อยๆ จนน้ำตาลละลาย

5. เมื่อน้ำตาลละลายและเริ่มข้น ให้คนเร็วกว่าเดิม จนแตกตัวเป็นเกร็ด

6. คนไปอีกสักระยะ แล้วยกกระทะ เทบนตะแกรง ใช้ตะหลิว ขยี้ให้เกร็ดสมุนไพรหล่นลงในตะแกรง ส่วนไหนที่ไม่หล่นนำไปทอดอีกทีให้ละเอียดและมาร้อนอีกครั้ง

7. นำผงขมิ้นชัน อีกส่วนมาโรยคลุกเคล้ากับขมิ้นชัน เกร็ด คนให้ทั่วพักไว้จนเย็น

8. นำขมิ้นชันเกล็ดพร้อมขงที่ได้ ไปบรรจุถุง ตามขนาดที่ต้องการ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัย “โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ” ซึ่งโครงการมีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลิก 3) เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลิก 4) เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ดำเนินการร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำปลิก หมู่ที่ 1, 2, 8, และ 9 โดยมีทีมวิจัยประกอบไปด้วยชาวบ้าน นักปราชญ์ และเยาวชน ซึ่งสามารถสรุปผลแยกตามประเด็นหลักๆ ดังนี้

5.1 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

5.1.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการได้ไปเก็บข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ 1 ได้ข้อมูลและข้อสรุปได้ดังนี้

บ้านน้ำปลิกแบ่งออกเป็น 4 หมู่ ได้แก่ หมู่ 1,2,8,และ 9 มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 1,300 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 3,400 คน มีโรงเรียน 3 แห่ง และมี กศน. ส่วนรายได้หลักได้มาจากการทำการเกษตรกรรม ค้าขาย รับราชการ และรับจ้าง มีสถานีดารวจภูธร และมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการทำนาเป็นหลัก ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนดินทราย ที่ดินส่วนใหญ่ถือครองที่ดินด้วยตนเอง และถูกขว้นซื้อจากนายทุนโรงงานน้ำตาล และชาวบ้านมีการใช้น้ำจากลำเซบายในการทำนา และมีการใช้น้ำประปา ทำให้ช่วงฤดูแล้ง น้ำตื้นเขิน และเกิดตะกอนบริเวณหน้าฝาย ป่าของชาวบ้านมีความเสื่อมโทรม ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลง สมุนไพรในป่าและทรัพยากรต่างๆ ก็ลดน้อยลงไปด้วย ชาวบ้านมีการทำนาข้าว โดยการหว่านดำ และมีการปลูกข้าวอินทรีย์และเคมี ซึ่งจะมีการจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรในการทำนา ผลผลิตที่ได้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ กิน และขาย มีการปลูกพืชหลังนา และพืชสวนไว้ใช้ในครัวเรือนอย่างเดียว และหมอเส้นในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มี 3 คน คนในชุมชนมี 2 คน รักษาโดยใช้สมุนไพรลูกปะคบ มีความนิยมมาก และน้ำมันนวด ส่วนหมอยา มี 1 คนรักษาโดยการต้ม ผน มีความนิยมน้อย และหมอดำแย ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว

มีการแบ่งแยกการปกครองตามความแตกต่างทางการเมืองมีการแบ่งฝ่ายออกเป็น 3 ฝ่าย คือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และเป็นกลาง เกี่ยวกับการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนการศึกษาคนบางส่วนเรียนในโรงเรียนประจำจังหวัด และมีบางส่วนจากภายนอกเข้ามาเรียนในชุมชนบ้านน้ำปลิก นอกจากนี้ชาวบ้านมีการทำนาเป็นหลักร้อยละ 80 เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง รับราชการ ร้อยละ 20 และคนในชุมชนจะมีความเชื่อในการใช้ยาแผนปัจจุบันมากกว่ายาสมุนไพร แต่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ต้องมีการจ่ายยาสมุนไพรควบคู่ไปด้วยอย่างน้อยร้อยละ 15 ชาวบ้านมีการขายที่ดินให้กับโรงงานน้ำตาลร้อยละ 50 เพราะมีราคาสูงถึง 5 เท่า และมีแนวโน้มจะขายมากขึ้น ชาวบ้านมีการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า มีการสร้างเครือข่ายให้มีการอนุรักษ์น้ำ มีการสร้างฝายลำเซบายจาก รพช. มีการบุกรุกป่า และมีการหาของป่าในการกินและขายทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนมากขึ้น ภาครัฐใช้น้ำจากลำเซบายในการประปาส่วนภูมิภาค และโรงงานน้ำตาลมีแผนจะใช้ใช้น้ำลำเซบายในการระบบอุตสาหกรรม

รูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น อบต. และ เทศบาล การศึกษาตามหลักสูตรทางการศึกษา นโยบายพระราชรัฐ (โรงงานน้ำตาล) กองทุนหมู่บ้านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายสาธารณสุข โครงการ “ฮักแพงป่า อำนางเจริญ” วัฒนธรรม กฎระเบียบ การรักษาป่าในชุมชน และรพช. มีการพัฒนาชนบทในส่วนของฝ่ายละถนน ส่วนเกษตรกรรมมีการปฏิบัติสีเขียว นโยบายการปลูกพืชเชิงเดี่ยว นโยบายการปลูกข้าวอินทรีย์และยุทธศาสตร์จังหวัดอำนางเจริญ ด้านสาธารณสุขมีโครงการ สสส. นโยบายของรัฐในการส่งเสริมปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ นโยบายเกี่ยวกับการยกเลิกแพทย์แผนไทยในรัชกาลที่ 6 นโยบายสุขภาพ ด้านเกษตรกรรมเน้นใช้เทคโนโลยีในการปลูกข้าวเพื่อการตลาด ซึ่งใช้ปุ๋ยเคมีส่วนใหญ่ และขาดการสืบทอดการทำนา พืชไร่ปลูกไว้ขายและกิน ชาวบ้านบางส่วนปลูกพืชสวนแบบเกษตรอินทรีย์สาธารณสุข ไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ไม่มีความสนใจ ไม่มีความเชื่อมั่นในการรักษา เนื่องจากมีความยุ่งยากและไม่สะดวกสบาย มีทางเลือกในการรักษา บางคนซื้อยากินเอง และส่วนใหญ่จะทำตามคำสั่งของแพทย์

คนในชุมชนมีความสัมพันธ์และความสามัคคีลดน้อยลง การบริหารบ้านเมืองมีความทับซ้อนกันโรงเรียนในชุมชนมีมากขึ้นทำให้มีการแย่งจำนวนนักเรียน เพื่อบรรจุเรียนในการส่งเสริมการเรียนการสอน ความรู้เรื่องสมุนไพรน้อยลง และคนที่ให้ความรู้ก็มีน้อย จากที่เคยเก็บสมุนไพรจากป่าหัวไร่ปลายนามาขาย ปัจจุบันจำนวนป่าลดน้อยลง สมุนไพรก็น้อยลงยาแผนปัจจุบันเข้ามาในชุมชน ทำให้คนหันไปสนใจยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ยาที่ได้จากสมุนไพรก็ลดน้อยลง ดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมี สมุนไพรบางชนิดก็หายไป

สมุนไพรที่เกิดตามลำห้วยลดน้อยลงเนื่องจากการขุดลอกคลอง และเมื่อมีการสร้างฝายก็ทำให้บริเวณหน้าฝายตื้นเขิน ชาวบ้านไม่ตะหนักร้างและหวงแหนป่าของชุมชน มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า สมุนไพรที่เคยมีก็ลดน้อยลงเปลี่ยนจากการทำนาใช้แรงงานมาใช้เครื่องจักร มีการบุกเบิกที่นา ทำให้สมุนไพรในนาบางชนิดหายไปการทำพืชไร่จะต้องมาการปรับพื้นที่ให้เข้ากับพืชเศรษฐกิจ การปลูกพืชสวนริมลำเซบายลดน้อยลงและหมอเส้น ขาดการสืบทอด จะต้องมีการศึกษาจากภายนอก และจำนวนสมุนไพรลดน้อยลง หายาก และต้องมีการซื้อจากภายนอกหมอยาเริ่มน้อยลง เนื่องจากมีการใช้ยาแผนปัจจุบันมากขึ้น และไม่มีการสืบทอด แต่ก่อนมีการรักษากับหมอตำแย แต่ปัจจุบันหมอตำแยล้มหายตายจากไปแล้ว

5.1.2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลิก

จากการได้ไปเก็บข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ 2 ได้ข้อมูลและข้อสรุปได้ดังนี้

ภายในชุมชนมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการจ่ายยาสมุนไพร เช่น ยาแก้ไอ ซึ่งเป็นยารักษาโรคที่ไม่รุนแรง และมีการให้บริการนวดนวด อบ จากสมุนไพร ภายนอกชุมชนจะมีเครือข่ายที่เป็นแหล่งผลิตและมีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร มีนโยบายสนับสนุนจากส่วนจังหวัดให้เป็นเมืองสมุนไพร รวมถึงมีนโยบายของรัฐในการให้มีการใช้และปลูกพืชสมุนไพร ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการใช้สมุนไพรในการประกอบอาหาร มีการปลูกสมุนไพรประเภทเครื่องเทศมากกว่าการปลูกสมุนไพรเพื่อรักษาโรค และนิยมปลูกสมุนไพรใช้ง่ายและปลูกในปริมาณที่น้อย สมุนไพรส่วนใหญ่เป็นเป็นเครื่องเทศที่ใช้ประกอบอาหาร

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการรับยาสมุนไพรมาจากโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และทุกครั้งที่จ่ายยาจะไม่มีการแนะนำการใช้สมุนไพรที่ได้รับ และร้านขายยามีการนำยาสมุนไพรมาขายตามความนิยมของผู้ซื้อ ชาวบ้านใช้ยาสมุนไพรเครื่องเทศในการประกอบอาหาร และชาวบ้านในชุมชนมีการนำสมุนไพรมานวด อบ เป็นส่วนน้อย ชาวบ้านมีการปลูกพืชสมุนไพรบริเวณหน้าบ้าน มีการเก็บมาจากธรรมชาติ และซื้อมาจากตลาดในชุมชน

นโยบายสาธารณสุข และมีกระแสเข้ามาในเรื่องของการรักษาสุขภาพของผู้บริโภค และมีนโยบายในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร การโฆษณาขายสินค้าเชิงเชื่อเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สมุนไพร และวิถีวัฒนธรรมการบริโภคสมุนไพรเครื่องเทศ และการนำยาสมุนไพรมารักษาโรค

ปัญหาของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร คนที่ใช้สมุนไพรก็ลดน้อยลง และมีการปลูกที่น้อยลงไปด้วย ร้านขายยาก็มีการนำสินค้าสมุนไพรมาขายน้อยลงเช่นกัน ขาดข้อมูลภายนอกเกี่ยวกับสมุนไพร ส่วนนโยบายของรัฐมีแค่การวางระบบแต่ยังไม่มีส่งเสริมการปลูกชาวบ้านมีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้มากกว่าการขาย ทำให้คนในชุมชนไม่มีรายได้จากสมุนไพร และมีการปลูกพืชสมุนไพรที่เป็นยาน้อย และไม่มีความรู้ในเรื่องของสมุนไพร สมุนไพรบางชนิดได้สูญพันธุ์ และบางชนิดหาได้ยาก

5.1.3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลิก จากการได้ไปเก็บข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ 3 ได้ข้อมูลและข้อสรุปได้ดังนี้

ชาวบ้านนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างได้แก่ ราก หัว ลำต้น ใบ ดอก และผล ชาวบ้านมีการนำสมุนไพรมาประกอบอาหาร เป็นยารักษาโรค ใช้ทำเครื่องสำอาง และนำมาแปรรูป และชาวบ้านที่นำสมุนไพรจากป่าธรรมชาติก็มีการปลูกทดแทนน้อย ชาวบ้านจึงมีการร่วมกันอนุรักษ์ป่าของชุมชน การสร้างระเบียบของป่าในชุมชน ทำให้มีความเชื่อที่ดีต่อป่า และมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนเยาวชนที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณและการนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ ทำให้มีนักปราชญ์คอยแนะนำความรู้กับทีมเยาวชน

5.1.4 เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

จากปัญหาและข้อค้นพบจากการเก็บข้อมูลข้างต้น ทีมวิจัยร่วมกับชุมชน ที่ปรึกษาทีมวิจัย และพี่เลี้ยง จึงได้ร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูล โดยด้านแรกวิเคราะห์ว่าปัจจุบันจำนวนป่าลดน้อยลง สมุนไพรก็น้อยลง ยาแผนปัจจุบันเข้ามาในชุมชน ทำให้คนหันไปสนใจยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ยาที่ได้จากสมุนไพรก็ลดน้อยลง เมื่อย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านแต่ก่อนใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วย โดยหาได้จากป่าชุมชนหัวไร่ปลายนา และตามแหล่งน้ำต่างๆ ดังนั้น การเพิ่มจำนวนสมุนไพรในชุมชนให้มีมากขึ้น คงเป็นการดีหากมีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่ในการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ ปัญหาด้านที่สองคือ ปัญหาของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร คนที่ใช้สมุนไพรก็ลดน้อยลง และมีการปลูกที่น้อยลงไปด้วย เพราะชาวบ้านไม่รู้จักประโยชน์ของยาสมุนไพร และมองว่าเป็นเรื่องที่ยู้งยาก จึงคิดว่าควรมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์ และเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง จึงต้องการให้มีการศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระะอโศก และด้านที่สามคือ ชาวบ้านนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างได้แก่ ราก หัว ลำต้น ใบ ดอก และผล ชาวบ้านมีการนำสมุนไพรมาประกอบอาหาร เป็นยารักษาโรค ใช้ทำเครื่องสำอาง และนำมาแปรรูป ซึ่งชาวบ้านไม่มีรายได้จากสมุนไพร ทีมวิจัยจึงคิดว่าถ้าจะเป็นการดีในการเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของคนในชุมชน ควรมีการสร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์ จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์ และมีการหาแหล่งตลาดรับซื้อจัดจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ ดังนั้นจึงได้ร่วมกันออกแบบกิจกรรม เพื่อให้เกิดการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ใน

ครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ และสามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

5.4.1.1 ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยสนับสนุนเรื่องพันธุ์และพื้นที่

มีผู้เข้าร่วมจำนวน 5 คน ได้แก่ทีมวิจัย นักวิจัย ในวันที่ 10 มิถุนายน 2561 ณ บ้านทีมวิจัย นางสาวฐาปณีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ในการจัดหาพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมในการปลูกนั้น ทางทีมวิจัยได้เลือกปลูกพืชสมุนไพร 2 ชนิดด้วยกันนั้นคือ ขมิ้นชันและไพล โดยได้ซื้อพันธุ์จาก นายอานันท์ คงบุตร จำนวน 750 กิโลกรัม แบ่งเป็น ขมิ้นชันจำนวน 400 กิโลกรัม และ ไพล จำนวน 350 กิโลกรัม เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย ปลูกง่าย ดูแลง่าย เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถนำมาแปรรูปเพื่อใช้ในครัวเรือนได้ง่ายและสะดวก ได้มีการแบ่งพื้นที่การปลูกออกเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) พื้นที่ปลูกของนายอิสรา แก้วดี มีการปลูกสมุนไพร ขมิ้นชันและไพล จำนวน 2 ไร่ 2) พื้นที่ปลูกของนายบุญธรรม พิลายไชย จำนวน 1 ไร่ และ 3) พื้นที่ปลูกของนางอุทะเจริญสุข จำนวน 1 ไร่

5.4.1.2 อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 16 คน ได้แก่ทีมวิจัย ชาวบ้าน และที่ปรึกษาทีมวิจัย ณ บ้านทีมวิจัย นางสาวฐาปณีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

ในวันที่ 7 มิถุนายน 2561 วิทยากร คือ นายบุญธรรม พิลายไชย นักปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพรอินทรีย์ มาบรรยายอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรอินทรีย์ พ่อบุญธรรม จะปลูกพืชสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดในพื้นที่ของท่าน เช่น ปลูกสมุนไพรที่ใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ ขิง ข่า ตะไคร้ เป็นต้น พืชเหล่านี้ล้วนเป็นสมุนไพรทั้งสิ้น มีประโยชน์และสามารถรักษาอาการ แก้จุกเสียด แก้ลมพิษ ขับปัสสาวะได้ และยังมีโครงการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรอินทรีย์ แปลงสาธิตการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชน

5.4.1.3 ศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก

ทีมวิจัยวางแผนในการศึกษาดูงานเกี่ยวกับสมุนไพร พืชเลี้ยงจึงได้แนะนำสถานที่ดูงาน คือพื้นที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกและการแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์ของจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดสระเกษ หลังจากตกลงกันได้แล้ว ก็ได้ประสานงานกับทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และชุมชนศิระชะอโคก สามารถสรุปผลการศึกษาดูงานได้ดังนี้

ศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา

จากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา ในวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 18 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข ท่านวิทยากร นายวิสิษฐ์ สิงห์จันทร์ และนางสาวฐิติมา ทวีท้าว เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยเป็นผู้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร โดยบรรยายให้ฟังว่า ทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยได้มีการสนับสนุนชาวบ้านในพื้นที่ให้มีการปลูกสมุนไพรหลายชนิด ตัวอย่างเช่น สมุนไพรประเภทหัว เหง้า เช่น ไพล ขมิ้นชัน เป็นต้น ประเภทใบ เช่น ฟักทะลายโจร ตะไคร้หอม เตย เป็นต้น และสมุนไพรประเภทอื่นๆ ที่ใช้ในการแปรรูปเป็นยารักษาโรค ให้ชาวบ้านมีการปลูกและส่งขายให้กับทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาในรูปของสมุนไพรสดและสมุนไพรตากแห้ง ซึ่งเป็นเพิ่มรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนจากการศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยทำให้มีผลต่อเศรษฐกิจ คือทำให้ได้แนวคิดที่ดีในการนำรูปแบบการปลูกและการแปรรูปสมุนไพรมาต่อยอดในการสร้างเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน จากที่คน

ในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม ส่วนด้านสังคมนั้น ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันปลูกสมุนไพร โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กไปกลุ่มใหญ่เพิ่มขึ้น

ศึกษาดูงานที่ชุมชนศิระะอโศก

จากการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนศิระะอโศก ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 21 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย วิทยากร ชาวบ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุข ท่านวิทยากรนายพิทยากร สิมละคร และนางสาวขวัญตา อุดมรักษ์ เป็นผู้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพร โดยบรรยายให้ฟังว่า ในการปลูกสมุนไพรนั้น เราควรมองหาสมุนไพรที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นของตนเอง เพราะสมุนไพรที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นจะมีความแข็งแรง ทนทาน มีคุณสมบัติทางยาที่ดี จากการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนศิระะอโศกในครั้งนี้ทำให้มีผลต่อเศรษฐกิจ คือทำให้ได้แนวคิดที่ดีในการนำรูปแบบการปลูกและการแปรรูปสมุนไพรมาต่อยอดในการสร้างเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน จากที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพเสริม ส่วนด้านสังคมนั้น ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันปลูกสมุนไพร โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กไปกลุ่มใหญ่เพิ่มขึ้น

5.4.1.4 สร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์

วันที่ 13 มิถุนายน 2561 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 16 คน ได้แก่ทีมวิจัย และชาวบ้าน ณ บ้านทีมวิจัย นางสาวฐาปณีย์ แก้วดี บ้านเลขที่ 206 หมู่ 1 บ้านน้ำปลิก ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ใช้พื้นที่ของนายอิสรา แก้วดี จำนวน 2 ไร่ พื้นที่ของนางอุทะ เจริญสุข จำนวน 1 ไร่ และพื้นที่ของนายบุญธรรม พิลาย จำนวน 1 ไร่ เพื่อสร้างศูนย์ปราชญ์สมุนไพรอินทรีย์ และยังเป็นแหล่งปลูกขยายพันธุ์สมุนไพรด้วย ทางทีมวิจัยได้เลือกปลูกพืชสมุนไพร 2 ชนิดด้วยกันนั้นคือ ขมิ้นชันและไพล โดยได้ซื้อพันธุ์จาก นายอานันท์ คงบุตร จำนวน 750 กิโลกรัม แบ่งเป็น ขมิ้นชัน จำนวน 400 กิโลกรัม และ ไพล จำนวน 350 กิโลกรัม เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย ปลูกง่าย ดูแลง่าย เป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถนำมาแปรรูปเพื่อใช้ในครัวเรือนได้ง่ายและสะดวก

5.4.1.5 จัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

ในวันที่ 4 สิงหาคม 2561 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 50 คน ได้แก่ทีมวิจัย ที่ปรึกษาทีมวิจัย ชาวบ้าน อสม. และพี่เลี้ยงนักวิจัย ณ ศาลาประชาคมบือบ้าน ตำบลน้ำปลิก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ จัดให้มีการตั้งชื่อกลุ่ม โดยได้รับการโหวตให้ใช้ชื่อ “กลุ่มฮักเกษตรอินทรีย์น้ำปลิก” และได้เลือกตั้งคณะกรรมการสำหรับไปดำเนินการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วยกรรมการ 7 คน และตัวแทนในการจดวิสาหกิจ 3 คน ให้จดทะเบียนให้เสร็จภายในเดือนตุลาคม 2561

5.4.1.6 หาแหล่งตลาดรับซื้อจัดจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์

จากการไปศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา ในวันที่ 25 พฤษภาคม 2561 และศึกษาดูงานที่ชุมชนศิระะอโศก ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2561 การส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน โดยทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาได้ทำงานสมัครเป็นสมาชิกสำหรับปลูกและส่งสมุนไพรไปจำหน่าย และมีรายชื่อสมุนไพรต่างๆที่ทางโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนาต้องการ ในเบื้องต้นให้กลุ่มเลือกปลูก ขมิ้นชัน และไพล ส่วนสมุนไพรอื่นๆ จะมีการส่งเสริมต่อไป ส่วนศิระะอโศกได้ทำการพูดคุยและเสนอให้ทางกลุ่มตรวจสอบสมุนไพรที่เป็นสมุนไพรที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นของชุมชนตนเองก่อนส่งเข้ามาขาย เนื่องจากทางศิระะอโศกต้องการสมุนไพรท้องถิ่นซึ่งในปัจจุบันเริ่มจะหายากและมีปริมาณไม่ค่อยเพียงพอต่อการผลิตในปัจจุบัน เช่น ขุมเห็ดเทศ โดยจะรับซื้อไปเพื่อไปประกอบการทำยา เป็นต้น

5.4.1.7 การแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

ในการแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์นั้น ทางทีมวิจัยยังไม่สามารถนำสมุนไพรที่ได้นำมาปลูกมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ยังไม่มีรายได้ให้กับคนในชุมชน เพราะสมุนไพรเข้มข้นและไฟลจะต้องใช้เวลาปลูก 1-2 ปี จึงจะได้ตัวยาที่สำคัญ ซึ่งจะมีการส่งเสริมต่อไป

5.2 จากที่ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามวัตถุประสงค์นั้น ทีมวิจัยได้ใช้เครื่องมือในเรื่องของแนวคิดแม่น้ำ เข้ามาสังเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
ปรากฏการณ์	1. ประวัติศาสตร์ ด้านสังคมบ้านน้ำปลีกแบ่งออกเป็น 4 หมู่ ได้แก่ หมู่ 1,2,8,และ 9 มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 1,300 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 3,400 คน มีสถานีดำรงจตุร และมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล การศึกษา มีโรงเรียน 3 แห่ง และมีกศน. รายได้หลักได้มาจากการทำการเกษตรกรรม ค้าขาย รับราชการ และรับจ้าง ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการทำนาเป็นหลัก ด้านทรัพยากร ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนดินทราย ที่ดินส่วนใหญ่ถือครองที่ดินด้วยตนเอง และถูกควั่นซื้อจากนายทุนโรงงานน้ำตาล และชาวบ้านมี	1. สถานการณ์ ภายในชุมชนมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการจ่ายยาสมุนไพร เช่น ยาแก้ไอ ซึ่งเป็นยารักษาโรคที่ไม่รุนแรง และมีการให้บริการนวดนวด อบ จากสมุนไพรภายนอกชุมชนจะมีเครือข่ายที่เป็นแหล่งผลิต และมีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร มีนโยบายสนับสนุนจากส่วนจังหวัดให้เป็นเมืองสมุนไพร รวมถึงมีนโยบายของรัฐในการให้มีการใช้และปลูกพืชสมุนไพร 2. สถานการณ์การใช้สมุนไพร ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการใช้สมุนไพรในการประกอบอาหาร มีการปลูกสมุนไพรประเภทเครื่องเทศมากกว่าการปลูกสมุนไพรเพื่อรักษาโรค และนิยมปลูกสมุนไพรใช้ง่ายและปลูกในปริมาณที่น้อย 3. ฐานข้อมูลสมุนไพร สมุนไพรส่วนใหญ่เป็นเป็นเครื่องเทศที่ใช้	สมุนไพรประเภท ราก หัว ลำต้น ใบ ดอก และผล

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
	การใช้น้ำจากลำเซบายในการทำนา และมีการใช้น้ำประปา ทำให้ช่วงฤดูแล้ง น้ำตื้นเขิน และเกิดตะกอนบริเวณหน้าฝาย ป่าของชาวบ้านมีความเสื่อมโทรม ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลง สมุนไพรในป่าและทรัพยากรต่างๆ ก็ลดน้อยลงไปด้วย ชาวบ้านมีการทำนาข้าว โดยการหว่าน ดำ และมีการปลูกข้าวอินทรีย์และเคมี ซึ่งจะมีการจ้างแรงงานและใช้เครื่องจักรในการทำนา ผลผลิตที่ได้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ กินและขาย มีการปลูกพืชหลังนา และพืชสวนไว้ใช้ในครัวเรือนอย่างเดียว และหมอเส้นในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มี 3 คน คนในชุมชนมี 2 คน รักษาโดยใช้สมุนไพรลูกปะคบ มีความนิยมมาก และน้ำมันนวด ส่วนหมอยามี 1 คนรักษาโดยการต้ม ฝน มีความนิยมน้อย และหมอดำแย ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว	ประกอบอาหาร	

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลิก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลิก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลิก
พฤติกรรม	1. ประวัติศาสตร์ มีการแบ่งแยกการปกครองตามความแตกต่างทางการเมืองมีการแบ่งฝ่ายออกเป็น 3 ฝ่าย คือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และเป็นกลาง เกี่ยวกับการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนการศึกษาคนบางส่วนเรียนในโรงเรียนประจำจังหวัด และมีบางส่วนจากภายนอกเข้ามาเรียนในชุมชนบ้านน้ำปลิก นอกจากนี้ยังชาวบ้านมีการทำนาเป็นหลักร้อยละ 80 เลี้ยงสัตว์ รับจ้างรับราชการ ร้อยละ 20 และคนในชุมชนจะมีความเชื่อในการใช้ยาแผนปัจจุบันมากกว่ายาสมุนไพร แต่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ต้องมีการจ่ายยาสมุนไพรควบคู่ไปด้วยอย่างน้อยร้อยละ 15 2. ทรัพยากร -ชาวบ้านมีการขายที่ดินให้กับโรงงานน้ำตาลร้อยละ 50 เพราะมีราคาสูงถึง	1. สถานการณ์ -โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการรับยาสมุนไพรจากโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา และทุกครั้งที่จ่ายยาจะไม่มีการแนะนำการใช้สมุนไพรที่ได้รับ และร้านขายยามีการนำยาสมุนไพรมาขายตามความนิยมของผู้ซื้อ 2. สถานการณ์การใช้สมุนไพร -ชาวบ้านใช้ยาสมุนไพรเครื่องเทศในการประกอบอาหาร และชาวบ้านในชุมชนมีการนำสมุนไพรมาด อบ เป็นส่วนน้อย 3. ฐานข้อมูลสมุนไพร -ชาวบ้านมีการปลูกพืชสมุนไพรบริเวณหน้าบ้าน มีการเก็บมาจากธรรมชาติ และซื้อมาจากตลาดในชุมชน	ชาวบ้านมีการนำสมุนไพรมาประกอบอาหารเป็นยารักษาโรค ใช้ทำเครื่องสำอาง และนำมาแปรรูป และชาวบ้านที่นำสมุนไพรจากป่าธรรมชาติมีการปลูกทดแทนน้อย จึงมีการร่วมกันอนุรักษ์ป่าของชุมชน

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
	5 เท่า และมีแนวโน้มจะขยายมากขึ้น -ชาวบ้านมีการใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า มีการสร้างเครือข่ายให้มีการอนุรักษ์น้ำ มีการสร้างฝายลำเซบายจาก รพช. -มีการบุกรุกป่า และมีการหาของป่าในการกินและขายทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนมากขึ้น -ใช้น้ำจากลำเซบายในการประปาส่วนภูมิภาค และโรงงานน้ำตาลมีแผนจะใช้ใช้น้ำลำเซบายในการระบบอุตสาหกรรม 3. เกษตรกรรม -เน้นใช้เทคโนโลยีในการปลูกข้าวเพื่อการตลาด ซึ่งใช้ปุ๋ยเคมีส่วนใช้ และขาดการสืบทอดการทำนา -พืชไร่ปลูกไว้ขายและกิน -ชาวบ้านบางส่วนปลูกพืชสวนแบบเกษตรอินทรีย์ 4. สาธารณสุข		

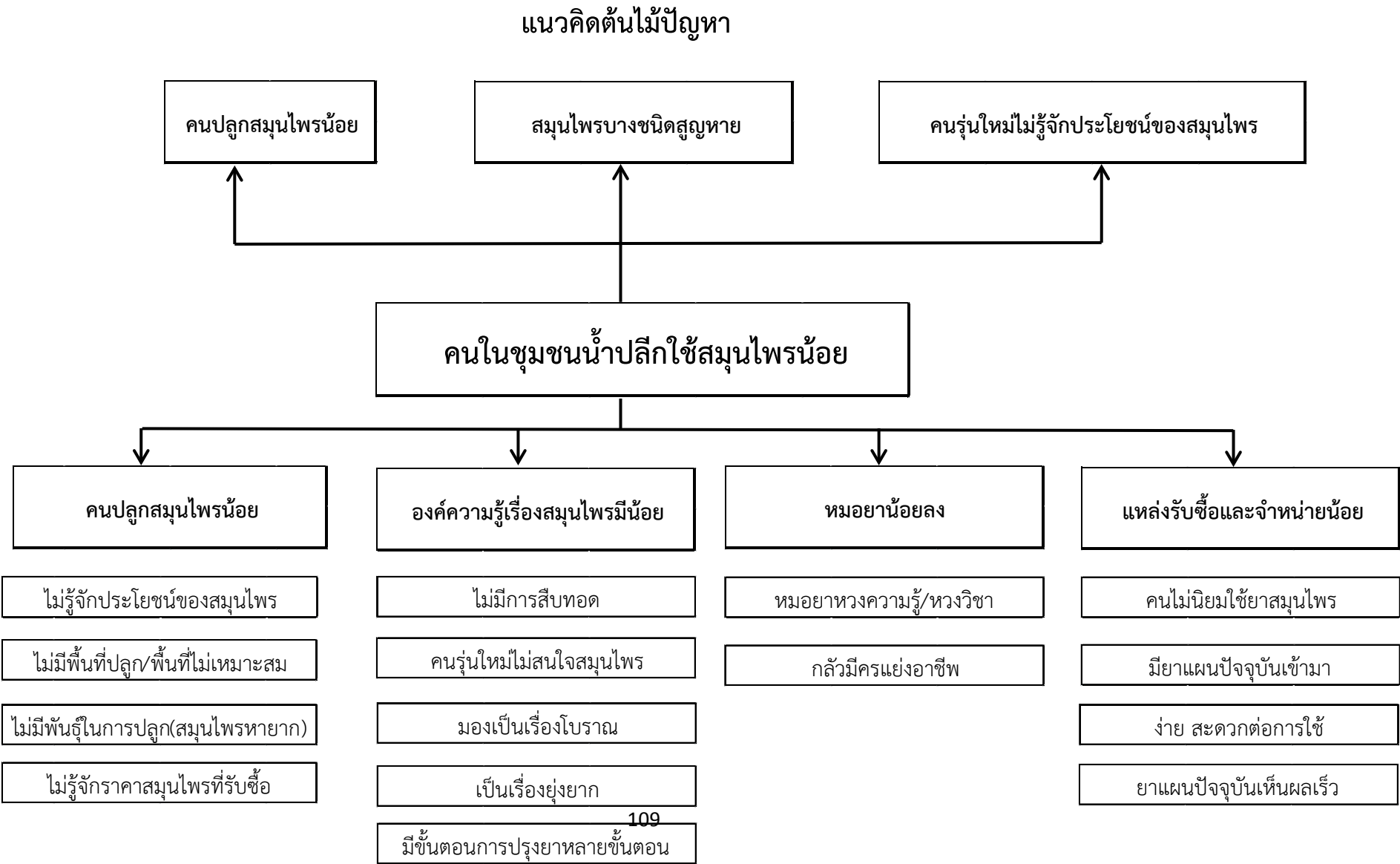
โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
	-ไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ไม่มีความสนใจ ไม่มีความเชื่อมั่นในการรักษาเนื่องจากมีความยุ่งยากและไม่สะดวกสบาย มีทางเลือกในการรักษาบางคนซื้อยากินเอง และส่วนใหญ่จะทำตามคำสั่งของแพทย์		
โครงสร้าง	1. ประวัติศาสตร์ -รูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น อบต. และ เทศบาล -หลักสูตรทางการศึกษา -นโยบายประชารัฐ (โรงงานน้ำตาล) -กองทุนหมู่บ้าน -แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 -นโยบายสาธารณสุข 2. ทรัพยากร -โครงการ “ฮักแพงป่า อำนาจเจริญ” -วัฒนธรรม และกฎระเบียบ การรักษาป่าในชุมชน - รพช.มีการพัฒนาชนบทในส่วนของ	1. สถานการณ์ -มีนโยบายสาธารณสุข และมีกระแสเข้ามาในเรื่องของการรักษาสุขภาพของผู้บริโภค และมีนโยบายในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร 2. สถานการณ์การใช้สมุนไพร -มีการโฆษณาขายสินค้าเชิงเชื่อเกี่ยวกบผลิตภัณฑ์สมุนไพร 3. ฐานข้อมูลสมุนไพร -วิถีวัฒนธรรมการบริโภคสมุนไพรเครื่องเทศ และการนำยาสมุนไพรมารักษาโรค	มีการสร้างระเบียบของป่าในชุมชน ทำให้มีความเชื่อที่ดีต่อป่า และมีความอุดมสมบูรณ์

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
	ฝ่ายละถนน 3. เกษตรกรรม - ภูมิวิถีสีเขียว - นโยบายการปลูกพืชเชิงเดี่ยว - นโยบายการปลูกข้าวอินทรีย์ - ยุทธศาสตร์จังหวัดอำนาจเจริญ 4. สาธารณสุข - โครงการ สสส. - นโยบายของรัฐในการส่งเสริมปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ - นโยบายเกี่ยวกับการยกเลิกแพทย์แผนไทยในรัชกาลที่ 6 - นโยบายสุขภาพ		
ปัญหา	1. ประวัติศาสตร์ - คนในชุมชนมีความสัมพันธ์และความสามัคคีลดน้อยลง การบริหารบ้านเมืองมีความทับซ้อนกัน - โรงเรียนในชุมชนมีมากขึ้นทำให้มีการแย่งจำนวนนักเรียน เพื่อบรรจุประมาณในการส่งเสริมการเรียนการสอน	1. สถานการณ์ - คนในชุมชนไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร คนที่ใช้สมุนไพรก็ลดน้อยลง และมีการปลูกที่น้อยลงไปด้วย ร้านขายยาที่มีการนำสินค้าสมุนไพรมาขายน้อยลงเช่นกัน - ขาดข้อมูลภายนอกเกี่ยวกับสมุนไพร ส่วนนโยบายของรัฐมีแค่การวางระบบแต่ยังไม่มี	เยาวชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณและการนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ จึงให้นักปราชญ์คอยแนะนำความรู้กับทีมเยาวชน

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
	-ความรู้เรื่องสมุนไพรน้อยลง และคนที่ให้ความรู้ก็มีน้อย - จากที่เคยเก็บสมุนไพรจากป่าหัวไร่ปลายนามาขาย ปัจจุบันจำนวนป่าลดน้อยลง สมุนไพรก็น้อยลง -ยาแผนปัจจุบันเข้ามาในชุมชน ทำให้คนหันไปสนใจยาแผนปัจจุบันมากขึ้น ยาที่ได้จากสมุนไพรก็ลดน้อยลง 2. ทรัพยากร -ดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมี สมุนไพรบางชนิดก็หายไป -สมุนไพรที่เกิดตามลำห้วยลดน้อยลง เนื่องจากการขุดลอกคลอง และเมื่อมีการสร้างฝายก็ทำให้บริเวณหน้าฝายตื้นเขิน -ชาวบ้านไม่ตระหนักและหวงแหนป่าของชุมชน มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า สมุนไพรที่เคยมีก็ลดน้อยลง 3. เกษตรกรรม -เปลี่ยนจากการทำนาใช้แรงงานมาใช้	การส่งเสริมการปลูก 2. สถานการณ์การใช้สมุนไพร -ชาวบ้านมีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้มากกว่าการขาย ทำให้คนในชุมชนไม่มีรายได้จากสมุนไพร และมีการปลูกพืชสมุนไพรที่เป็นยาน้อย และไม่มีความรู้ในเรื่องของสมุนไพร 3. ฐานข้อมูลสมุนไพร -สมุนไพรบางชนิดได้สูญพันธุ์ และบางชนิดหาได้ยาก	

โครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ	จุดประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้สมุนไพรของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	จุดประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพรและรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านน้ำปลีก	จุดประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาสรรพคุณและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของชุมชนบ้านน้ำปลีก
	เครื่องจักร มีการบุกเบิกที่นา ทำให้สมุนไพรในนาบางชนิดหายไป -การทำพืชไร่จะต้องมาการปรับพื้นที่ให้เข้ากับพืชเศรษฐกิจ -การปลูกพืชสวนริมลำเซบายลดน้อยลง 4. สาธารณสุข -หมอเส้น ขาดการสืบทอด จะต้องมีการศึกษาจากภายนอก และจำนวนสมุนไพรลดน้อยลง หายาก และต้องมีการซื้อจากภายนอก -หมอยาเริ่มน้อยลง เนื่องจากมีการใช้ยาแผนปัจจุบันมากขึ้น และไม่มีการสืบทอด -แต่ก่อนมีการรักษากับหมอดำแย แต่ปัจจุบันหมอดำแยล้มหายตายจากไป		

จากการสังเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยได้นำแนวคิดต้นไม้ปัญหามาเป็นเครื่องมือในการเป็นแนวทางในโครงการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ของชุมชนบ้านน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ดังนี้

5.3 บทเรียนการวิจัย

บทเรียนการวิจัยของนักวิจัย

จากการถอดบทเรียนของนักวิจัย พบว่า การวิจัยทำให้ทีมวิจัยได้ฝึกการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นทั้งวัยเดียวกันและต่างวัย ถึงแม้ว่าการทำงานวิจัยในครั้งนี้จะเป็นงานวิจัยครั้งแรก แต่ก็ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่หลากหลาย และมีการทำงานร่วมกับชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และได้เรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในชุมชนของตนเอง ให้มีความสนใจและหันกลับมามองเห็นคุณค่าทรัพยากร และการนำไปใช้ประโยชน์ รวมถึงมีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรของคนในชุมชนและทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

บทเรียนการวิจัยของชุมชนวิจัย

ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี มีการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และแลกเปลี่ยนความรู้อื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในครั้งนี้

บรรณานุกรม

- 2.1 ความหมายของการส่งเสริม: การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร, ที่มา: <https://www.google.co.th/url?sa>
- 2.2 ความหมายของการพัฒนา, ที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/485293>
- 2.2 ความหมายของการพัฒนา, ที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/300377>
- 2.2 ความหมายของการพัฒนา, ที่มา: <https://www.im2market.com/2015/11/24/2097>
- 2.3 กระบวนการผลิต, ที่มา : <http://development-production-factor-process.blogspot.com/>
- 2.3 กระบวนการผลิต: ขั้นตอนการผลิต, ที่มา : <http://member-production.tripod.com>
- 2.4 สมุนไพร, ที่มา: http://is1sci.blogspot.com/2012/12/blog-post_6901.html
- 2.4 สมุนไพร, ที่มา: <https://paewkungtaynui.wordpress.com>
- 2.5 รายได้,
- ที่มา:http://www.cad.go.th/cadweb_client/ewt_news.php?nid=2469&filename=index
- 2.5 รายได้, ที่มา: <https://iaee.wordpress.com/2009/10/08>
- 2.5 รายได้, ที่มา: <http://www.accountancy.in.th/blo>
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, ที่มา: <http://localfund.happynetwork.org/paper/5694>

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

สถานการณ์การผลิต การใช้สมุนไพร และรายได้จากพืชสมุนไพรอินทรีย์ชุมชนบ้านน้ำปลีก โครงการ
“ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการผลิตสมุนไพรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของชุมชนบ้านน้ำปลีก
ตำบลน้ำปลีก อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”

1. ข้อมูลเบื้องต้น

1.1. ชื่อ.....สกุล.....

1.2. ที่อยู่.....

1.3. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

1.4. อายุ

☐ น้อยกว่า 20 ปี

☐ 20-30 ปี

☐ 31-40 ปี

☐ 41-50 ปี

☐ 51-60

ปี ☐ 60 ปีขึ้นไป

1.5. อาชีพ

☐ ทำไร่-ทำสวน

☐ ทำนา

☐ รับจ้าง

☐ รับราชการ

☐ พนักงานรัฐ

☐ ค้าขาย

☐ อื่นๆ ระบุ.....

2. ข้อมูลสมุนไพร

2.1. แหล่งที่มาของสมุนไพรที่ท่านใช้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ปลูกเอง

☐ เก็บตามธรรมชาติ

☐ ซื้อ จาก.....(ถ้าตอบเฉพาะชื่อให้ข้ามไปตอบข้อ

2.6)

☐ อื่นๆ ระบุ.....

2.2. ท่านปลูกสมุนไพรภายในครัวเรือน ที่ใช้ประกอบอาหาร ชนิดใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ชিং

☐ ข่า

☐ ตะไคร้

☐ ใบมะกรูด

☐ ขมิ้นชัน

☐ กะเพรา

☐ โหระพา

☐ อื่นๆ ระบุ

.....

2.3. ท่านปลูกสมุนไพรเพื่อเป็นยา ชนิดใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ไพล

☐ ฟ้าทะลายโจร

☐ บอระเพชร

☐ ลำเจียก

☐ เสดดพังพอน

☐ ว่านหางจระเข้

☐ มะขามป้อม

☐ อื่นๆ ระบุ

.....

2.4. จำนวนพื้นที่ที่ปลูก/ไร่

☐ ไม่เกิน 0.25 ไร่

☐ 0.25-0.50 ไร่

☐ 0.50-0.75 ไร่

☐ 0.75-1 ไร่

☐ 1 ไร่ขึ้นไป

หรือ

☐ 1-10 ต้น

☐ 11-20 ต้น

☐ 21-30 ต้น

☐ 31-40 ต้น

☐ 41-50 ต้น

☐ 51-60 ต้น

☐ 61-70 ต้น

☐ 71-80 ต้น

☐ 81-90 ต้น ☐ 91-100 ต้น ☐ 100 ต้นขึ้นไป ระบุ.....

2.5. พืชผักสมุนไพรที่หาได้จากป่าธรรมชาติ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ เห็ด ☐ ย่านาง ☐ กระเจียว ☐ ว่าน..... ☐ บอระเพ็ด ☐ ใบเป้ง

☐ ใบนาถ ☐ ปลาไหลเผือก ☐ สะแบง ☐ พะยอม ☐ เครื่องสำอาง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

2.6. ท่านใช้สมุนไพรปริมาณเท่าไร ต่อปี

☐ น้อยกว่า 500 กรัม/ปี ☐ 501-1,000 กรัม/ปี

☐ 1,001 กรัมขึ้นไป/ปี ระบุ.....

2.7. ท่านใช้สมุนไพรในรูปแบบใดบ้าง

☐ สมุนไพรสด ☐ สมุนไพรแห้ง ☐ สมุนไพรแปรรูป

2.8. ท่านนำสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ด้านใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ใช้ประกอบอาหาร ☐ ยารักษาโรค ☐ เครื่องสำอาง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

2.9. ท่านมีการจัดการสมุนไพรของท่านอย่างไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ใช้เองในครัวเรือน

☐ จำหน่าย

☐ ในชุมชน

ระบุ.....

☐ นอกชุมชน

ระบุ.....

2.10. รายได้จากการขายสมุนไพรของท่าน ต่อปี จำนวนเท่าไร

☐ น้อยกว่า 500 บาท/ปี ☐ 500-1,000 บาท/ปี ☐ 1,000-1,500 บาท/ปี

☐ 1,500-2,000 บาท/ปี ☐ 2,000-2,500 บาท/ปี ☐ 2,500-3,000 บาท/ปี

☐ 3,000-3,500 บาท/ปี ☐ 3,500-4,000 บาท/ปี ☐ 4,000-4,500 บาท/ปี

☐ 4,500-5,000 บาท/ปี ☐ 5,000 บาท/ปี ขึ้นไป ระบุ.....

2.11. ท่านมีความต้องการที่จะแปรรูปสมุนไพรหรือไม่

☐ ไม่มี

☐ มี ต้องการแปรรูปสมุนไพรจาก.....

เป็น.....

2.10. ท่านอยากให้มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอะไรบ้าง และจะนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

ได้อย่างไร

.....
.....
.....

ภาพกิจกรรม

เวทีเตรียมความพร้อมโครงการวิจัย

กิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการ

กิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการ

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับพี่เลี้ยง

ประชุมทีมวิจัย

เวทีการเก็บข้อมูล

เวทีติดตามความก้าวหน้าของการเขียนรายงานการวิจัย

เวทีเก็บข้อมูล

เวทีเวทีสังเคราะห์ข้อมูลชุดโครงการ

เวทีเขียนรายงานความก้าวหน้า

เวทีร่วมวางแผนการดำเนินงาน ระยะที่ 2 (ร่วมกับ 10 โครงการและคณะพี่เลี้ยง)

การประชุมเตรียมทีมวิจัยและวางแผนในการดำเนินงานระยะที่ 2

ศึกษาดูงาน/หาแหล่งตลาดรับซื้อ/แหล่งจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ที่โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยพนา

ศึกษาดูงาน/หาแหล่งตลาดรับซื้อ/แหล่งจำหน่ายสมุนไพรอินทรีย์ที่ชุมชนศรีชะอโศก

เวทีร่วมจัดทำสื่อในรูปแบบการเขียน RE และบทความ

การประชุมอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกสมุนไพรอินทรีย์และจัดหาพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมการปลูก
พืชสมุนไพรอินทรีย์

สร้างศูนย์ปราชญ์ และปลูกสมุนไพรอินทรีย์

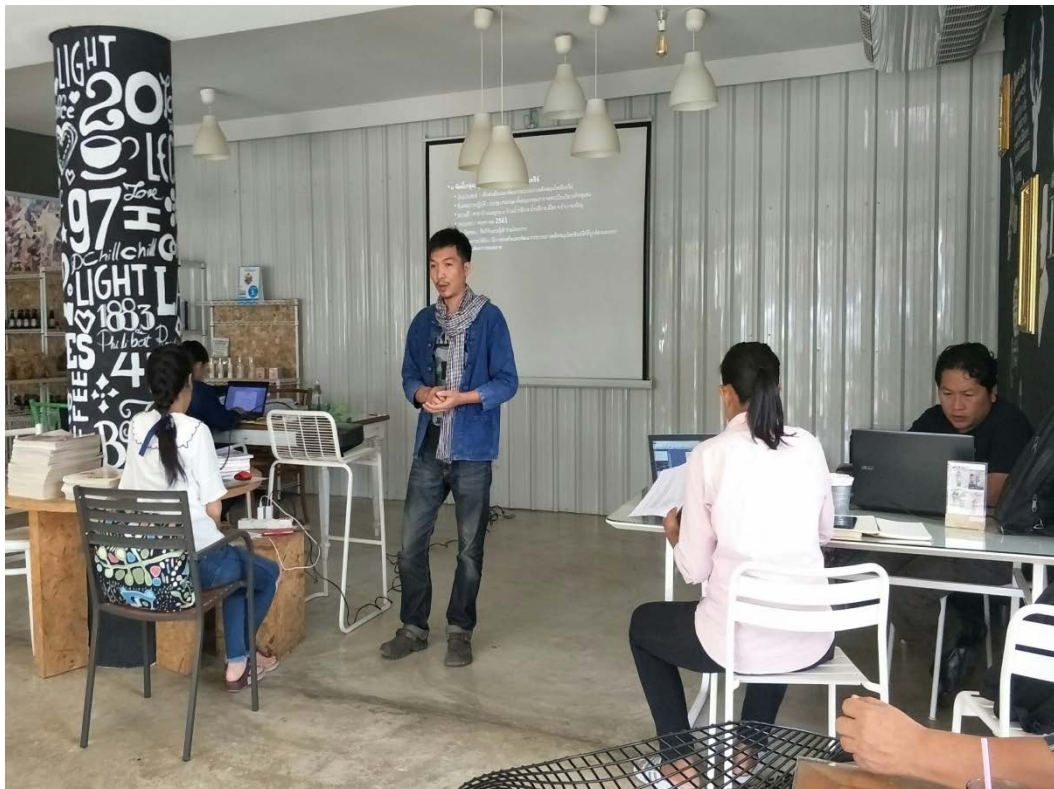
ทีมพี่เลี้ยงนักวิจัย ลงพื้นที่เพื่อติดตามการดำเนินงานระยะที่ 2

เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ ครั้งที่ 1

เวทีจัดตั้งกลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรอินทรีย์

เวทีนำเสนอการปฏิบัติการระยะที่ 2

เวทีถอดบทเรียนนักวิจัย

เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ ครั้งที่ 2

เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานจากการปฏิบัติการ ครั้งที่ 3

ประวัติทีมวิจัย

1. นายอิสรา แก้วดี อายุ 56 ปี โทร. 086-456-353
ที่อยู่ 340 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 6
ประสบการณ์การทำงาน ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลน้ำปลีก
อาชีพ เกษตรกร
2. นายพลศักดิ์ อุดมศรี อายุ 37 ปี โทร. 081-2394083
ที่อยู่ 166 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
อาชีพ เกษตรกร ,ค้าขาย
3. นางอุทธะ เจริญสุข
ที่อยู่ ม.1 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
อาชีพ เกษตรกร
4. นางสาววันวิสาข์ นักรธรรม อายุ 43 ปี โทร. 081-682-3139
ที่อยู่ 2 ม.1 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 6
อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว
5. นางกชกร ชันโท อายุ 46 ปี โทร. 091-013-9815
ที่อยู่ 59 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 6
อาชีพ เกษตรกร
6. นางสาวอมรรัตน์ พระโสภากา อายุ 29 ปี โทร. 094-372-2517
ที่อยู่ 313 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ปริญญาตรี เกษตรศาสตร์
ประสบการณ์ เกษตรกรประจำร้านขายยา
อาชีพ เปิดร้านขายยาในตำบลน้ำปลีก
7. นางบุบผา คำตัน อายุ 43 ปี โทร. 091-137-3352
ที่อยู่ 209 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 6
อาชีพ ธุรกิจส่วนตัว

ประวัติทีมวิจัย (ต่อ)

8. นางสาวอุรา สนใจ	อายุ 41 ปี	โทร. 087-607-8550
ที่อยู่	313 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ 6	
ประสบการณ์	คณะกรรมการกลุ่มสตรีหมู่ที่ 9 ต.น้ำปลีก	
อาชีพ	ธุรกิจส่วนตัว (ค้าขาย)	
9. นางยุพิน สุขจิต	อายุ 49 ปี	โทร. -
ที่อยู่	14 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	
อาชีพ	ทำนา	
10. นางสาวจิราพร แก้วดี	อายุ 34 ปี	โทร. 098-0971549
ที่อยู่	190 ม.8 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ปริญญาตรี(ศึกษาศาสตร์บัณฑิต) สาขาการประถมศึกษา	
	ปริญญาโท(ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต) สาขาการบริหารการศึกษา	
อาชีพ	ข้าราชการครู	
11. นางอนงค์ พระสุพรรณ	อายุ 48 ปี	โทร. 085-024-4957
ที่อยู่	163 ม.8 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 6	
อาชีพ	เกษตรกร	
12. นายสมพร พระสุพรรณ	อายุ 49 ปี	โทร. 081-488-6002
ที่อยู่	163 ม.8 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ เทคนิคโยธธ	
อาชีพ	ธุรกิจส่วนตัว	
13. นางประยูร โมริดา	อายุ 55 ปี	
ที่อยู่	180 ม.8 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ 6	
อาชีพ	ค้าขาย	
14. นางประภาสิริ ไชยพันธ์	อายุ 45 ปี	
ที่อยู่	341 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ	
การศึกษา	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง	
อาชีพ	เกษตรกร	

ประวัติที่มวิจัย

15. นางดวงตา สุวะไกร อายุ 43 ปี
ที่อยู่ 11 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6
อาชีพ เกษตรกร
16. นายประภาส ปะเทสัง อายุ 51 ปี
ที่อยู่ 224/1 ม.2 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
อาชีพ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2
17. นายประเสริฐ สังเกตการณ์ อายุ 61 ปี โทร. 099-096-8584
ที่อยู่ 21 ม.9 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 3
อาชีพ ค้าขาย
18. นางสาวสุธิดา วงศ์เหลา อายุ 23 ปี
ที่อยู่ 90 ม.1 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ทั่วไป
อาชีพ ครูอัตราจ้าง
19. นายอนุชิต แก้วดี อายุ 22 ปี
ที่อยู่ 99 ม.8 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ปริญญาตรีวิทยาการคอมพิวเตอร์ สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์
อาชีพ -
20. นางเพชร วงศ์เหลา อายุ 52 ปี
ที่อยู่ 90 ม.1 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
อาชีพ ทำนา
21. นางสาวฐานันท์ แก้วดี อายุ 56 ปี
ที่อยู่ 206 ม.1 ต.น้ำปลีก อ.เมืองอำนาจเจริญ จ.อำนาจเจริญ
การศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 3
อาชีพ ทำนา